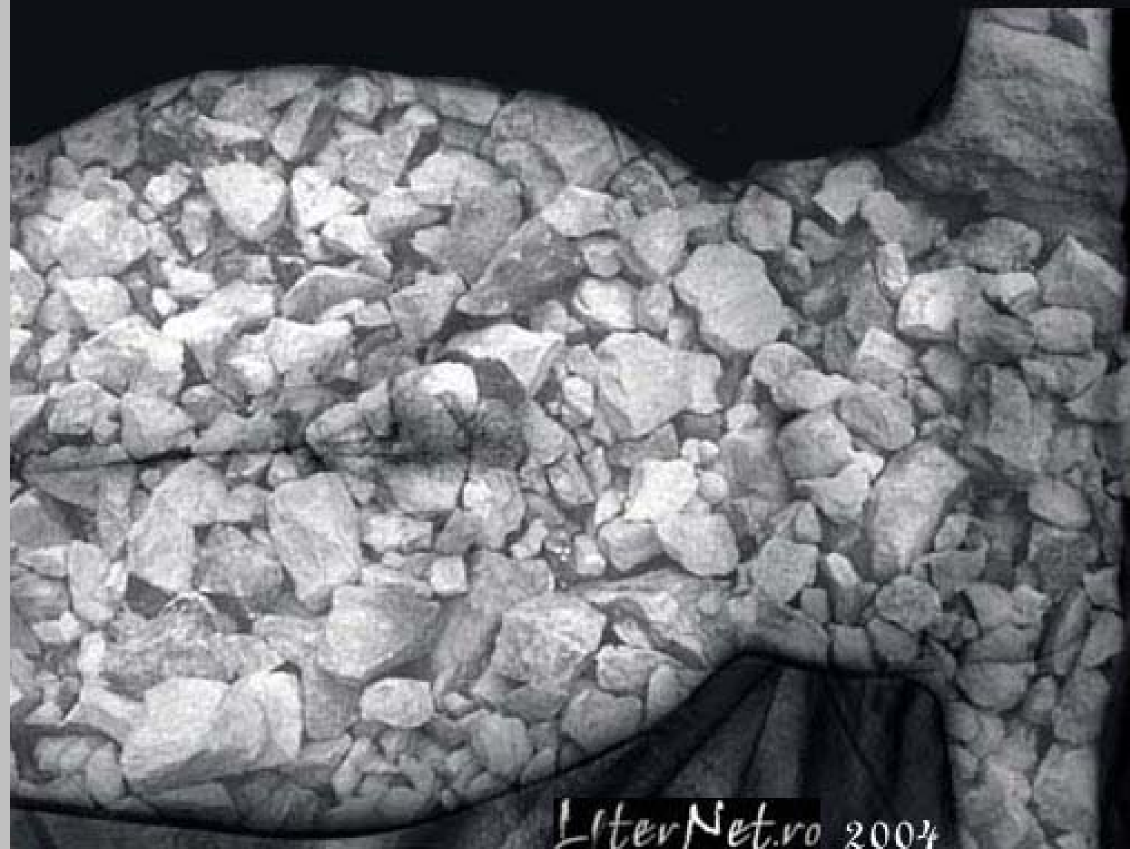
LIVIU ANTONESEI

Despre dragoste

-anatomia unui sentiment-

Redactori: Răzvan Penescu - rpenescu@liternet.ro
Anca Şerban - aserban@liternet.ro
Corectura: Geta Rossier - grossier@liternet.ro

Editor format .pdf Acrobat Reader şi coperta: Anca Şerban - aserban@liternet.ro

...

...

ISBN: 973-8475-72-4

Editura LiterNet
http://editura.liternet.ro
office@liternet.ro

~

Liviu ANTONESEI

... # Despre dragoste ...

Anatomia unui sentiment

În epilog, o discuție despre dragoste cu Al. Paleologu

Ediția a II-a,
corectată şi adăugită

~

Se dedică Eonei, în toate ipostazele sale - odinioară, întotdeauna şi acum.

CUPRINS

...

Prefață

...

~

În preadolescență, în nebunii ani şaizeci, obişnuiam să calculez vîrsta pe care urma s-o am în anul 2000 şi să-mi imaginez ce voi face atunci. Vîrsta aceea mi se părea cu totul neverosimilă, cum neverosimil mi se pare acum că nu mă imaginam cosmonaut sau constructor de roboți. În fond, pe „filiera sovietică”, literatura **science fiction** intrase într-o veritabilă explozie. Şi nu cred că doar ca un mijloc de evaziune, ci şi pentru că, ființe legate de timp cum sîntem, viitorul ne interesează, poate chiar mai mult decît trecutul. Adevărul este că-mi închipuiam că voi fi scriitor, scriitor de romane, probabil pentru că, dintotdeauna, mă fascinaseră istoriile, poveştile – ascultate, mai întîi, „la gura sobei” de la bunica, apoi citite, deşi lectura n-a înlocuit niciodată cu totul talentul de ascultător. Cred că umplusem deja cîteva caiete cu „romane” despre partizani – efectul lecturilor vremii – şi poveşti cu cow-boys şi piei roşii – tocmai îl „cunoscusem” pe John Wayne, cred că în ***Diligența***, şi începuseră să ruleze westernurile spaghetti. Narațiuni fracturate de desene naive, hiperrealiste, de un **kitsch** remarcabil, pentru că se inventaseră stilourile **cariocas**, care mă fascinau prin curcubeul nesfîrşit al culorilor. Virtuțile războinice mi se păreau semnul cel mai elocvent al virilității şi al curajului ce-l legam de acestea. Oricum, nu-mi trecea prin minte că voi întîmpina schimbarea de milenii scriind **despre dragoste.** De altfel, nici nu o cunoscusem. Oricît de precoce eram în destule privințe, iubirea avea să mai aştepte cîțiva ani, pînă în adolescența propriu-zisă, pentru a se prezenta la prima întîlnire. Eu însumi avînd nevoie de tot acest timp ca să înțeleg că există şi un curaj al normalității, din care face parte şi dragostea, un curaj mai potrivit pentru vremuri de pace.

Au trecut, însă, anii „ca nouri lungi pe şesuri” şi iubirea a venit la întîlnire de cîteva ori, probabil de mai multe decît ar fi fost recomandabil. Nu atît de multe pentru a căpăta renumele discutabil al unui *homme à femmes*, totuşi destule pentru a şti despre ce anume este vorba, pentru a putea vorbi în cunoştință de cauză. De altfel, nu-mi amintesc să fi avut legături apropiate decît cu femeile pe care chiar le-am iubit. Nu am crezut niciodată în relațiile întîmplătoare, nici în soluția eliminării tensiunii printr-o sexualitate „sportivă”. Am preferat să merg pînă la capăt, pînă la ultimul capăt, **cu dragostea**, pentru că aceasta este, cum ar spune Al. Paleologu, unul din acele „lucruri cu adevărat importante”, poate că singurul important. Astfel încît, la începutul lui august, cînd m-am decis să sărbătoresc cumva trecerea dintre milenii, subiectul a venit de la sine, cu spontaneitatea unui fenomen natural, ploaia, de pildă, sau un cutremur. O spontaneitate „pregătită”, prin urmare, provocată de toată istoria ce poate fi

... ...

întrezărită, cumva spectral, în spatele său. Prin urmare, în ciuda a tot ceea ce citez – şi nu cred că mi-au scăpat autori importanți ori opere esențiale –, în pofida pasajelor vag teoretice, această carte nu este una de bibliotecă, ci una în întregime **trăită**. De altfel, nu citez decît pentru a ilustra, prin spusele celor care-au reuşit să formuleze mai bine decît aş putea eu să o fac, ceea ce am simțit deja sau, uneori, ceea ce cred că voi simți cînd va veni cu adevărat bătrînețea. Nu aş fi putut scrie această carte în adolescență, cel puțin nu în această formulă, oricît de „citit” aş fi fost, pentru că mi-ar fi lipsit ceva fundamental – **experiența**. Nu aş fi putut să o scriu nici acum două decenii, pentru că experiența nu ar fi fost suficientă. O asemenea carte poate fi scrisă doar la maturitate. În fond, după focurile de artificii, splendide şi superficiale, ale tinereții, **maturitatea** îți acordă accesul întreg la **iubirea autentică**, profundă, puternică, sfîşietoare ca o ultimă şansă, **iubirea androgină**, cum o numesc în carte. Este mai mult decît sesizantă povestea lui Romeo şi a Julietei, dar ei nu sînt decît victimele elanului juvenil, ale pasiunii fără profunzime. Ca şi „tînărul Werther”, de altfel. Aceste celebre iubiri n-au apucat să treacă **proba duratei**, deşi au trecut-o strălucit pe cea a **intensității**. Probabil, la maturitate, nu te mai sinucizi atunci cînd dragostea îți este contrariată, sau te sinucizi *à la longue*, prin împietrire, droguri, beție, pentru că eşti mai antrenat în durere, mai rezistent, ai instinctul supraviețuirii mai dezvoltat ori un acut sentiment al datoriei, dar asta nu înseamnă că suferința nu este cu mult mai profundă. Cum şi fericirea atinge intensități de neimaginat în „focul de artificii” tineresc. Dar nu aş fi putut scrie această carte nici peste două sau trei decenii, chiar şi dacă experiența s-ar fi îmbogățit între timp. În fond, nimeni nu-şi poate planifica sentimentele. Însă, ceea ce s-ar fi cîştigat prin experiență, prin eventuala „înțelepciune”, s-ar fi pierdut, poate înzecit, prin pierderea spontaneității, prin diminuarea percepțiilor, prin efasarea simțurilor. Dragostea nu este doar senzorialitate, numai **senzualitate**, dar, pe de altă parte, nu e nimic în absența acestora. Cum nu sînt Al. Paleologu, nu cred că mă pot bizui pe o capacitate de rememorare, de „înscenare” a senzorialului, cum este cea care-i aparține, care-l face unic şi, într-adevăr, irepetabil. Din nefericire – sau din fericire –, eu am încă nevoie de simțuri pentru a relata o **experiență totală**, cum este dragostea, poate doar singură dragostea. Chiar atunci cînd „teoretizez” despre ea, trebuie să am rădăcinile înfipte în pămîntul trăirii. Pot pluti cu „capul în nori", nu aceasta ar fi problema, dar nu şi cu trupul. Simțurile trebuie să rămînă în alertă, dar nu în memorie, ci în *real time*. În fond, în felul lor complet nefilosofic, îndrăgostiții sînt nişte existențialişti, nişte trăirişti irecuperabili, care nu disprețuiesc nici virtuțile fenomenologiei.

Cartea aceasta este alcătuită din două feluri de texte. Pe de o parte, cele culese cu litere drepte, scrise acum, de-a lungul lunii august, care încearcă un fel de „teorie” a iubirii, o teorie aproximativă, de uz personal, construită mai ales din experiența proprie – inclusiv a lecturii, pentru că şi cărțile fac parte din viața noastră, ca şi iubirea. Dar este o teorie *en miettes*, pentru că nu am intenționat o construcție sistematică şi uscată, ci întocmirea unui „portret” al iubirii, prin priviri aruncate din cîteva unghiuri ce mi s-au părut că au o vizibilitate sporită. Din acele imagini, am alcătuit un *puzzle* mai mult sau mai puțin reuşit. Pe de altă parte, fragmentele culese cu italice, selectate din nenumăratele caiete ce însoțesc viața unui om pentru care ficțiunea, fantasmele, ecourile de lectură, rememorările exaltate se înscriu în acelaşi domeniu vag definit, imprecis, al realității. ***Jurnalul de vise, reverii şi fantasme*** încearcă să surprindă ceva din funcționarea **aparatului fantasmatic**, în vreme ce selecția din ***Jurnalul unui îndrăgostit dezinteresat*** joacă şi rolul unui **aparat de note**. Nu am dorit să încarc excesiv cu detalii, citate, explicații suplimentare „expunerea portretistică” a fenomenului dragoste, preferînd să mă păstrez în zona a ceea ce mi s-a părut a fi esențial în compoziția acestuia. Am dorit să păstrez o oarecare coerență. Însă, pe de altă parte, unele nuanțe, cîteva disocieri sau reveniri erau absolut necesare şi ele pot fi găsite în ***Caseta cu chinezării.*** În sfîrşit, cartea se încheie cu un dialog purtat cu Al. Paleologu. Deloc întîmplător, de altfel, ci pentru că, dintre toți autorii accesibili mie, eu cred că Domnia Sa a spus „cel dintîi cuvînt cuminte” despre dragoste şi, prin urmare, într-o ordine logică riguroasă, are dreptul şi la **ultimul cuvînt**. Am încercat, prin urmare, un fel de **anatomie.** Sper să nu-mi fi ucis „pacientul”.

În cele din urmă, această cărticică nu reprezintă pariul unor mari ambiții auctoriale, nu urmăreşte să revoluționeze „filosofia iubirii”, nici să deschidă vreun drum nou. Nu este nici un manual, un „ghid” al relației de cuplu, cum au început să apară atîtea, ca şi cum ai putea da sfaturi în ceea ce priveşte iubirea! Scopul său este infinit mai modest – şi anume acela de a depune **mărturie** despre un fenomen esențial cum este dragostea, în funcție de experiența proprie, de lecturile ce fac şi ele parte din această experiență şi de meditația, cît s-a putut de onestă, în jurul propriilor mele trăiri. Dacă o singură pereche va înțelege ce miracol i se întîmplă, dacă un singur solitar ce suferă din dragoste va depăşi criza, dacă un mare dezamăgit va căpăta puterea şi curajul de a mai încerca o dată, voi crede că n-am scris-o aiurea, că n-am înfruntat în zadar temperaturile unei veri incendiare. Pe deasupra, am crezut, cred şi voi crede, pînă la extincție, că se mai poate încă scrie despre dragoste **şi altfel** decît în romanele „roz”, în filmele de **serie X** ori în celebrele

telenovele. Dragostea este mult prea importantă pentru a fi abandonată complet şi definitiv melodramei, vulgarităţii şi prostului gust. Un subiect vechi de cînd lumea, frecventat de pene ilustre, compromis de scribi mediocri, te poate solicita să-ţi încerci puterile înţelegerii, precum şi pe cele expresive. Mă întreb cît de sincer am reuşit să fiu. Dar nu mai este, de-acum, problema mea, ci a eventualilor cititori. Ca niciodată, probabil, oricum nu în aceste proporţii, mă încearcă emoţia. În cele din urmă, nu te poţi prezenta oricum faţă în faţă cu dragostea.

Liviu Antonesei
8 septembrie 2000, în Iaşi

Dragostea, servitutea voluntară şi suveranitatea personală

... ...

~

Omul se naşte liber şi suveran. Dumnezeu îl înzestrează, de la bun început, cu **liber arbitru**. Însă, dacă şi-ar păstra în totalitate aceste calităţi distinctive, orice fel de relaţii între oameni ar deveni imposibile. Pentru că infinitele libertăţi şi suveranităţi individuale s-ar ciocni mereu unele de altele. La nivel comunitar, problema este rezolvată satisfăcător de aşa-numitul „contract social” care, pe de o parte, impune anumite autolimitări libertăţii şi suveranităţii personale şi, pe de alta, permite rezolvarea problemelor comune ale indivizilor prin negociere şi prin procesul delegării acestora unor persoane sau instituţii. Să reţinem, deci, că delegarea înseamnă întotdeauna şi renunţarea la anumite prerogative ale libertăţii şi suveranităţii personale. Pentru individ, lucrurile devin mai simple, tehnic vorbind, dar este mai puţin liber, mai puţin autonom, iar suveranitatea sa este limitată. Creşte, în schimb, eficacitatea acţiunilor umane comune, iar societatea se diferenţiază infinit, devenind mai interesantă. În cele din urmă, cîştigurile depăşesc pierderile şi tocmai de aceea indivizii umani liberi şi suverani acceptă aceste autolimitări ale libertăţii şi suveranităţii personale. Şi, de fapt, doar aşa societatea este posibilă, doar aşa nu se transformă în cîmpul de luptă al fiecăruia cu toţi ceilalţi. Aceasta este, în cele din urmă, aşa-numita **servitute voluntară**. Însă ea trebuie să fie infinit reciprocă, altfel riscă să devină sursa perfectei tiranii. Dacă un număr indefinit de indivizi nu intră în relaţia de reciprocitate, mecanismul comunitar se dereglează. Mai ales dacă aceştia, nerenunţînd la prerogative ale suveranităţii personale, profită de renunţarea celorlalţi. Şi aceasta se petrece fie în nume propriu, fie în profitul grupului de apartenenţă, cel mai adesea în numele unui declarat – şi fals – interes public.

Lucrurile nu stau altfel nici în relaţiile ce se stabilesc numai între doi oameni, chiar şi atunci cînd este vorba despre cea mai importantă dintre acestea, **relaţia de dragoste**. Doar că aici „contractul social” este înlocuit cu un fel de „contract bilateral”, nescris, adesea nici măcar negociat, ci pur şi simplu subînţeles. Persoanele care, într-adevăr, se iubesc îşi intuiesc prea bine reacţiile pentru a le armoniza aproape fără să mai delibereze. În cele din urmă, dragostea autentică este relaţia care apare în urma **recunoaşterii calme** a celuilalt ca „jumătatea lipsă″, ca element inalienabil al perechii androgine. Interesant este că această recunoaştere se produce instantaneu, că nu există, de fapt, decît „dragoste la prima vedere”. Vezi pe cineva într-o gară, într-un aeroport sau, pur şi simplu, pe cineva pe care îl ştiai de mult, în sfîrşit, îl/o vezi. Şi mai interesant este că această întîlnire întîmplătoare, în cazul dragostei adevărate, devine *a posteriori* obligatorie, dacă nu chiar fatală.

Din chiar momentul în care **recunoaşterea calmă** se produce, începe şi procesul de autolimitare a libertăţii şi suveranităţii personale. Două sînt motivele acestei evoluţii. Mai întîi, pentru că o astfel de relaţie de iubire îşi este, într-un anume sens, autosuficientă. Asta nu înseamnă neapărat şi ieşirea din „jocul lumii”, pentru că îndrăgostiţii nu sînt obligatoriu fiinţe cuprinse de o schizofrenie în doi. Înseamnă altceva, ceva mult mai important şi plin de farmec, anume că participarea lor la „jocul lumii” se face întotdeauna împreună, în perfectă şi splendidă complicitate. A doua cauză constă în reciprocitatea **servituţii voluntare**, pe care, pentru „umanizarea” discursului, o vom numi **devotament**. Îndrăgostiţii au o capacitate infinită de dăruire, de a fi în perpetuă atenţie unul faţă de celălalt. Această atitudine provine din grija îndrăgostitului de a nu-i face celuilalt un rău, de a nu-l răni, dacă este posibil, nici măcar din greşeală. Închişi în „lumea lor”, neatenţi adesea la lumea din jur, ei pot fi egoişti faţă de ceilalţi, dar nu unul faţă de celălalt. Un îndrăgostit egoist faţă de partenerul său sau de partenera sa este o pură contradicţie în termeni, un fel de **oximoron**. Pînă şi Henry Miller, atît de frecvent acuzat de „sexualizarea excesivă a iubirii” – ceea ce constituie o prostie pentru acuzatori, pentru că **sexualitatea face parte integral din dragoste –** afirmă, cu o încăpăţînare neaşteptată, această infinită capacitate de dăruire. Iată cum sună această recunoaştere în ***Sexus***, romanul care a scandalizat spiritele frigide ori bigote, recent tradus, slavă Domnului!, şi în româneşte: „A fi în stare să te dăruieşti în întregime, fără nici o reţinere, e cea mai mare bucurie pe care ţi-o poate îngădui viaţa. Iubirea adevărată începe de la acest punct de disoluţie. Viaţa personală se întemeiază pe dependenţă, pe dependenţa reciprocă.” Deci, pe interdependenţă, pe ceea ce am numit, cu o formulă împrumutată, **servitute voluntară reciprocă**.

Prin urmare:

1. Există **iubire autentică** doar acolo unde partenerii sînt dispuşi să primească **servitutea voluntară reciprocă**, adică să renunţe la unele atribute ale **suveranităţii personale** în mod reciproc şi, pe cît este omeneşte posibil, echitabil, prin urmare simetric.
2. Dacă renunţarea nu este reciprocă, nu este vorba despre dragoste cu adevărat, ci despre o manifestare perversă a dialecticii hegeliene dintre **stăpîn şi sclav**.
3. Intrarea complice în „jocul lumii”, ca efect al iubirii, este probabil cel mai frumos joc la care cineva poate participa. Şi nu poate participa decît prin iubire. Prin iubirea omenească sau prin acel tip cu totul special de dragoste care este relaţia mistică cu divinitatea.
4. Aceste forme ale iubirii sînt atît de asemănătoare încît nu e de mirare că, adesea, se şi confundă. Cîţi poeţi adevăraţi n-au privit „chipul” iubitei, corpul acesteia ca pe o epifanie?

... ...

5. În fapt, iubirea este chiar această perfectă **complicitate infinită**, pe care o vom numi **intimitate**, ce succede **recunoaşterii calme**. Cea din urmă este rezultatul unei stranii întîmplări ce devine, ce se transmută alchimic în fatalitate, prin însuşi actul iubirii.

6. Deşi nu **devotamentul** provoacă iubirea, fiind mai degrabă efect, el este esențial în menținerea neştirbită a acesteia. În absența devotamentului, iubirea este expusă riscului degradării şi, în cele din urmă, dispariției.

7. Iubirea este, întotdeauna, dacă nu un echilibru perfect, pentru că acesta ar însemna moartea, o **tendință spre echilibru**. Sfîrşitul său este legat de **dezechilibrele** ce pot să intervină în relație – între dimensiunile corporale şi cele psiho-afective ale sentimentului, între **intensitățile** cu care partenerii participă la sentiment etc.

Ce s-ar petrece dacă nu ar exista procesul de renunțare la unele din atributele **suveranității personale**? Iubirea s-ar degrada şi, în cele din urmă, s-ar stinge din pricina inevitabilelor conflicte dintre libertățile şi suveranitățile personale. Sau, poate, nici n-a fost vorba de o iubire adevărată, ci doar de o autoînşelare, de o iluzie, de o automistificare, chiar de o automistificare în doi.

Pentru ca lucrurile să fie mai clare, voi lua în discuție cîteva exemple. Să presupunem că doi „îndrăgostiți adevărați” merg pe stradă. Unul din ei vede o altă persoană pe care brusc o doreşte ca partener sexual. Se prea poate să fie de vină feromonii, hormonii recent descoperiți în nasul nostru, care în mod misterios ar orienta opțiunile noastre „fizice”. În virtutea principiului „amorului liber”, pe care-l împărtăşeşte şi în care vede o expresie deplină a **liberului arbitru**, se desparte provizoriu de propriul partener, îl racolează pe cel potențial, după care revine ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. În fond, e un om liber, adept necondiționat al tuturor formelor de libertate, deci şi al „amorului liber” şi întîmplător. De acord, dar cît va putea să dureze o astfel de dragoste fără să se fisureze, cîte contrarieri poate suporta partenerul fără să renunțe, chiar dacă am convenit că este vorba despre o „dragoste adevărată”? De fapt, chiar aceasta este problema. În realitate, nu este vorba despre o asemenea iubire, ci doar despre o aparență, o iluzie. Pentru că, în iubirea autentică, care îşi este autosuficientă, nu rămîne loc pentru asemenea fisuri, nu există spațiu excedentar pentru astfel de „evenimente”.

Ca să nu par cu mult mai rigid decît sînt, voi lua un alt exemplu. Să presupunem că partenerii îşi acordă reciproc astfel de „libertăți”. Ce se va întîmpla atunci? Nimic, pentru că nimic autentic nu există între ei,

... ...

oricum nu dragostea adevărată. Ei nu se iubesc în mod autentic, sînt pur şi simplu fiinţe sportive care, din diferite motive s-au decis să trăiască, într-un fel, împreună, dar ei practică un soi de gimnastică sexuală cu diferiţi parteneri. Chiar dacă o anumită formă de afectivitate există între ei, relaţia se va degrada oricum, pentru că va apărea, pe neaşteptate, un sentiment de vinovăţie reciprocă sau unilaterală. Vor simţi inconştient că au încălcat **regula devotamentului**, chiar dacă aceasta nu a fost convenită între ei, chiar dacă nici măcar nu i-au conştientizat existenţa.

Dar motivele degradării dragostei nu sînt neapărat de natură sexuală. Oamenii nu sînt deloc identici, fiecare fiind rezultatul propriei eredităţi şi al propriei istorii personale, inclusiv al biografiei sale erotice. Din acest motiv, susceptibilităţile, deci motivele de a se simţi răniţi, lezaţi în amorul propriu etc., ocupă o plajă teoretic – din păcate şi practic! – infinită. În realitate, ceea ce ne învaţă acest sentiment oarecum inefabil care este devotamentul este tocmai atenţia la susceptibilităţile celuilalt. De pildă, poate ca efect al propriei mele biografii sau poate pentru că, scriitor fiind, mă simt legat de cuvinte, eu sînt o persoană căreia nu-i este suficient să fie iubită, ci are nevoie şi de repetata mărturisire a acestei iubiri. Asta poate deveni plictisitor, chiar iritant pentru celălalt, dar cine te iubeşte, acela te înţelege! În fond, „la început, a fost cuvîntul” şi, între oameni, limbajul are puterea de a institui realitatea. Sigur, fiecare om este şi o colecţie de sensibilităţi, de susceptibilităţi şi chiar de prejudecăţi. Din acest motiv, problema menţinerii dragostei, dincolo de cele între nouăsprezece şi treizeci de luni „sigure”, garantate de „specialiştii” americani, ţine exclusiv de fineţea instrumentelor de analiză a acestor trăsături pe care partenerii le posedă, de capacitatea lor empatică, de devotamentul lor. Fiecare om, de pildă, are nevoie, ritmic, de un „cuvînt înţelept", de o „vorbă bună” din partea partenerului. Mai întîi, pentru că, desigur, nimeni nu face mereu doar lucruri proaste. În al doilea rînd, pentru că toţi avem nevoie şi de confirmări exterioare, oricît de puternici, oricît de siguri am fi pe noi înşine şi pe lucrul nostru. În cele din urmă, dragostea, mai ales eternizarea acesteia, este o chestiune de nuanţe, de fineţe psihologică, de tact. Oricît de tumultoasă este o iubire, în absenţa acestor calităţi imperceptibile şi aproape imposibil de definit, ea va fi sortită degradării, dispariţiei, morţii. Iar moartea unei iubiri adevărate este sinonimă morţii pure şi simple. Nu există, probabil, o formă de asasinat mai perversă. Nu există un gest mai cinic decît uciderea dragostei cuiva, sau sufocarea propriei iubiri. Şi, din nefericire, este crima ce nu poate fi practicată decît între fiinţele îndrăgostite. Intervenţiile exterioare nu au nici o putere, dacă nu găsesc o fisură importantă chiar în interiorul acestora, sau numai al uneia dintre ele. În faţa iubirii, pînă şi zeii Olimpului

... ...

rămîn dezarmați, şi chiar cei mai vechi, ai Indiei sau Egiptului. Şi, de fapt, aceasta şi este problema – cum să nu pierzi acolo unde, uneori, pînă şi zeii au trebuit să învețe ceea ce înseamnă înfrîngerea. Bineînțeles că nu am soluții, doar dacă se poate învăța ceva din greşelile altuia. Căci, altfel, nu există nimic mai personalizat decît felul în care îți trăieşti iubirea. *À bon entendeur, salut!*

...

...

~

Trei cuvinte greceşti despre dragoste

...

...

~

În general, limbile moderne ne oferă un singur termen pentru a desemna dragostea. Chiar cînd utilizează mai multe cuvinte, acestea sînt de obicei sinonime perfecte sau foarte aproape de acest tip de sinonimie. În limba noastră, de pildă, este aproape imposibil să faci o diferențiere semantică între **iubire** şi **dragoste**. Mă refer, desigur, la substantive, pentru că, în cazul verbelor, situația este oarecum diferită. Nu e chiar acelaşi lucru dacă spui **te iubesc** sau **mă îndrăgostesc** de tine. Pe de altă parte, celălalt substantiv, **amor**, utilizat încă la modul serios de un Eminescu, a căpătat nuanțe ironice, în cel mai bun caz tandru ironice. Limbile vechi par mai înțelepte în această privință. Ele par să fi înțeles mai bine importanța nuanțelor în ceea ce priveşte un sentiment fundamental cum este dragostea, în cele din urmă, cel mai important dacă ne gîndim la spusa Eclesiastului, devenită atît de populară la noi, după ce a fost preluată de Preda într-un roman la fel de popular. Şi, poate, romanul îşi datorează popularitatea tocmai acestei preluări şi nu implicațiilor sale politice ori caracterului senzațional al întîmplărilor prin care trece eroul principal. Dar voi opri aici această paranteză, altfel risc să-i evoc pe toți scriitorii importanți de la Homer la Dante ori contele Tolstoi ca să ilustrez faptul că „dacă dragoste nu e, nimic nu e”. Şi nu mă refer aici la rolul biologic al dragostei, pentru simplul motiv că nu o confund cu sexualitatea, o activitatea comună şi atîtor altor viețuitoare. Mă refer pur şi simplu la dragoste care, în cazul omului, înglobînd desigur sexualitatea, o şi depăşeşte. Pentru cine mai confundă dragostea cu sexualitatea sînt suficiente două argumente. Mai întîi acela că, deosebit de celelalte viețuitoare sexuate, în cazul omului, cele mai multe acte erotice nu urmăresc înmulțirea speciei, ci sînt, într-un anume sens, acte gratuite. În al doilea rînd, sexualitatea umană este marcată cultural. „Îndreptarul” lui Ovidiu, ***Kama Sutra*** sau ***Ars amatoria*** sintetizată de Tong Hsuan sînt doar cîteva din probele „de autor” ale acestui marcaj. Dar despre dragoste, erotism şi sexualitate voi glosa în alt capitol, aşa că voi reveni acum la chestiunile terminologice de la care plecasem.

Prin urmare, limbile moderne au, de obicei, un singur cuvînt pentru a desemna acest cel mai important sentiment uman, poate sentimentul ce-l diferențiază de celelalte viețuitoare chiar mai mult decît inteligența rațională. Nu la fel stau lucrurile în cazul limbilor vechi. Nu mă voi referi la sanscrită, aramaică sau ebraică, pentru că n-am toate cunoştințele necesare. Pe de altă parte, dacă vechii elini, în chiar primele traduceri ale ***Bibliei***, au utilizat termeni distincți pentru a echivala pe cei din textul originar, trebuie să credem că aceştia erau deja distincți acolo. Iar greaca trebuie să fi

... ...

prezentat destule asemănări cu limbile indo-europene înrudite, precum sanscrita de pildă. Însă utilizarea unor cuvinte diferite pentru a desemna diversele forme sau diversele aspecte ale dragostei este mai veche, la greci, decît traducerile din era creştină. Ele apar în scris încă de la Platon şi se vor menține atîta vreme cît greaca va fi folosită de creştini ca limbă de cult, pînă tîrziu după căderea Constantinopolului. Prin urmare, vechii elini utilizau pentru a desemna dragostea termenii : *philia*, care ilustra iubirea **de ceva**, fie că era vorba de bani – *arghirofilie* –, fie de înțelepciune – *filosofie* –, *agapé*, care numea iubirea firească a aproapelui, reunind specific virtuțile prieteniei şi ale comuniunii – probabil cel mai potrivit era folosit termenul atunci cînd definea relațiile din confreriile tinerilor ori, mai tîrziu, pe cele din interiorul comunităților creştine, călugăreşti sau laice. În sfîrşit, trebuie să amintim termenul **eros**, celebru între toate, ce referă la iubirea pasiune, la procesul de fuziune totală ce se produce între doi îndrăgostiți, de obicei bărbat şi femeie, dar nu în exclusivitate, pentru că, de la Sapho, Socrate şi Alcibiade, grecii recunoşteau posibilitatea existenței sentimentului amoros şi între parteneri de acelaşi sex. Ei, bine, grecii lucrau cu aceşti trei termeni pentru a defini diferitele ipostaze sau, uneori, paliere ale iubirii. Latinii, care au aspirat cultura greacă prin toți porii, procedau aidoma. Era, oare, acest scrupul terminologic inutil, era vorba doar de un lux lingvistic? Nu mi se pare, cred că era proba unui rafinament al limbajului pe care noi, modernii, l-am pierdut pe drum. Şi nu am reuşit să-l regăsim nici măcar după ce limbile vernaculare au alungat greaca şi latina din cult şi din alte manifestări ale culturii. Fericiți trebuie să mai fi fost Erasmus, Olahus sau Cusanus că mai puteau utiliza perfecțiunea marmoreeană a unor limbi moarte!

În acelaşi timp, nu aş pune această mutație lingvistică doar pe seama unui deficit de subtilitate de care am da dovadă noi, modernii, față de cei vechi. Mi se pare că este vorba şi despre o mutație de mentalitate şi chiar de sensibilitate. Cel puțin de la romanele **Graalului**, de la amorul curtean al trubadurilor şi de la Dante, se produce în cultura europeană o mutație semnificativă în ceea ce priveşte, ca să zic aşa, **fizica** şi **metafizica** iubirii. Chiar la misticii germani sau spanioli, cele trei ipostaze ale iubirii se contaminează, interferează, se reunesc, astfel că nu ne mai miră sonurile erotice din textele Sfintei Tereza sau din cele ale lui Jakob Boehme. Însă, probabil, literatura modernă, cea de la Petrarca şi Dante încoace, rămîne principala „vinovată”. Nu insist asupra acestei chestiuni pentru că mi se pare rezolvată cel puțin satisfăcător în ***Iubirea şi Occidentul*** de Denis de Rougemont, ca să nu mai invoc/evoc literatura specializată într-o arie tematică sau alta. Literatura a produs, prin efectul cumulat al manifestărilor sale, o

...
...

adevărată **mistică a iubirii**, căreia nici măcar descoperirile lui Freud nu i s-au mai putut opune. Şi e excelent că s-a întîmplat aşa, altfel am fi fost privați de operele unor Georges Bataille, Lawrence Durrell sau Henry Miller. Nu e inutil să amintesc că acesta din urmă a fost un adversar impenitent al doctorului de la Viena – *et pour cause*! Este de altfel foarte dificil să găseşti un mai viguros adversar al lui Freud decît acest rebel american al iubirii – în toate formele sale, de altfel. Un adversar destul de inteligent şi cu suficient simț al umorului ca să cîştige o mulțime de bani făcînd-o pe „analistul" la New York, calitate în care a reuşit să întindă pe divan chiar şi un analist profesionist! Este interesant că, răspunzînd unui articol pe care i-l dedicase Durrell, îşi recunoaşte influențele dinspre psihanaliză, dar preferă să se revendice de la Rank şi Jung, nu de la Freud. Şi aceasta în ciuda faptului că Durrell îi scrisese, pe 1 ianuarie 1946, pur şi simplu: „Dumneavoastră şi Freud sînteți cei doi giganți ai acestei epoci". În ce constă farmecul lui Miller, de ce în pofida limbajului adesea foarte crud nu poate fi confundat cu un pornograf oarecare? Literații vor răspunde că, în primul rînd, diferența constă în talentul literar. E un adevăr în această afirmație, dar nu întregul adevăr şi nici măcar partea cea mai însemnată a acestuia. Există o mulțime de pornografi care nu sînt mai puțin „talentați" decît Miller. Diferența esențială, marea diferență constă în viziune. Din acest motiv, cum îi scrie în ianuarie 1939 lui Durrell, atunci cînd reciteşte ***Tropicul Capricornului***, este el însuşi frapat „de subînțelesurile metafizice de care abundă cartea". Ce este, oare, viziunea? Probabil, cea mai bună „definiție" o vom găsi în ***Sexus***: „Şi prin viziune nu înțeleg o imagine proiectată asupra viitorului, un ideal imaginar devenit real. Ci mă gîndesc la ceva mai flexibil, mai constant, o supraintuiție permanentă. Ceva ca un al treilea ochi". Probabil, tocmai această formă specială de intuiție i-a călăuzit pe cei care au instituit tradiția mistic-erotică, iar Miller se înscrie în această tradiție parcursă de la intersectarea celor trei cuvinte greceşti care desemnează iubirea. Întotdeauna, la acest Zarathustra din Brooklin, dincolo de sexualitate, se mai află ceva, şi anume dragostea, deci metafizica. Cu Miller, ne situăm, cum se întîmplă cu toți autorii cu adevărat mari, în plină mistică a iubirii. Iar cine se mai îndoieşte de asta n-are decît să recitească acest pasaj din ***Sexus*,** intercalat, desigur, între două scene *hard*: „Şi ce urmăream aici – *unde rîul subteran curge cristalin?* De ce această imagine a Arborelui Vieții? De ce era atît de încîntător să guşti din nou otrava mărului, să îngenunchezi cu venerație la picioarele femeii din Biblie? De ce surîsul Mona Lisei e cea mai misterioasă dintre toate expresiile umane? Şi de ce transplantăm surîsul acesta din Renaştere pe buzele unei Eva pe care o cunoaştem numai din gravuri?". Din acest motiv, pudibonzii care exclamă „blasfemie" atunci cînd autorul

lui ***Sexus*** vede în sexul iubitei o epifanie sînt de fapt nişte proşti. Femeia, ca şi bărbatul, este o creație a Domnului. În această calitate, are mai multă îndreptățire la manifestare epifanică decît icoana pictată de un ticălos plin de păcate. Trăiesc o profundă oroare cînd îmi imaginez reacția lor la ideea că un îndrăgostit adevărat, un poet poate privi în actul ce-l împlineşte, în intimitate, cu iubita lui, oficierea unei *misa solemnis* sau a unei rugăciuni către divinitatea pe care iubita o reprezintă. Iar dacă Miller, ca autor modern, nu prezintă suficiente garanții de autoritate, să recurgem la Millarepa şi la înțelepciune tibetană: „Drept templu, mulțumeşte-te cu trupul”. Dar, întotdeauna, cum am constatat şi pe propria-mi piele, atunci cînd mi-am publicat poemele gnostic-erotice, asemenea acuzații provin de la spiritele fariseice, uscate, sterpe, pentru care literatura este o ocupație destinată îndeosebi persoanelor de vîrstă preşcolară. Lucrurile tind însă să se schimbe. În fond, pînă la mijlocul anilor şaizeci, Miller nu era editat integral nici măcar în liberala Americă. Iar acum, cele două ***Tropice*** şi primul volum din ***Răstignirea roz*** pot fi deja citite şi în româneşte. Vrînd – nevrînd, sîntem cuprinşi în **maelstromul** literaturii moderne, ne situăm în paradigma misticii iubirii. Desigur, cei care ştim despre ce este vorba, prin urmare, cei care încă mai putem iubi. **A putea iubi –** iată o capacitate ce nu ține atît de **Viagra**, miraculoasa pastilă albastră, ci de o anumită alchimie a spiritului şi a sufletului. Din nefericire, nu s-a inventat încă o pilulă miraculoasă şi pentru aceste dimensiuni ale ființei noastre, iar drogurile nu provoacă intensificarea sentimentelor, ci ne introduc doar într-un surogat al vieții care, uneori, poate să poarte semnele înşelătoare ale intensității. Iarăşi din nefericire, cred că această capacitate nu este distribuită deloc democratic, cum presupunea Descartes că ar sta lucrurile cu bunul simț. Ca şi în anecdota pe care o povestea cu umor Noica, cred că iubirea este numai pentru cei aleşi. Aşa cum există o aristocrație de sînge, una a spiritului ori alta a banului, cu siguranță că există şi o aristocrație legată de dragoste. Sînt cei care, dincolo de faptul că iubesc ceva sau pe cineva, iubesc şi acest sentiment care este iubirea. Adică acei foarte puțini care mai citesc Ovidiu, care nu-şi pot controla respirația citind ***Frații Karamazov***, care se mută dintr-o cameră într-alta cu un volum de Henry Miller în mînă, cei care de abia îşi stăpînesc lacrimile vizionînd ***Pacientul englez***, în fine, cei care mai pot tremura din tot corpul atunci cînd, întîmplător, într-un spațiu public, îşi ating din greşeală iubita. Sau care, într-o fracțiune de secundă, observînd din întîmplare o femeie, în galeria unei „expoziții suedeze de pictură”, îşi dau seama că s-au îndrăgostit pînă la sfîrşitul timpului. Nimic mai potrivit decît o nouă întoarcere spre Miller cu care, vorba Autodidactului lui Sartre, iar „m-am întîlnit în gînduri”: „În istoria iubirii umane ne aflăm încă la primul capitol. Şi chiar în

domeniul individualului pur, statistica e sărăcăcioasă. Avem oare mai mult de o duzină de eroi şi eroine ale iubirii care să ne poată servi de exemplu? Mă îndoiesc că avem tot atîția îndrăgostiți cîți sfinți iluştri”. În ciuda aparențelor, nu am citat din corespondența cu Durrell, ci din acelaşi recent tradus ***Sexus***! Din corespondență, voi adapta însă un pasaj ce spune că îndrăgostitul trebuie să fie întotdeauna dedesuptul sau deasupra normalului, a mediei statistice. Şi asta pentru simplul motiv că intensitatea nu provine niciodată dintr-un exces de moderație, iar „sănătatea” îndrăgostitului este una întemeiată pe *hybris*. Pînă şi „calmul” iubirii este un calm al excesului funcțiilor psiho-afective, nu unul al diminuării acestora. Iar **recunoaşterea calmă** seamănă mai degrabă cu furtuna, decît cu o ploaie molcomă de toamnă.

Am plecat de la trei biete cuvinte greceşti, prin care cei vechi încercau să dea seama despre iubire, şi am ajuns la o dimensiune fundamentală a culturii noastre, ilustrată printr-un excurs rapid în cîteva din zonele fierbinți ale acesteia.

Am încheiat cu afirmarea acestui tip specific de aristocrație legată de iubire. În fond, cea mai veche, cea mai fragilă, cea mai redusă numeric şi cea mai rezistentă dintre toate elitele pe care le-a cunoscut lumea noastră occidentală. Şi e firesc că am ajuns la această încheiere. În fond, totul a început cu aceste trei cuvinte greceşti – *philia*, *agapé* şi *eros*, totul a continuat cu modul fermecător în care s-au intersectat ele vreme de două milenii. Totul, adică lumea noastră occidentală, cultura noastră iudeo-greco-creştină, viețile noastre într-o astfel de lume şi o astfel de cultură irigate de fluviul de subteran al iubirii. O lume şi o cultură care, de peste două mii de ani, mai întîi în aramaică şi ebraică, apoi în greceşte şi latineşte, în cele din urmă în limbile vernaculare, recită obsedant şi deloc monoton „dacă dragoste nu e, nimic nu e”. Iar cine crede că lucrurile stau altfel, acela este cu siguranță sărac nu doar cu duhul, ci şi cu sufletul. „Dumnezeu este iubire” ne reamintesc ***Scripturile***. Şi tot ele ne avertizează că omul este făcut „după chipul şi asemănarea” divinității. Drept pentru care ar trebui să-i urmăm exemplul. Citez, iarăşi, din ***Sexus***: „Iubirea e doar gradul superlativ al plăcerii. Eu iubesc aşa cum iubeşte şi Dumnezeu – fără discriminări de timp, loc, rasă, culoare, sex şi aşa mai departe”. Într-adevăr, şi aşa mai departe... Iar aristocrația iubirii nu este doar puțin numeroasă, ea are, pe deasupra, şi dezavantajul unor intrări parcimonios distribuite în propriul său regat. Din acest motiv, ca să închei citînd o scrisoare a lui Miller de la începutul lui 1939, orice întîlnire are un efect cutremurător: „De cîte ori iau în mînă o carte mistică, sînt pur şi simplu expediat într-un regat fundamental şi adevărat al ființei mele, care atît de adesea mi-a fost

refuzat în viață”. Acelaşi lucru i se întîmpla şi cînd se îndrăgostea. Asta ni se întîmplă şi nouă, celor puțini care avem, uneori, privilegiul de a intra în teritoriul magic, dar atît de intens real, al iubirii mistice. Uneori, împreună cu o femeie, alteori purtînd în mînă poemele Sfîntului Ioan al Crucii, ***Anna Karenina*** sau ***Cvintetul din Avignon***. Şi, de ce nu, de un deceniu încoace, navigînd pur şi simplu în **cyberspațiu**. Eu nu cred că vor dispărea cărțile – nici măcar dacă îşi vor pierde cu totul uşoara lor materialitate.

...

...

~

...

Interludiu fantasmatic. Poeme[1]

...

[1] Acest capitol este selectat din **Jurnal de vise, reverii şi fantasme** (manuscris inedit).

Visul din Alexandria

După baia pe care am făcut-o în piscina de la munte, am avut visul cu termele din Alexandria. Cred că acolo eram, deşi nu le-am privit niciodată ruinele. În Egipt, am mers doar în jos de Cairo. Am citit mai de mult o descriere a lor în ***Cvartetul*** *lui Durrell, am văzut altădată un film documentar pe* ***Discovery****. Bazine dispuse în trepte, ca o scară de ape. Lichidul răcindu-se treptat, în bazine de piatră, nu construite, cioplite în stîncă, pentru a ajunge în cele din urmă în mare,* ***Mare Nostrum****, Mediterana care ne-a născut. Un vis fabulos. Simțeam pielea ta caldă lipită de mine. Şi apa puțin răcoroasă, nu foarte rece, acolo unde corpurile noastre se atingeau. Picături strălucitoare se prelingeau pe fața luminoasă, atîrnau grele de şuvițele umede. Mă stropeai, scuturîndu-ți energic coama dinspre stînga spre dreapta şi invers. Apoi, undeva, pe mal, pe nisipurile calde, între smocurile arse de iarbă şi scaieți, ne-am iubit. Şedeam pe o pătură moale din păr de cămilă. Corpurile ardeau, transpirația a devenit o peliculă lunecoasă între pieile noastre. Deasupra, drept în mijlocul cerului, un cer albastru, sfîşietor, un soare enorm şi roşu. Un disc purpuriu pe albastrul din toate visele mele. Şi ochii tăi, deveniți aurii, asortați cu verdele intens, spre albastru, al mării. O întindere nesfîrşită de smarald, piatra magică între toate. Ochii, lumina, totul, deodată, în toate simțurile mele. În trupul meu, în inima mea. O percepție infinită a misterului lumii. Şi din nou termele, cu apa lor calculată, dar puțin altfel, ca într-un film mişcat, ca într-o succesiune de duble căutînd perfecțiunea unui cadru, a unei imagini, a unui gest auroral. Eterna reîntoarcere, dar nu a identicului, ci a uşor diferitului. Ca şi cum computerul, cu nume de femeie, ar fi în poziția* **search***. Piatra fierbinte în mijlocul apei, trupurile goale şi arse de soarele amiezii, îmbrățişări nesfîrşite pe blănuri de capră, pe nisip, pe iarba uscată. Sexul tău, ca o gură flămîndă, întrezărit printre firele galbene, între picioarele tale uşor flexionate, uşor depărtate. Sînt acolo, în vibrație. Atunci sau acum? Prezentul acela este atît de intens, atît de violent, atît de fără sfîrşit. Mulțumesc, René. Eu cred în zeii mei care nu există, ei se închină porcilor lor care există.*

Reveria saxonă

Visam. Pe la două de noapte, m-am trezit şi am stins lumina. Acum, te privesc. Nu în imaginație, cred, ci în simulacru. Am senzația că privirile noastre se întîlnesc. Lîngă tine, piramida, care intensifică schimbul de energie şi informație dintre noi. O nouă intruziune a deşertului scăldat în apele de smarald ale mării. Un fel de teleportare spectrală. Zburăm şi ne întîlnim undeva prin Austria. În fond, e o țară neutră. Sîntem într-o vie. De ce într-o vie? Nu ştiu, dar asta văd, asta simt cu

toate simțurile mele. Între noi, cîteva rînduri de butuci, mai înalți de doi metri, pe spaliere metalice, aşa că te văd intermitent, prin perdeaua de un verde crud, foarte intens. Undeva spre dreapta, pe un fel de movilă ierboasă, este o colibă de stuf, cum erau, în copilărie, în harbuzăriile de la țară în care-mi petreceam toată vara. Acoperişul se termină cu un foişor, pe care văd un pat din paie de grîu, acoperit cu o blană de oaie. Acolo, noi vom urca după ce vom termina jocul din vie. Acolo, ne vom prăbuşi în „combinata nordică”. Calculam dimensiunile colibei, foişorului, ca să văd cît spațiu avem la dispoziție! Mă trezesc din pricina luminii. Asta nu am văzut în vis, asta-mi imaginez acum în fantasma lucidă.

O nouă reverie acvatică

Nu ştiu dacă am visat sau a fost o reverie din starea aceea dinaintea trezirii, din intermundiul dintre luciditate şi somn, însă fantasma este într-adevăr fabuloasă, de o concretețe tulburătoare. De foarte departe, îmi invadezi mintea, de pe alte tărîmuri. Erai pe o platformă de lemn ancorată pe apă. Nu ştiu dacă era marea, un rîu sau o baltă. Te-am zărit de pe mal, te-am pîndit lacom dintre tufişurile de alun, apoi am sărit, într-un splendid de orgolios echer în apă. În cădere, m-am întrebat dacă e destul de adîncă. Platforma s-a legănat din pricina valurilor pe care le-am provocat în cădere, iar tu te-ai întors către mine, ai zîmbit şi-ai spus ceva ce n-am auzit. Mi-ai făcut semn cu mîna. Erai goală, foarte goală şi foarte bronzată. Nu ştiu dacă te-am văzut vreodată atît de bronzată. Am urcat pe platformă, m-am dezbrăcat de tricou şi, deodată, am început să ne iubim cu o foarte calmă pasiune. Cînd ne-am mişcat brusc, la sfîrşit, platforma s-a răsturnat şi ne-am scufundat în apa foarte limpede şi aproape călduță. Am continuat să ne iubim. Părea că nu se mai sfîrşeşte, iar tu erai foarte uşoară, catifelată, disponibilă. Apoi, ne-am urcat din nou pe platformă, ne-am culcat cu fața în sus, atingîndu-ne aproape involuntar. Cu mîinile în cruce, am început să ne mîngîiem pînă ce am reînceput. Iar am căzut în apă, iar ne-am urcat pe platformă. Repetiția nu e întotdeauna plicticoasă. Uneori pregăteşte fuziunea, alteori chiar o împlineşte. Acum, în trezie, chiar am senzația că sîntem, că am rămas împreună, undeva pe o plajă pustie, cu marea la picioarele noastre. Toate fantasmele mele marine, acvatice, se aglomerează în mintea mea, par să erupă prin piele. Nu mai sînt sute şi sute de kilometri între noi, între corpurile noastre. Te fac captivă în fantasmele mele ca în brațele unei caracatițe universale. Niciodată nu-mi vei scăpa, niciodată nu te voi pierde. ***Nevermore****, spune corbul - cu o voce schimbată!*

Originea fantasmelor

Şi, de fapt, nici nu ştiu de unde vin fantasmele

... ...

erotice, îndeosebi cele marine, mediteraneene. La cîteva zile după visul alexandrin, am citit acest pasaj foarte liric într-un roman de Michel Déon: „M-au dus pe o plajă admirabilă, strălucind de praf de marmură, pustie, şi acolo ne-am scăldat goi, multă vreme, în apa foarte rece. Am observat o stranie transformare la Delia, ce nu se arătase pînă atunci decît într-un foarte pudic costum de baie. O atribuiam Greciei şi Mării Egee unde totul este atît de frumos încît simți pornirea să te dezbraci, să regăseşti nuditatea antică astfel încît întregul corp să guste viața. De altfel, Delia părea să nu-şi acorde această libertate decît de puțină vreme, pentru că trupul său nu căpătase încă o culoare uniformă precum cel al Sarahei. Muşchii abdomenului şi coapselor adăposteau un sex bombat şi mătăsos, ce reținea în puful său mii de picături multicolore, strălucind ca perlele, atunci cînd ea a ieşit din apă, lungancă lucitoare în lumina sfîrşitului după-amiezii”. Citind pasajul după visul alexandrin, e limpede că nu el mi-a provocat fantasma, însă am văzut acolo o confirmare culturală a acesteia şi am rememorat-o/retrăit-o cu intensitate sporită. Pe de altă parte, cine ştie cîte lecturi uitate, efasate se vor fi aflînd îndărătul ei. Nu cred că este cineva în stare să discearnă modul subtil în care impulsurile corporale, sedimentele inconştientului şi memoria culturală generează fantasmele noastre. De ce, de pildă, cineva de un erotism mai degrabă rafinat îşi ia partenera de mînă pentru un grabnic exercițiu corporal în „poziția misionarului”? Sau, invers, de ce un cuplu destul de tradiționalist în habitudinile sale erotice trece, brusc, la „modernisme”? A explica fenomenul prin ***efectul de modă*** *– literatură erotică, filme de serie* ***X*** *etc – nu e suficient, mai ales că nici măcar „mecanismele modei” nu sînt explicate satisfăcător, iar reacția la modă, de orice natură, este foarte personalizată.*

Imagine

Îmi vine să strîng aerul în brațe ca şi cum ai fi aici şi te-aş putea îmbrățişa. Realitatea şi realitatea fantasmei. Totuna. Tot – una. Tu. Aici şi acolo. Acum şi de-a pururi. Timpul însuşi, cu toate evenimentele sale, este un intermundiu fără sfîrşit. Iar lumea spectrală, lumea fantasmelor mele, e parte a lumii cu drepturi depline.

Interogația infinită. Varianta **ad usum delphini**

Ei da, ei da, ei da! Cine-o limbă/ atît de dulce/ peste suflet/ o să-ți culce? **That is the question.** *Pentru că noi, în iubire, chiar sîntem!*

Visul multiplicării

De fapt, poezia ***Marşul dulcii văgăuni****, publicată în volumul din 1999, am scris-o din cauza unui vis. Acolo, ea era un fel de Shiva multiplicat, avea o mulțime de perechi de picioare, un infinit număr de*

brațe, o mulțime de buze şi, desigur, o mulțime la fel de mare de „văgăuni”, de „peşteri adumbrite”, cum ar spune Tong Hsuan. Era ca şi cum s-ar fi adunat la un loc toate ipostazele corpului din toate momentele noastre de iubire. Eu, însă, eram nemultiplicat, aşa că trebuia să trec de la o ipostază la alta, de la o pereche de picioare la alta, de la o „văgăună” la alta, de la o gură la alta, nu-mi puteau fi accesibile toate în acelaşi timp. De ce? Ce se ascunde în spatele visului? Nu ştiu, nu reuşesc să-l interpretez, sau poate, inconştient, nici nu vreau să-l interpretez. Oricum, pînă cînd nu am scris poezia, de fapt pînă cînd nu am publicat-o, peste mai multe luni, în carte, visul a continuat să mă obsedeze.

Zborul spre Brazilia. Un vis

De aproape trei ore, de cînd m-am trezit nu pot să uit visul brazilian de astă-noapte, nici nu ştiu cum să-l interpretez. Mergeam în Brazilia, să mă întîlnesc cu ea! Ea este, desigur, departe de mine, dar în emisfera de nord, totuşi. Eram într-un avion care nu avea nici „burtă”, nici centuri la scaune, astfel încît mă străduiam din greu să nu cad, ținîndu-mă cît putem de strîns de brațele fotoliului. Mîinile mă dureau îngrozitor, pentru că avionul meu, vopsit în culori de camuflaj, urma îndeaproape relieful muntos. Cînd cobora, întreaga mea greutate era sprijinită în brațe. Trebuia să-mi strîng picioarele din genunchi ca să nu mi se izbească de stînci, atît de jos zburam. Din fericire, urma cîte un pasaj în care urca şi, atunci, mă lipeam de scaun, odihnindu-mi mîinile. Încercînd să interpretez, observ că fiind vorba de zbor este vorba de iubire, chiar de actul dragostei, chiar de orgasm. Dar de ce avionul nu are „burtă”? De ce este vopsit în culori de camuflaj? Sigur că dragostea este un mister, chiar dacă nu este secretă, dar de unde provine pericolul? Senzația de prăbuşire ar putea sugera şi „actul întrerupt”, mai ales că m-am trezit brusc, lăsînd visul fără final. Sau, oricum, nu-mi amintesc finalul.

Coşmarul maltratării

Am avut un coşmar foarte, foarte ramificat în „acțiune” şi atît de cutremurător de violent încît nu reuşesc să-l uit nici după trei-patru zile. După ce am făcut dragoste cu ea, am ieşit să ne plimbăm puțin – nu-mi dau seama care era oraşul pentru că nu reuşeam să recunosc nici o clădire, nici un monument, nici o intersecție. Cînd ne întorceam de undeva, la o casă, un cuplu mai în vîrstă încerca să descuie o uşă. Ea a spus: „Uite-i pe ai mei. Hai să-i salutăm”. Nu-i recunoşteam în vis, erau nişte necunoscuți. I-am salutat şi ei ne-au invitat înăuntru. Şi, atunci, a început coşmarul. „Tatăl” ei a adus un cîine care-mi muşca pe rînd mîinile. Între timp, mă insulta şi amenința pe un ton foarte isteric, dar vorbea foarte urît şi despre ea. Deodată, au apărut vreo douăzeci de persoane de ambe sexe şi vîrste diferite, despre care-am aflat că fuseseră profesorii ei, care-o

...

învăţaseră numai de bine, dar de ea nu se prinsese nimic. La un moment i s-a făcut milă de chinurile mele, ori a crezut că m-a convins să o las în pace, şi mi-a reparat rănile de la mîini cu un fel de capsator, punînd apoi pe răni un fel coagulant, ce semăna izbitor cu sperma. Interesant este că animalul din vis avea un fel de geometrie variabilă, se micşora şi se mărea, prin întindere, ca o armonică, dacă încercam să mă îndepărtez, astfel că mă ajungea oriunde aş fi încercat să mă refugiez. În timp ce eram torturat, ea rîdea, părea să se bucure ori cel puţin să se amuze. Totuşi, principala mea obsesie era să nu pierd trenul (?), ca să nu întîrzii la serviciu (?). După ce m-a „reparat”, personajul numit prin convenţia din vis „tatăl ei” m-a urcat foarte amabil într-un ***Jeep Grand Cherokee*** *şi m-a transportat la gară unde, desigur, trenul plecase. Mîinile mă dureau îngrozitor şi m-am trezit urlînd, descoperind că mîinile erau amorţite pentru că dormisem cu ele sub pernă, iar perna o strîngeam cu violenţă în braţe. Acesta a fost coşmarul. Poate fi interpretat în fel şi chip plecînd de la „cîine”, care este simbolul duşmanului. Prefer să-l interpretez „pe invers”, în simetrie, deşi, cu siguranţă, este o procedură cam forţată. Dar cine nu recurge la asemenea trucuri?*

Fantasme marine

În fapt, nu am fost decît o singură dată la mare împreună şi totuşi cele mai multe fantasme erotice sînt marine. Cred că existau chiar şi înainte de a fi văzut marea în doi. În ultima săptămînă, cred că patru sau cinci vise se petreceau în ambianţă acvatică, cred că mediteraneeană. Ultimul mi se pare cel mai interesant pentru că era şi marea, dar şi muntele, ba chiar şi pădurea. Parcă eram la Odessa, ori undeva în Grecia, sau pe coasta dalmată. Marea era aproape lipită de poalele unor munţi acoperiţi de tufişuri, doar o foarte îngustă fîşie de plajă le despărţea – nici nu-mi dau seama cum putusem ajunge acolo –, un nisip moale pe care ne prăbuşeam cînd ieşeam, respirînd ca focile, din apă. Se auzea zgomotul respiraţiei. Apoi, într-un calm desăvîrşit, începea un adevărat „festival” al atingerilor, care sfîrşea inevitabil, de fiecare dată, pentru că povestea s-a reluat de mai multe ori, într-o violentă prăbuşire unul în celălalt, într-o fuziune pe care şi realitatea cea mai fierbinte ar putea fi geloasă. La un moment dat, ne-am teleportat în pădure şi, în vreme ce dragostea-şi exercita suveranitatea, vedeam marea printre crengile arbuştilor, de un albastru izbitor prin verdele foarte intens, simţeam mirosul pămîntului uscat şi al ierbii, auzeam – chiar acesta este cuvîntul – foşnetul frunzelor uscate de sub noi. O adevărată sinestezie, un spectacol eurythmic. Mereu acel albastru pe care l-am cunoscut după experienţa chymică din adolescenţă, care apare, întotdeauna, în fantasmele fericite şi niciodată în coşmaruri. Dacă identific acest albastru la începutul unui vis, pot visa liniştit. Din

păcate, el nu poate fi introdus acolo printr-un act de voință! Şi, totuşi, de ce majoritatea viselor mele se desfăşoară circular? Poate, pentru a satisface insațietatea ori, poate, pentru că tind spre o perfecțiune imposibil de atins. Totul se petrece, într-adevăr, ca la turnarea unui film, cînd regizorul trage o sumedenie de duble în speranța că scena va ieşi aidoma nu cu aceea din scenariu, ci cu ceea ce se desenează în mintea sa. E suficient să ne gîndim că desenul însuşi este mereu în schimbare, că fiecare linie depinde de toate celelalte trasate mai înainte, ca să ne dăm seama de riscul imens de a intra într-o repetiție fără sfîrşit, într-o „eternă reîntoarcere” nu neapărat a identicului – de fapt, cu siguranță nu a identicului, ci a uşor diferitului, într-un fel de spirală infinită. Şi nu mai ştii nici de unde ai plecat, nici dacă, vreodată, vei ajunge la o stare stabilă. Decît, doar, în moarte.

...

...

~

Nuditatea, goliciunea şi erotismul

...

...

~

Se întîmplă ceva ciudat în bibliografia dedicată corpului uman. Am citit sau recitit, în ultima vreme, o mulțime de cărți consacrate reprezentării plastice a corpului, istoriei nudului, am citit chiar şi o „sociologie a sînilor goi” sau o splendidă ***Corpul ca obiect de artă***, dar nicăieri nu am reuşit să găsesc o distincție ce mi se pare esențială pentru definirea dragostei şi, pe cale de consecință, a erotismului. A trebuit, prin urmare, să inventez distincția dintre **nuditate** şi **goliciune**. Scuza că, în limbile în care au fost scrise cărțile respective, nu ar exista distincțiile ca atare nu este pertinentă. Heidegger ne-a învățat deja că poți crea cuvinte dacă e necesar, că există cuvinte compuse, parafraze etc. Poți contempla pur estetic un corp sau reprezentarea acestuia în stare de **nuditate**, dar nu intri în comuniune totală cu altul, cu alt corp, deci cu altă ființă, decît dacă se află în deplină **goliciune**. Pe lîngă absența veşmintelor, goliciunea mai semnifică şi deschidere, aşteptare, ospitalitate. Un corp nud se oferă doar privirii, un corp gol se oferă întrutotul. În cele din urmă, goliciunea marchează imposibilitatea ființei de a fi singură, nevoia sa irepresibilă de a se completa cu celălalt, de a fuziona, de a intra în comuniune absolută, în complicitate îndrăgostită. Este chiar cauza primă a androginismului perfect, despre care vorbea mitul platonician. În fapt, androginul este posibil, devine real, prinde ființă doar atunci cînd două „goliciuni” predestinate reuşesc să se întîlnească, să se regăsească. De aceea, nu orice intersectare aleatorie de nudități este sau devine şi o adevărată întîlnire de goliciuni. O mulțime de corpuri nude se pot intersecta la întîmplare, dar nu în ceea ce numim „dragoste adevărată”, ci în amorul liber, în prostituție, în ceea ce se numeşte în limbajul semi-liberalizat de astăzi „a face sex” şi se numea înainte „gimnastică sexuală”. Ne situăm în androginism doar atunci cînd fiecare dintre parteneri îl priveşte pe celălalt ca fiind, cumva *in illo tempore*, celălaltul său.

Exact din acelaşi motiv este posibilă şi efectuarea distincției dintre **sexualitate** şi **erotism**. În biografia speciei noastre, se consumă milioane, poate miliarde de acte sexuale, mai mult sau mai puțin întîmplătoare, mai reuşite sau mai debile, pentru a se ajunge la un singur act erotic autentic. Un act erotic nu este pur şi simplu un gest, fie el şi plăcut, de împerechere exclusiv fizică, ci o fuziune totală între două ființe care au reuşit să se regăsească, adesea după o lungă şi dureroasă călătorie prin timp şi printre simulacre. Probabil, singurul argument valabil, pentru că metafizic, de a respinge homosexualitatea chiar aici se află. Dumnezeu pare să fi gîndit comuniunea erotică perfectă ca fiind posibilă doar între ființe diferite, care se completează, nu se dublează. Din acest motiv, oricît

aş încerca să mă situez în *political correctness*, îmi vine greu să accept că homosexualitatea ar putea accede la erotismul propriu-zis, ea rămînînd, oarecum, întotdeauna în limitele sexualităţii nude. Sînt convins că, adesea, poate chiar mai frecvent decît în cazul unor parteneri heterosexuali, există şi o dimensiune sentimentală a relaţiei, dar nu cred că fuziunea absolută este posibilă. Îmi cer scuze că nu pot vorbi din proprie experienţă şi, în acelaşi timp, vreau să asigur că nu este vorba despre nici o judecată de valoare în cele de mai sus, ci doar de o distincţie de natură ontologică, pur existenţială. Eu nu judec, nu condamn, numai constat, pentru că fiecare este liber să facă orice doreşte cu corpul său, ca şi cu sufletul propriu. De altfel, membrii acestei minorităţi sexuale nu au nici un motiv să se simtă complexaţi. Cei mai mulţi dintre heterosexuali nu acced nici ei la erotism, la iubirea mistică, nu pot depăşi graniţele sexualităţii comune, nu reuşesc să se înscrie „între aleşi”.

Spre deosebire de sexualitate, în erotism, niciodată nu se intră în *post coitum triste*, niciodată nu intervine cu adevărat epuizarea fizică sau mentală, plictiseala sau suprasaturaţia. Starea fiinţei după extazul erotic seamănă, mai degrabă, cu ceea ce în Islam se numeşte *hayf*, contemplaţia absolut netulburată, în limitele căreia nici măcar nu-ţi mai pui întrebarea dacă eşti fericit sau nefericit. Cum observa Durrell, **starea *hayf*** reprezintă mai mult decît reveria sau contemplaţia, care presupun o relaxare conştientă a minţii. E, pur şi simplu, „o odihnă fără fund a minţii”, cu frumoasa formulare din ***Lămîii amari ai Ciprului,*** fapt care-o distinge pînă şi de *ataraxia* grecilor, în cele din urmă o suspendare conştientă a pasiunilor. Or, *hayf*, după cum înţeleg eu această stare a fiinţei, nu suspendă nimic, cel puţin nu în dragoste, ci însoţeşte pasiunea, urmează acesteia. În ***Particulele elementare***, un roman minunat de sumbru, de un pesimism fără graniţe, tocmai tradus şi la noi, putem citi: „Oamenii nu fac dragoste pentru că sînt îndrăgostiţi, ci pentru că sînt excitaţi; mi-au trebuit ani pentru a înţelege această evidenţă banală”. De fapt – şi e de mirare la un autor atît de rafinat şi subtil –, nu e vorba despre vreo evidenţă, ci de o confuzie între **sexualitate** şi **erotism**. În sexualitatea pură, într-adevăr, te eliberezi, te descarci, elimini excitaţia. Însă, atunci cînd iubeşti cu adevărat, cînd te situezi în erotism, nu domoleşti nimic, ci intensifici, trăieşti în comun o experienţă nu doar fizică, ci de comunicare şi comuniune totală. Este vorba despre o trăire completă, deci corporală, intelectuală şi afectivă în egală măsură. În sexualitate, odată excitaţia eliminată, indiferent de numărul contactelor pur corporale, apare oboseala, plictisul, uneori chiar un fel revoltă împotriva partenerului şi a propriei persoane, cîteodată dezgustul. Dimpotrivă, în **erotism,** astfel de fenomene nu se

petrec, **orgasmul** însuşi este mai intens şi multidimensional. Interesant este că San Antonio, de pildă, un autor poate chiar mai cinic decît personajul ***Particulelor elementare***, surprinde infinit mai nuanțat distincția dintre **sexualitate** şi **erotism**: „Poți să-mi spui ce vrei, dar un futai reuşit, atunci cînd se petrece în dragoste, te înnobilează”. Pentru cel care a cunoscut erotismul, dificultatea acceptării, a întoarcerii la sexualitatea nudă, nu este doar o chestiune pur fizică, ci şi una metafizică. Asta ne trimite, fără îndoială, spre învățăturile gnostice şi spre tradiția iubirii mistice consacrată prin gnoze. Şi, ca să nu rămînem în cadrele, poate prea înguste, ale propriei noastre tradiții iudeo-greco-creştine, putem arunca un ochi şi în grădinile Indiei, ale Orientului Îndepărtat, şi chiar către operele unor poeți şi gînditori arabi moderați precum Omar Khayam sau Hafiz.

De altfel, în ***Cvartetul din Alexandria***, Durrell reuşeşte o sinteză, probabil, de nedepăşit a acestor tradiții aparent divergente, o sinteză în fața căreia însuşi Miller rămîne într-o admirație perplexă, într-o „gelozie” extrem de prietenească. Iată un pasaj despre Alexandria dintr-o scrisoare a lui Durrell din februarie 1944, pasaj ce promite deja fascinantele pagini ale cvartetului: „Dar femeile sînt splendide, ca nişte grădini neglijate. Bogate nuanțe de mătase şi măslin, ochi negri tăiați, buze dulci şi rotunjite, şi siluete celeste precum în desenele unui Matisse sexual. Sînt înăuntru pînă la urechi – ca să fiu un pic literal. Dar cum îmi zic prietenii: femeile, ca şi pictorii din Alexandria, au multă tehnică, dar puțin temperament. Însă, nu poți găsi nimic mai agreabil şi mai vid decît o fată din Alexandria. Chiar vidul lor este ca o mîngîiere. Încearcă să-ți imaginezi ce-nseamnă să faci dragoste cu vidul. Trebuie să vii după război, să-ți petreci o săptămînă aici. După aceea, vei fi atît de sărăcit în bunurile acestei lumi încît vei fi copt pentru Tibet şi tot ceea ce Tibetul implică”. Problema este cea a alchimiei la care sînt supuse astfel de „peisaje şi portrete” brute pentru a obține excepționala dialectică a plinului şi golului în ceea ce priveşte (şi) iubirea din celebrul pe bună dreptate cvartet. Ca şi în iubirea propriu-zisă, distanțele temporale metamorfozează, transmută, transformă vidul în plin, plinul în gol, simulacrul în realitate, realitatea într-un simulacru „mai real” decît însăşi realitatea. Astfel încît, în toamna lui 1955, Durrell îl anunță pe Miller că a ajuns la jumătatea romanului ***Justine***, pe care-l va încheia în vara următoare. În februarie 1957, după prima lectură, autoexilatul de la Big Sur îşi manifestă entuziasmul, repetat în multe alte epistole, pentru ca, în iunie, să exclame: „Acum te citesc cu invidie. De ce nu ți-am spus-o? Ce adjectiv minunat! Ce simț al imaginii! Cît de magnific este elanul din ***Justine*** – ceva care nu este de pe lumea asta... ca Louis Armstrong cu trompeta sa. Turgheniev ar fi murit

satisfăcut dacă ar fi scris ca tine”. Nu am reluat acest schimb de replici pentru a face un ocol în chestiunea pe care o tratez, ci tocmai pentru că despre chestiunea ca atare este vorba. În ciuda admirației pentru „engleza Regelui” pe care o utilizează Durrell, această admirație nu este în primul rînd de natură stilistică, ci se referă mai ales la ceea ce numeam, în alt eseu, viziune. Dincolo de elementele comune ale tradiției inaugurate de întîlnirea celor trei cuvinte greceşti care desemnează iubirea, diferența specifică a lui Durrell este de recunoscut în sinteza tradiției noastre cu celelalte tradiții ale iubirii. Lucru în cele din urmă natural pentru cineva care şi-a petrecut copilăria şi adolescența undeva la granița Indiei coloniale cu misteriosul, aproape neverosimilul Tibet. Şi care nu putea să-i scape lui Miller, cel care a visat decenii în şir un voiaj nesfîrşit, care să-l poarte din Europa sau America în Orient, Tombuctu, China, India şi, desigur, în enigmaticul Tibet, atît de evocat nu doar în corespondență, ci şi, de pildă, într-un roman atît de exploziv cum este ***Sexus.***

În cele din urmă, chestiunea care se pune este - despre ce asemănare ar putea fi vorba, dincolo de aspectele tehnice, chiar mecanice, între fuziunea totală din **erotism** şi nişte gesturi, aparent similare, de care sînt capabile toate viețuitoarele centrate pe înmulțirea sexuată? Nu există similitudine pentru simplul motiv că, în **erotism,** corpurile se situează în **goliciune**, nu în **nuditate**. Iar **goliciunea** nu este niciodată exclusiv fizică, ci are şi dimensiuni metafizice, chiar în sensul primar dat de comentatorii lui Aristotel – „după fizică”. Sau, mai exact, înglobînd fizica şi situîndu-se, în acelaşi timp, deasupra acesteia. În ciuda aparențelor, sufletul şi spiritul adăpostesc corpul, nicidecum invers. Sau, mai precis, aceste trei dimensiuni formează o împletitură, o țesătură perfectă. Din acest motiv, o discuție *à bâtons rompus*, cu ironii şi autoironii, cu mici tachinării reciproce, între doi îndrăgostiți adevărați este fermecătoare şi profundă. Îi priveşti, mental desigur, goi cu adevărat, într-un interludiu, le vezi ochii strălucitori, fețele luminoase, le asculți vorbele care, oricînd în altă împrejurare ar fi banale ori plicticoase, şi eşti cuprins de o ciudată magie – magia goliciunii, a comuniunii, a complicității autosuficiente, a erotismului. Dacă ai avut şansa să ți se întîmple şi ție vreodată, aceste detalii te aruncă în furtuna acelui trecut plin de miracole. Ei bine, aceste gesturi discrete, intime, nespectaculoase, aceste complicități inefabile sînt semnele cele mai glorioase ale depăşirii fizicii, ale adevăratei fuziuni dintre două **goliciuni** la fel de adevărate. Prin contrast, mă amuză să-mi amintesc scena grotescă din ***Ultima noapte de dragoste...***, în redarea căreia Camil chiar a avut geniu. Acolo, ridicolul de un comic nebun provine, de fapt, din **inadecvare**. Îmi dau seama despre ce este vorba, pentru că am avut prilejul să trec prin asta, ba

chiar de mai multe ori. El îşi imagina relația lor ca fiind situată în erotism, ea ştia foarte bine că nu este în stare să depăşească fizica, adică sexualitatea primară, chiar dacă încerca să simuleze, cu oarecare talent actoricesc, reversul. Cum scria cineva, cîndva, undeva, poate Luca Pițu, era o confuzie teribilă între **Kant** şi **cunt**. De fapt, era o prăpastie de netrecut între cele două entități, ce încercau, cu totul absurd, să se amestece. În fond, nu era vorba despre o re-întîlnire regăsire, ci doar de o intersecție întîmplătoare dintre două persoane, una dintre ele fiind victima unui groaznic – şi probabil livresc – *malentendu***.** Din acest motiv relația era lipsită de orice viitor. Şi era fără viitor din start, pentru că nu a avut sau nu a ştiut să-şi inventeze o istorie care să fi purces de la începutul timpului. Or, acest lucru este posibil doar în **erotismul** veritabil, adică acolo unde **Kant** şi **cunt** merg împreună fără dificultăți, unde fizica şi metafizica fuzionează şi ele, aidoma unor corpuri goale în splendida lor întîlnire pe cîmpurile albe de bumbac, aidoma unor suflete deschise ca enorme şi galbene lotusuri pe Oceanul lumii. Aş încheia cu un mic citat dintr-un roman care mi-a plăcut foarte mult, tocmai pentru că surprinde astfel de mici subtilități: „M-am revoltat cînd mi-ați vorbit despre această poveste a bărbatului dintre coapsele mele. Ştiu cum se face dragostea, că toată lumea o face la fel, şi totuşi nu pot să mă resemnez la un lucru atît de murdar şi ridicol. Întotdeauna mi-am imaginat că dragostea este altceva./ - Este altceva, dar este şi asta”. În fond, în acest scurt pasaj, se spune totul despre deosebirea dintre dragoste şi simpla împreunare trupească, dintre **sexualitate** şi **erotism**. În cel din urmă, orice s-ar petrece între parteneri, nimic nu este nici „murdar” şi nici ridicol. În **erotism**, metafizica salvează fizica de toate „murdăriile” sale, de întreg ridicolul său.

... ...

O reformulare a mitului androginului

...

...

~

În eseul precedent, am legat sexualitatea strict de dimensiunea fizică a persoanei şi am opinat că erotismul reprezintă a depăşire meta-fizică a acesteia. Trebuie precizat că zona metafizică nu este superioară celei fizice în mod absolut, printr-un fel de ucaz pronunțat, încă de la începutul timpului, de divinitate. De altfel, nici nu există metafizică în absența fizicii, şi asta „literalmente şi în toate sensurile”, după formula lui Rimbaud. Prin urmare, iubirea fără dimensiunea fizică este la fel de puțin iubire ca şi sexualitatea nudă. Metafizica singură este un inamic la fel de redutabil al iubirii, ca şi sexualitatea exclusivă. În privința dragostei, superioritatea relativă a metafizicii provine din simplul fapt că ea amenajează terenul fuziunii integrale a ființelor pereche, a celor două corpuri-suflete-spirite ce locuiesc regatul **iubirii mistice**. În cele din urmă, dincolo de aparențele pur formale ale gestualității, **erotismul** este altceva decît sexualitatea tocmai în virtutea acestei fuziuni pe cît de totale, pe atît de rare. Şi, desigur, ar trebui să ne reamintim mereu ceea ce ne-au spus grecii – şi anume că, în vreme ce dragostea are zeița sa, iar erotismul însuşi îşi trage numele de la un mic zeu complice acesteia, sexualitatea goală este, mai degrabă, de origine animală decît de sorginte divină. Şi nici nu cred că Dumnezeul nostru iudeo-creştin ne-ar fi spus „înmulțiți-vă şi umpleți pămîntul” cu acelaşi ton cu care s-a adresat celorlalte viețuitoare. Oricît de tulburat ar fi fost de întîiul nostru păcat, capital, deci cel de la capăt.

În vreme ce **sexualitatea** înseamnă simplă intersecție de traiectorii, oricît ar dura relația între cei doi parteneri ai jocului corporal, **erotismul** semnifică reîntîlnire, regăsire şi „drum împreună” oricît de scurtă ar fi această relație. Pentru erotism, intensitatea trăirii este mai importantă decît durata. O clipă se transmută oricum în eternitate. Iar reîntîlnirea nu înseamnă neapărat – în acest loc Platon este neaşteptat de naiv – că ar fi existat un prim moment, un fel de *proton kinoun*, în care cei doi parteneri alcătuiau o sferă nostimă şi drăgălaşă care ar fi fost sfîrtecată în două, iar jumătățile de sferă, amestecate cu alte milioane de jumătăți de sferă, ar fi fost condamnate să se caute, la infinit, una pe cealaltă. Ştiu că, pentru greci, sfera era unul din simbolurile perfecțiunii, dar am reținerile mele în ceea ce priveşte o perfecțiune obeză! De altfel, dacă am acorda credit mitului în forma sa originară, ar trebui să renunțăm la o dimensiune esențială a ființei umane, şi anume la **liberul arbitru**, cu care Dumnezeu ne-a dăruit – iar după unii pedepsit! – la aruncarea noastră în lume. Nu voi face însă aici istoria culturală a temei androginismului, pentru că, oricum, în ***Mefistofel şi androginul***, Eliade o face cu mai multă competență decît aş putea s-o fac eu. Nu pot, totuşi, să nu-mi

amintesc tulburătoarele ***Dialoguri despre dragoste*** ale lui Leon Evreul şi, mai ales, ingenioasa punte pe care o lansează acesta între mitul platonician şi istoria biblică a căderii în păcat, privită ca o sfîşiere dramatică a Omului Primordial. De altfel, Eva a fost smulsă din coasta lui Adam. Privesc în această splendidă scînteiere a spiritului un moment astral din geneza tradiției noastre iudeo-greco-creştine. Şi, iarăşi, nu pot să trec sub tăcere că singurul roman balzacian tratat în superlative de Henry Miller – una din călăuzele mele privilegiate în aceste eseuri despre dragoste – este ***Séraphita***, roman straniu de nebalzacian, totuşi, dedicat tocmai tratării temei androginului. În toamna şi iarna anului 1938, de la Big Sur, Miller îi scrie de mai multe ori lui Durrell despre acest roman, iar pe 28 octombrie îi oferă chiar referințele bibliografice complete privind edițiile englezeşti ale acestuia. Un gest care nu era în spiritul, mai degrabă libertin în ceea ce priveşte exactitatea bibliografică, al americanului, dar care spune totul despre dorința de a împărtăşi o lectură esențială cu prietenul din îndepărtata insulă Corfu.

Deci, nu a existat niciodată o ființă sferică, sfîşiată de un Dumnezeu Rău, ale cărei jumătăți au fost trimise în lume să se regăsească una pe cealaltă. Mă şi gîndesc dacă dintr-o sferă n-ar fi trebuit să iasă jumătăți absolut identice, ceea ce ar contrazice ideea de completare, conferind, în schimb, un argument valabil homosexualilor. În realitate, ceea ce pre-există în androginism este posibilitatea întîlnirii, **întîlnirea ca virtualitate** ce doreşte să se realizeze. Prin urmare, va trebui să facem conexiunile necesare între căutarea cu sens, întîlnire, androginism şi erotism, iar de cealaltă parte, între rătăcire, intersecție, iubire aparentă şi sexualitate. Atunci cînd are loc o întîlnire autentică, o aşa-numită reîntîlnire, nu este vorba despre o simplă intersecție, ci de trecerea de la rătăcire la fixare, de la posibil şi virtual spre real. Ceea ce este posibil se actualizează, prinde corp, dragostea îşi instaurează toate prerogativele sale pe cît de fermecătoare, pe atît de exclusiviste. Acest exclusivism provoacă, de altfel, şi egoismul în doi al îndrăgostiților, un egoism manifestat paradoxal şi printr-o aproape la fel de excesivă generozitate. În fond, nu au nevoie de nimic din lume pentru a se iubi, îşi sînt suficienți unul altuia, le este destulă iubirea lor dar, dacă lumea tot există, aceasta ar trebui să fie invadată, în întregime şi în toate detaliile sale, de dragoste. Singurul panteism autentic mi se pare a fi acest panerotism al îndrăgostiților veritabili.

Întrucît sîntem înzestrați cu **liber arbitru**, aş ezita să folosesc termenul **predestinare** în definirea relației de tip androgin, singura formă de dragoste autentică în cele din urmă. Oricît ar părea de straniu, prima întîlnire, recunoaşterea ca atare, este un fruct al hazardului,

datorat fie feromonilor, cum cred savanții de astăzi, fie unor cauze cu totul inefabile cum ne imaginăm de peste două mii de ani. Oricum, indiferent de aceste nelămurite cauze, iubirea adevărată este, întotdeauna, „la prima vedere”. Şi, poate chiar înainte de „prima vedere”, dacă ne amintim replica personajului feminin, nu mai ştiu de cine jucat, dintr-un film cu Tom Cruise: „Te-am iubit, chiar înainte să te întîlnesc”. În orice iubire adevărată se întîmplă la fel. Într-un mod misterios, terenul este pregătit, de aceea îndrăgostitul realizează instantaneu ce se întîmplă, ce i se întîmplă împreună cu altcineva. Acolo unde nu există un *coup de foudre* inițial, fie şi unilateral pentru început, acolo nu va exista niciodată iubirea mistică. Chiar şi în cazul partenerilor care se cunosc superficial de ani şi ani, important este momentul de iluminare în care, în sfîrşit, ei reuşesc **să se vadă**, prin urmare să se **re-cunoască** în calitatea lor de pereche „predestinată”. Iar feromonii pot avea un rol în declanşarea procesului, nu însă şi în menținerea acestuia. Marele merit şi marele cîştig al celor care se „reîntîlnesc” constă, mai întîi, în faptul că reuşesc să-şi recunoască întîlnirea, să intre în **recunoaşterea calmă** şi, în doilea rînd, în aceea că sînt capabili să creeze împreună spațiul de joc şi regulile pentru iubirea lor. Am spus bine „împreună”, pentru că orice inițiativă unilaterală conduce, în cele din urmă, la degradarea şi apoi la moartea iubirii. Cum mi s-a întîmplat de cîteva ori în viață. Nu e nici un paradox aici, iubirea mistică, **iubirea androgină** este chiar mai fragilă decît iubirea aparentă, aceasta din urmă fiind mult mai receptivă la compromis, infinit mai adaptabilă. Îndrăgostiții adevărați sînt, în acelaşi timp mai tandri, mai devotați celuilalt, mai atenți unul cu altul, dar sînt şi mai intransingenți. De ce? Pentru că ei au în comun, în primul rînd, nu bucuriile şi necazurile, nu trecătoarele bunuri lumeşti, ci chiar esențialul viețuirii în lume, adică dragostea. Iar cînd este vorba despre esențial, intransigența este maximă, îndrăgostitul preferînd să păstreze sentimentul, amintirea şi nostalgia acestuia, fie şi cu riscul de a pierde persoana împreună cu care a putut să cunoască incandescentele trăiri. În cele din urmă, ceea ce încearcă să ilustreze/definească Stendhal prin conceptul metaforic de **cristalizare** este un proces care, invariabil – şi asta ne dovedeşte o dată mai mult că dragostea este de origine divină –, va parcurge următoarele trepte obligatorii: recunoaşterea spontană în „reîntîlnire”, recunoaşterea fiecărui partener față de sine că „s-a întîmplat ceva”, **recunoaşterea calmă** ca recunoaştere reciprocă şi, în sfîrşit, drumul împreună pe cărările dragostei şi ale erotismului, a cărui lungime depinde, aproape exclusiv, de ei înşişi. Este vorba, de fapt, de o *prise de conscience* succesivă unei lovituri de fulger, prin care partenerii înțeleg că nu sînt actorii unei simple intersecții de destine, ci protagoniştii unei veritabile întîlniri, făptuitorii unui destin comun.

...

...

Paradoxul fermecător al androginismului consistă în aceea că o întîlnire absolut întîmplătoare, datorată purului hazard, devine, din chiar momentul producerii sale, obligatorie, fatală. O fatalitate a întîmplării. Parafrazînd, am putea spune: „Nu m-ai fi întîlnit dacă nu mai fi găsit deja”. Unde? Cum? Greu de răspuns. Poate în memoria speciei pe care ne-o induce feromonii, poate în fantasmele din copilărie, poate în imaginarul provenit din inconştientul colectiv, poate în acel **ceva** atît de personal şi indefinibil care face persoana, fiecare persoană, ireductibilă şi irepetabilă. Ceea ce este sigur este faptul că, din momentul în care întîmplarea capătă chipul fatalității, noi trebuie să fim în stare să rămînem la înălțime, să ne comportăm ca atare. În sfîrşit, avem o grijă pe măsura aspirațiilor noastre, o grijă de care foarte puțini au avut, au sau vor avea parte. Iubirea mistică, iubirea androgină este apanajul unei elite. O grijă care înseamnă şi **Sorge**, îngrijorare. Dacă nu vom şti să păstrăm acest dar ca pe un fel de **Sfînt Graal**, riscăm să trecem pe lîngă porțile Paradisului, aruncînd eventual o privire înăuntru, plini de invidie şi nostalgie, iar porțile să ne rămînă veşnic închise. Pentru că nimeni nu ştie dacă ele se vor mai deschide vreodată. O „întîlnire ratată” nu înseamnă neapărat că toate întîlnirile urmează să fie ratate, dar niciodată nu poți să ştii dacă nu a fost ultima ocazie. „*Les jeux sont faits!*”, exclamă crupierul. Şi nimeni nu ştie dacă Dumnezeu nu este Marele Jucător, Marele Crupier şi Marele Spectator, unul în trei, o altfel de trinitate, despre care speculau gnosticii şi alți inițiați dintr-o tradiție ocultată, dar nu mai puțin legitimă decît cea oficială. Deci, „nu vă fie teamă”, dar aveți grijă! Rămîneți în îngrijorare! În această privință, aş încerca să întorc înțeleapta spusă a ***Scripturilor*** : iubeşte-te pe tine ca pe aproapele tău. Şi atunci vei şti să ai grijă şi de dragostea ta. Pentru că nu poate iubi pe cineva, nu poate iubi sentimentul de iubire cineva care, în adîncul său, se urăşte ori se detestă. Iubirea începe, întotdeauna cu tine, pentru că eşti promisiunea androginismului, dar nu se poate cantona acolo, dacă nu vrei să rămîi o biată promisiune, o veşnică speranță ce nu ajunge niciodată să se actualizeze, să capete consistență, să existe cu adevărat.

O singură chestiune m-ar mai interesa în acest punct – şi anume cea a unicității sau a pluralității **relației androgine**. Cu alte cuvinte, într-o singură viață, poți trăi de mai multe ori această experiență tulburătoare ori numai o singură dată? Dacă aş fi acceptat teoria lui Platon fără obiecții, răspunsul ar fi fost evident. În fond, o sferă originară are două singure jumătăți, şi ele se vor regăsi sau nu se vor regăsi. Însă, cum caracterul fatal *ab initio* al teoriei nu mă poate satisface, din cauza predestinării care încalcă liberul arbitru, lucrurile devin ceva mai complicate. Adevărul este că, în vreme ce majoritatea oamenilor nu are

acces la acest mister, odihnindu-se în iubirea aparentă, o mică parte a acestora au şansa de a-şi multiplica experienţa de-a lungul unei singure vieţi. Sînt o mulţime de motive pentru care o iubire androgină se poate, totuşi, încheia, poate să dispară. Nu există însă decît o singură cale pentru a avea acces la această experienţă atît de **altfel** decît tot ceea ce poate trăi o fiinţă omenească. Trebuie să priveşti iubirea, oricare iubire ce-ţi iese în faţă ca şi cum ar fi **acea iubire**, indiferent cîte iubiri spulberate, cîte eşecuri şi dezamăgiri s-ar afla în urma ta. Această atitudine de deschidere totală, de disponibilitate absolută a fiinţei diferenţiază, de fapt, pe alcătuitorii **elitei iubirii** de toţi ceilalţi oameni. Însă, pe de altă parte, nu cred că multiplicitatea înseamnă infinitate. Ţi se poate întîmpla, într-adevăr de cîteva ori, dar nu de oricîte ori. De aceea este important să nu ratezi ocazia atunci cînd aceasta se manifestă. Nu se întîmplă, totuşi, în fiecare zi, nu orice parteneră posibilă statistic este şi o „jumătate” posibilă. Deşi detest pariul lui Pascal, simt nevoia să-l parafrazez: este mai bine să constaţi cu toată fiinţa ta, în durere nevindecabilă, că n-a fost să fie, decît să te interoghezi, la fel de dureros, dacă ar fi putut să fie, fără să ştii vreodată răspunsul, pentru că n-ai avut „înţelepciunea” să-ţi fi pus întrebarea potrivită la momentul potrivit.

Despre fuziunea perfectă

...

...

~

...

Teoriile speculative şi bio-psihologice tradiţionale obişnuiesc să trateze fiinţa noastră ca şi cum ar fi alcătuită din trei entităţi aglutinate, în unele cazuri, situate pur şi simplu ierarhic, în altele, fiecăreia revenindu-i ponderi oarecum echivalente. Este vorba despre binecunoscutele monisme, fie ele materialiste ori spiritualiste, ori de la fel de celebrele dualisme, ce tind să confere un fel de egalitate între dimensiunile biologice şi cele spirituale ale fiinţei. În realitate, ar fi de preferat, mai degrabă, un pluralism, în care corpul, sufletul şi spiritul nu au nici un fel de dominanţă ori preeminenţă unul asupra altuia, ele situîndu-se în deplină egalitate de drepturi. Şi, de fapt, atunci cînd vorbim despre aceste trei dimensiuni, o facem din raţiuni pur epistemologice sau didactice, dat fiind că, în realitatea exuberantă a fiinţei ele nu există separate, nici măcar nu pot fi distinse în jocurile lor. Nu există jocuri corporale sau jocuri spirituale. Nu există o zonă în care se manifestă doar sufletul. Cele trei mari domenii ale fiinţei nu sînt pur şi simplu aglutinate, ci se află într-o inseparabilă **fuziune**. Într-un alt eseu, spuneam că, de fapt, sufletul şi spiritul adăpostesc trupul. Făceam, desigur, afirmaţia din raţiuni polemice, oarecum excedat de monismul materialist. Asta nu înseamnă că monismul spiritualist mi se pare prin ceva acceptabil. Într-o reprezentare intuitivă, care să facă lucrurile puţin mai limpezi, aş spune că fiinţa umană seamănă cu un tip mai complex de **bandă a lui Moebius** – în cazul căreia este imposibil să distingi între **interior** şi **exterior** –, o bandă mai complicată întrucît posedă nu două, ci trei „suprafeţe”. Nu e dificil să respingi monismul materialist, este suficient să evoci „fenomenul *placebo*”, unele tehnici psihosomatice sau stigmatele provocate prin autosugestie de către misticii ce retrăiesc calvarul Mîntuitorului. Este, de asemenea, suficient să constaţi existenţa, *tale quale*, a corpului pentru a retrimite în mintea lui Berckley cealaltă formă de monism. Mai dificilă pare ieşirea din cadrele dualismului, ale paralelismului psiho-fizic. Acesta, deşi fals, pare logic, moderat şi acceptabil, un fel de probă evidentă a bunului simţ comun şi chiar ştiinţific. Este adoptat, ca şi spontan, mai de toată lumea, indiferent de nivelul de instrucţie, de înălţimea spiritului sau de intensitatea în perceperea intuitivă a lumii. În fapt, doar trăirile mistice, domeniu de strictă elecţiune, sau acea specie de mistică, care este **iubirea autentică**, permit sesizarea relaţiei de tip special dintre cele trei dimensiuni ale fiinţei noastre. Şi permit acest lucru întrucît, în cazul lor, fiinţa proprie nu se manifestă în autoarhie, ci în relaţie-tare cu Celălalt, fie acesta de natură divină sau terestră. În trăirea erotică, ca şi în cea propriu-zis mistică, **fuziunea** devine vizibilă întrucît se exercită în cuprinsul unei **a doua fuziuni**. În această situaţie, privilegiată între toate, nu doar că nu există

...

interior şi **exterior**, dar „noua ființă” este alcătuită nu din trei, ci din şase dimensiuni aflate într-o impecabilă co-manifestare. Iar cînd spun „impecabilă” păstrez şi sensul etimologic inițial – relația este într-adevăr „fără păcat”. În noua ființă, de neregăsit în nici o altă conjunctură existențială, totul este lumină şi sărbătoare, chiar suferința este „dureros de dulce”, după cum inspirat spunea poetul, el însuşi îndrăgostit. Îndrăgostit fără limite, fără răgaz, în întregime ne-înțelept. Pentru că înțelepciunea are „aripi de ceară” şi este inamicul cel mai redutabil al iubirii. Asta nu înseamnă, desigur că, în iubire n-ar exista o *prise de conscience* asupra trăirii, numai că aceasta nu are nimic exclusiv rațional în alcătuirea sa. Este vorba, mai degrabă, de fulgurații scînteietoare, de revelații de o intensitate infinită, trimițînd spre un fel de **intuiție globală** şi nu spre o manifestare foarte specializată a capacităților noastre de cunoaştere. Despre această calitate a spiritului – care nu este exclusiv spirituală – gnosticii ştiau chiar mai mult decît au avut încredere să ne spună sau decît vremurile au avut bunăvoința să ne lase din ceea ce ei au spus. Gnosticii şi, bineînțeles, urmaşii lor din „tradiția noastră ascunsă”, ocultată. Iată cum sună în ***Panarion*** această chestiune: „...dar eu eram pe un munte înalt, şi eu am văzut o femeie, o femeie frumoasă, de diamant, şi eu auzeam o voce, şi eu am înaintat să o ascult, şi ea mi-a spus:<Eu sînt tu şi tu eşti eu, şi unde eşti tu acolo sînt şi eu şi în toate lucrurile eu sînt semănată. Şi, dacă vrei, îmi vei semăna, şi dacă tu îmi semeni, atunci vei semăna cu tine însuți>”. De fapt, în iubire această „asemănare” mistică glisează în identificarea într-o unică ființă a îndrăgostiților, în **fuziunea completă**, în care nu mai există **eu** şi **tu**, ci doar un **noi** atoatecuprinzător. Eurile proprii se bucură unul de celălalt, dar numai împreună, doar în bucurie reciprocă. Din acest motiv, despărțirile pur fizice, oricît de scurte şi oricît de rare, sînt resimțite cu violența unei catastrofe de amplitudini cosmice. Pentru cei care mai au dubii în ceea ce priveşte importanța capitală a dimensiunii fizice a iubirii, aş dori să le reamintesc nostalgia violentă după corpul-partener cînd acesta lipseşte, tentația foarte concretă a celulelor proprii de a se deplasa înspre celălalt, angoasa că **acel corp** ar fi putut să nu existe sau ar putea să dispară, ca şi cum n-ar fi fost. Şi, încă, să ne amintim de tulburarea provocată de observarea unei siluete asemănătoare cu cea a persoanei iubite, deşi ştim că e imposibil ca ea să fie acolo, de perceperea unui parfum aidoma celui pe care-l foloseşte ea, de înregistrarea unui rîs ce aduce cu al său. În fond, în asemenea situații sentimentul există, fantasmele funcționează şi, probabil, chiar ele fac absența corporală insuportabilă, chiar inacceptabilă. De aceea, chiar împreună, eurile în fuziune, par să aspire, continuu, la o fuziune încă şi mai completă, la topirea în indistincție şi calm. Violență şi tandrețe izvorînd neîntrerupt mereu din iubire, generînd mereu

iubirea, într-adevăr un fel **ouroboros** nemuritor. Să mai revenim o dată la gnostici, de data aceasta la Valentinus şi la imperativul său absolut: „Faceţi moartea să moară!”. Din păcate, există un singur fel în care s-ar putea accede la acest rezultat, în afara credinţei indefectibile, şi anume dragostea nu doar mistică, perfectă, androgină, ci şi fără cea mai mică pauză, nici măcar pentru respiraţie. Cuplul care ar reuşi să rămînă în **fuziune absolută**, în nemişcare pulsatorie, clipă de clipă, pînă la sfîrşitul eternităţii, acel cuplu ar reprezenta fiinţa nemuritoare, egala divinităţii, perechea care a reuşit să învingă definitiv moartea. Din nefericire, un asemenea cuplu, o astfel de fiinţă-pereche nu a apărut în lumea noastră sublunară. Este posibil nici să nu apară vreodată. Acest lucru nu este, în cele din urmă, foarte deprimant. Important este altceva, anume ca îndrăgostiţii să se comporte ca şi cum ei ar inaugura o asemenea tradiţie. Şi, de fapt, deloc premeditat, într-o splendidă spontaneitate, **îndrăgostiţii autentici** chiar astfel procedează. Ei nu au graniţe între ei, ci doar cu exteriorul cuplului pe care-l alcătuiesc, singura formă de exterioritate pe care o pot cunoaşte şi recunoaşte. Ei se combină, se amestecă, se întrepătrund aidoma norilor de deasupra lor, de deasupra noastră. Care este exteriorul şi care interiorul norilor ce se întîlnesc sub bolta cerească? Mai rămîn aceştia entităţi separate şi separabile ori, dimpotrivă, au născut, ca şi dragostea, o nouă fiinţă? Nebunia este că nu am inventat această imagine, nici nu am împrumutat-o dintr-un mare clasic al tradiţiei culturale, ci am extras-o dintr-un destul de anost documentar dedicat unei actriţe americane, foarte în vogă în anii şaptezeci-optzeci, deci din **multură** şi nu din **cultură**, după fericita disociere a nu mai ştiu cui. În fond, nimeni nu este exclus *à priori* de la formulări memorabile, oricine poate atinge clipa sa de graţie stilistică. Am refutat monismul materialist, dar asta nu înseamnă că monismul spiritualist mi s-ar părea mai acceptabil. Noi nu sîntem **sau** cu capul în nori, **sau** cu picioarele pe pămînt. Sîntem, într-un mod miraculos, în acelaşi timp, **şi** cu capul în nori, **şi** cu picioarele bine înfipte în solul vital. În cele din urmă, cele trei dimensiuni ale fiinţei nu se află în vreun fel de dependenţă una faţă de cealaltă, ci într-o perpetuă interdependenţă, într-un joc încheiat numai prin moarte. Însă, în ceea ce priveşte fuziunea, ultimul cuvînt nu poate să aparţină decît gnosticilor. Între corpurile fiinţelor în fuziune se poate petrece absolut orice? Fără îndoială, cu singura condiţie să fie ceva acceptat, nu neapărat explicit – uneori, de altfel, cuvintele obstaculează, bruiază, cenzurează spontaneitatea, naturaleţea trăirii –, de amîndoi partenerii. În sfîrşit, este oare necesar ca **fuziunea** să aibă şi alt fruct decît propriul său exerciţiu, decît propria sa desăvîrşire? Aş răspunde, mai degrabă, negativ. Ca şi Marcion ori barbelognosticii, şi eu cred că paternitatea/maternitatea

... ...

pot multiplica răul din lume. Or, răul nu trebuie multiplicat, ci redus, diminuat. O cale de eliminare a răului este, fără îndoială, epuizarea acestuia prin intensa sa frecventare, juisarea obstinată şi metodică în miezul acestuia. Nu este calea mea, nu este calea pe care aş alege-o, întrucît există cealaltă cale, care mi se pare cu adevărat regală. Vorbesc despre dragoste, desigur. Despre regăsirea androgină, despre fuziune, despre „jumătățile" care nu se mai pot uita una pe cealaltă, din momentul în care s-au recunoscut în calitatea lor de „jumătăți", care nu pot exista decît în virtutea faptului că există întregul, cuplul incandescent. Ca şi arta pură, dragostea mistică este o finalitate fără scop. Oamenii se înmulțesc şi/sau se iubesc, dar una nu decurge neapărat din cealaltă. De altfel, a fost inventată fecundarea *in vitro*, operație ce separă complet cele două operații. Iar aceasta exclude nu doar posibilitatea fuziunii ființelor, ci şi simplul contact fizic dintre ele. Visez ziua în care cuplurile îndrăgostite vor alege liber fecundarea *in vitro* – pentru că nu o contrautopie în genul lui ***Brave New World*** este ceea ce gîndesc –, în ceea ce priveşte perpetuarea speciei, păstrînd contactul fizic doar în profitul iubirii, al erotismului. E curios cum noi, ființe culturale, uneori şi cultivate, continuăm să amestecăm planurile, să practicăm confuzii atît de infantile în gîndurile şi, mai grav încă, în comportamentele noastre. Nici un îndrăgostit autentic, în *furor eroticus*, nu se gîndeşte la descendenți. El vrea să dispară, să se topească, să se transmute alchimic prin **fuziunea** cu celălalt, cu cealaltă. Peste toate acestea, nici nu cred că a contribui la perpetuarea speciei sporeşte cu ceva ființa ori ameliorează lumea. În fapt, însăşi iubirea, ca **relație androgină,** ca **fuziune perfectă** împlineşte acest scop pe care nu-l urmăreşte, în pur dezinteres. În această relație, nu doar că „noua ființă" reprezintă infinit mai mult decît suma „jumătăților", ci fiecare „jumătate" în parte atinge culmi şi abisuri pe care nici măcar nu şi le-ar putea imagina înaintea îndrăgostirii. Se petrece o împlinire totală prin completitudine, pentru că *animus* şi *anima* nu se pot manifesta pe de-a-ntregul în separare. De altfel, cum observa şi Al. Paleologu cîndva, fericirea însăşi nu poate fi niciodată „personală", ci doar „împreună cu". Şi cu cît acest **împreună** este mai autentic, mai total, cu atît fericirea este mai profundă. Totul se intensifică, de la lumina de pe chipuri şi calitatea extazului din contactul corporal şi pînă la comportamentul față de cei din jur, ce capătă nuanțele unei singurătăți – în doi, e adevărat – binevoitoare, cordiale. O separare fără răceală, o distanțare amabilă sau, ca să adaptez contextului o vorbă celebră, un fel de „apropiere prin îndepărtare". Sau invers! Şi invers! Şi insula de un calm vulcanic pe care se află cei doi în oceanul nesfîrşit al lumii. Unica zonă de stabilitate posibilă, ultima Thulé, pentru că doar acolo îşi mai pot Zeii găsi adăpost. Dacă nu e puțin straniu să vorbeşti

... ...

despre adăpost, stabilitate, linişte sau odihnă atunci cînd vorbeşti despre dragoste. Cînd îmi dau seama cîte contrarii am de împăcat, aproape că-mi vine să încetez lucrul, să opresc de-a binelea cartea, să renunț. Şi, probabil, asta s-ar întîmpla dacă, de undeva din memorie, fantasme de o stranie şi fermecătoare ambiguitate, nu m-ar bîntui neîncetat. În cele din urmă, cine nu vrea să fie persecutat de obsesia iubirii, acela ar face mai bine să se păstreze în rezervă, ar trebui de ea să nu se apropie. După cît pot să-mi dau seama, nu eu sînt acela.

...

...

~

Interludiu sceptic. Un poem

...

...

~

Dar dacă tot ceea ce scriu eu aici nu este decît speculație pură, produsă de o minte alambicată de intelectual în călduri? Dacă, de fapt, dragostea androgină, iubirea ca fuziune perfectă nici nu există? Poate că nu s-au născut decît femei care nu doresc altceva decît un partener cu care să-şi împartă singurătatea, cu care să-şi petreacă vremea mai plăcut, eventual să-şi rezolve problemele hormonale sau practice. Şi, de fapt, aşa este. Cele mai multe dintre femei chiar aşa sînt, chiar asta îşi doresc. Nici majoritatea bărbaților nu se distinge printr-o violentă propensiune spre elitismul amoros. Legiuni întregi de bărbați de la începutul lumii n-au dorit altceva, alături de ei, decît femei care să le poarte de grijă, să-i răsfețe, să le conserve căldura sub pături. Idealul lor feminin era femeia infirmieră, femeia gospodină, eventual un substitut al propriei mame. Cînd întîlneau o „sinteză”, un compromis între cele trei formule dorite, credeau deja că mai mult de atît nici nu este posibil. Pot presupune că, în ciuda aparențelor, în matriarhat se simțeau, de fapt, foarte bine. Problemele fizice nu se rezolvau întotdeauna acasă, pentru că soția era o „rudă”, iar interdictul incestului este cel mai vechi din lume, după unii chiar actul inaugural care a marcat apariția omului. Ca şi cum n-am fi fost cu toții rude de sînge, din momentul în care Eva a fost ruptă din coasta noastră. Între timp, s-a descoperit că şi unele primate practică acest obicei chipurile specific nouă. Viața casnică s-a îndepărtat de sexualitate, aceasta fiind rezervată, mai degrabă, perpetuării speciei. „Cea mai veche meserie din lume” a putut să-şi facă glorioasă intrarea. Prostituata, curtezana, gheişa au fost adesea divinizate. „Amorul liber” a fost întors pe toate părțile, s-au creat veritabile filosofii în jurul său. Uitîndu-se un lucru foarte simplu – că amorul este întotdeauna liber, că maritalitatea este un contract ca oricare altul, că dragostea şi căsătoria au rațiuni diferite, dacă nu, cum se întîmplă adesea, de-a dreptul opuse. Pe de o parte, o conjugalitate supraviețuind fără dragoste, uneori şi fără legături trupeşti, în afara celor dedicate înmulțirii. Pe de alta, sexualitatea pură, întîmplătoare, adesea comercializată ca oricare alt serviciu. Dar unde este dragostea, unde este erotismul, altundeva decît în mintea mea înfierbîntată de soarele aspru al acestei veri incendiare? În mintea mea şi în mintea cîtorva autori, pe care îi venerez din eroare, probabil la fel de înfierbîntați ca şi mine. Marii masturbatori mentali. Această situație nu datează nici de ieri, nici de astăzi, aşa a fost de la începuturi. Vorbesc dintr-un prezent continuu, pentru că nu există evoluție, n-a început vreo istorie a esențialului. Probabil că aceasta este lumea oamenilor, viața lor, modul în care înțeleg ei să treacă „împreună” prin timp. Ghilimele nu sînt ironice, ci mai degrabă melancolice, de-a dreptul întristate, uşor

depresive. Totul pare un coşmar atît de înfricoşător în monotonia sa cenuşie, lipsită de culmi şi abisuri, de intensităţi ale trăirii, încît nu poţi să nu te întrebi de ce scrii despre dragoste, pentru cine scrii. Într-o singură viaţă, ai văzut deja atîtea spectacole groteşti, încît ţi-ar ajunge pentru zece vieţi, iar dezamăgirile proprii, din decenţă, nici nu mai trebuie amintite. Dragostea a murit, poate în loc de a se naşte, sau chiar înainte de a se fi gîndit să vină pe lume. Dacă „Dumnezeu este mort”, de ce ar mai fi în viaţă iubirea? ***Scripturile*** *ne învaţă că „Dumnezeu este iubire”. Trăim într-o mişcare browniană, ciocnindu-ne unii de ceilalţi, atingîndu-ne din cînd în cînd, ascunşi în spatele unor măşti groteşti, în spatele unor gesturi de amabilitate circumstanţială. Colcăim. Viermuim. Existenţe spectrale. Îmbătrîniţi în precaritate şi minciună. Bătrîni din naştere. Reuşim să ne minţim unii pe alţii chiar şi atunci cînd, cu totul aleatoriu, spunem adevărul. Şi, mai ales, ne minţim pe noi înşine. Poate că dragostea, fuziunea, intimitatea sînt chiar cele mai mari minciuni ale noastre. Păcate la fel de îngrozitoare ca şi rugăciunile mincinoase, ca şi ritualurile mecanice din biserici, din toate casele de rugăciune, indiferent de confesiune. Marii filosofi, artiştii de geniu, ca şi cei de duzină ne mint şi ei fără pauze de la inventarea scrisului, de la picturile din peşteri. O uriaşă industrie culturală a iubirii suplineşte cu entuziasm infinit dragostea însăşi. Platon minte, Ortega y Gasset minte, Tolstoi minte, Durrell şi Henry Miller, ca buni prieteni, mint separat, dar şi împreună. Eu mint. Eu vă mint. Eu mă mint. Cu toţii minţim, de la geniile absolute la geniile de cartier. În acelaşi timp, ne lăsăm minţiţi, ne complacem, ne bălăcim în minciună, ca-ntr-un roman de noptieră. O lume cu înlocuitori, un univers surogat, care ne produce „nechezolul” necesar epuizării funcţiilor fantasmatice. Pînă ce şi acestea se vor fi erodat de tot şi maşinăria va funcţiona în gol, înlocuindu-ne cu totul. Minţim, adesea, cu o sinceritate dezarmantă, completă, copleşitoare. Uneori, sîntem pur şi simplu mincinoşi, alteori nişte foarte rafinaţi mitomani. Dăm spectacole pentru un singur spectator. Şi nu întotdeauna este vorba despre partener, ci despre noi înşine. Singura noastră trăsătură de geniu pare a fi chiar impetuosul nostru histrionism. În acesta, da, în acesta cred că sîntem cu adevărat autentici, „adevăraţi”, de o searbădă prospeţime. „Lumea este un teatru, iar noi actorii săi”, are dreptate elisabethanul. Dar nu ne mai rămîne nici timp, nici substanţă pentru a mai fi şi altceva, pentru a fi pur şi simplu în spatele măştii. Priviţi scena – spectacolul devine tot mai penibil, paginile cărţilor tot mai „roz”, viaţa noastră tot mai diluată, descusută, întinsă ca o plastilină cleioasă, tot mai cenuşie. Aşa ceva nu se poate, nu se mai poate. Şi, atunci, mă întreb din nou: de ce scriu despre asta? pentru cine scriu? În fond, nu fac altceva decît să alimentez maşinăria fantasmatică, să îngraş Leviathanul, să mă autodevor imaginîndu-mi că*

sporesc cunoaşterea, că intensific trăirile, că introduc un plus de existență într-o realitatea tot mai spectrală, într-o lume de o consistență din ce în ce mai problematică. Ce pariu! Să dai viață unei fantome! Aş opri computerul, dar este imposibil, viața mea atîrnă de el, de clapele sale uşoare, de ecranul său fosforescent. I-am dat, cum altfel?, un nume de femeie. E o otravă care ține locul alteia, un drog care înlocuieşte alt drog, un medicament bun la toate. ***Pharmakon****, cum înțelept spuneau grecii, reunindu-le pe toate trei laolaltă. Viața mea, deci lumea, depinde acum de el, de ea, doar l-am botezat, doar am botezat-o femeie.*

Şi, totuşi, de ce scriu despre dragoste? Şi, totuşi, pentru cine scriu? Scriu pentru că dragostea există. Tot ce-am scris mai sus e adevărat, dar dragostea există: fragmentar, mici insule ale iubirii în lumea căreia i-am făcut tabloul. Fragilă, primejduită, inutilă într-o lume atît de pozitivă, fără mister, fără metafizică, supraviețuind anevoie, ea există mai mult, mai intens decît noi toți laolaltă. Oricine i-ar putea face experiența, dar cei mai mulți fug de ea, pentru că e riscantă, e sfîşietoare, e intensă, epuizantă, reticentă la compromisuri. Foarte puțini reuşesc s-o întîlnească cu adevărat, însă a lor va fi, a lor este împărăția. Ei sînt aleşii, elita despre care am vorbit. Pentru ei scriu, în primul rînd. Dar scriu şi pentru cei care ar putea fi aleşi, dacă ar avea puterea să oprească dragostea atunci cînd trece pe lîngă ei. Nu e o elită din naştere, nu e dependentă de avere, de statutul social, nici măcar de inteligența subiecților. Este, probabil, cea mai democratică dintre elite. Intră cine vrea, dar rămîne doar cine poate. Nenorocirea este că cei mai mulți nici nu vor, iar ceilalți, la prima fulgurare de vînt, dau bir cu fugiții. Eu scriu pentru ceilalți, pentru cei puțini care vor şi, în cele din urmă, vor putea. Şi, mai ales, scriu pentru mine şi pentru cei aidoma mie – cei care vor, îşi imaginează că pot, eşuează şi iarăşi încearcă. Măcar au încercat. Măcar am încercat. Încerc. Pentru aceştia din urmă torn ***pharmakonul****. Pentru mine umplu paharul. Habar nu am dacă ajută la ceva dar, şi în această privință, măcar am încercat. Nu importă rezultatele, oricum lucrurile nu pot merge mai prost decît merg de la naşterea lumii. Să ne iluzionăm, o dată mai mult, că ar putea să meargă mai bine. Cinismul nu mi se pare cea mai potrivită soluție. Dacă optimismul este infantil şi penibil, mai bine un scepticism moderat. Sau o scufundare apocaliptică în indiferență şi uitare. Însă, cu noi sau fără noi, dragostea există. Undeva, cîndva, cineva îi cade în plasă. Cînd tocmai am îngropat-o, după ce-am asasinat-o cu sistemă, cînd i-am cîntat deja prohodul şi i-am făcut pomenirile, ea reapare, se ridică mîndră şi timidă, o ia de la capăt.* ***Da capo al fine****. Şi mereu de la capăt. Şi mereu de la capăt. Odinioară, întotdeauna şi acum. Cortina cade. Să se ridice cortina! În ciuda a tot şi a toate, sîntem protagoniştii unei piese fără sfîrşit.*

~

Inteligența afectivă, intensitatea şi intimitatea

...

...

~

Îndrăgostiţii adevăraţi sînt diriguiţi, de fapt sînt „infuzaţi”, de un tip aparte de inteligenţă, pe care, în lipsa unui termen mai bun, o voi numi **inteligenţă afectivă**. De fapt, ea mi se pare atît de drastic diferită de toate celelalte forme încît aş putea-o numi chiar **inteligenţa iubirii**. Nu este o inteligenţă pragmatică, deşi contribuie la rezolvarea unei puzderii de chestiuni concrete ce apar în dragoste. Nu este nici pur şi simplu conceptuală sau raţională, întrucît intuiţia şi spontaneitatea joacă un rol enorm în funcţionarea ei. Nu e mai puţin adevărat că, între altele, deşi nu e obiectivul său predilect, are şi marele merit de a stimula celelalte forme de inteligenţă. Din acest motiv, îndrăgostiţii par într-o continuă şi multiformă stare de graţie. Este o inteligenţă de natură intuitiv-speculativă, pe care aş numi-o „metafizică”, pentru că-i conduce pe îndrăgostiţi spre esenţial şi-i ajută să comunice esenţialul. Iar esenţialul este dragostea, după cum am admis deja. E o comunicare nu neapărat verbală, foarte intuitivă şi foarte plastică, adesea telepatică. Îndrăgostiţii se înţeleg fără cuvinte, îşi citesc gîndurile, pînă şi sistemul gestual – mimic, pantomimic – se personalizează, pare inventat de ei pentru unica lor folosinţă. Apar ritualuri proprii ale iubirii, cuvinte cu o simbolistică ascunsă celorlalţi, scurte semnale lingvistice sau paralingvistice care rezumă şi evocă poveşti întregi din lumea iubirii lor. Este ceva ce seamănă izbitor cu manifestarea spiritului din unele gnoze. Şi chiar cred că, în istoria spiritului, gnosticii au înţeles cel mai profund iubirea în toate formele sale, indiferent spre care din cele trei cuvinte greceşti ne vom îndrepta atenţia. Această **inteligenţă a iubirii** este o formă paradoxală de înţelepciune ce se manifestă atît în mişcările spiritului şi ale sufletului, cît şi în cele corporale. Nu mi se pare deplasat să susţin că îndrăgostiţii au corpuri impregnate de spiritualitate. Corpurile lor se recunosc, se acceptă şi se înţeleg spontan, fără să procedeze la îndelungi tratative, fără să recurgă la cuvinte pentru a-şi explica gesturile reciproce. Din acest motiv, între îndrăgostiţi, trupeşte vorbind, se poate întîmpla orice, fără ezitări, fără reţineri, fără restricţii, fără vreun penibil sentiment de stingehreală. Două corpuri ce se simt stinghere unul în prezenţa celuilalt nu sînt, cu siguranţă, două corpuri îndrăgostite. Dar, dacă sînt cu adevărat corpuri de îndrăgostiţi, ele se ating electrizant, se întrepătrund, îşi amestecă fluidele, fuzionează în diversele posturi, iar dacă intervine limbajul acesta nu face altceva decît să constate perplex această complicitate spontană ce pare a se manifesta dintotdeauna, de la începutul timpului. Pînă şi un simplu şi banal „te iubesc”, atît de uzat de utilizarea abuzivă, capătă o consistenţă, o corporalitate, aş spune, atît de pregnantă, atunci cînd este pronunţat de buzele unui îndrăgostit autentic, încît pare o formulă

... ...

cvasi-divină, care instaurează – sau reinstaurează – realitatea iubirii în chiar momentul dicțiunii. Iar dacă „te iubesc” chiar nu poate fi recuperat, ei vor recurge la expresii din limbi străine sau inventate, pentru a împuternici funcția ontologică a limbajului.

Ei, bine, această inteligență, această înțelepciune ce aparține tuturor dimensiunilor ființei laolaltă, difuză şi foarte intensă în acelaşi timp, este cea care provoacă **intimitatea**, valoarea centrală, adevărul profund al iubirii mistice. În cele din urmă, ceea ce distinge iubirea autentică de oricare altă formă de contact fizic sau afectiv este tocmai **calitatea intimității**. În dragoste, această intimitate nu are nimic jucat, nimic contrafăcut, nimic simulat, nimic premeditat. De fapt, ea există sau nu există. Degeaba o doreşti, degeaba încerci s-o construieşti, degeaba crezi că o poți inventa, dacă ea nu este deja acolo. Ca orice calitate omenească, intimitatea este, fără îndoială, educabilă, însă cu minima condiție ca, *in essentia et in nuce*, ea să pre-existe cel puțin ca deschidere, ca virtualitate. Aşa cum nu sîntem toți genii, aşa nu avem cu toții acces la **intimitate**, cel puțin nu întotdeauna, nu în oricare din relațiile noastre psiho-corporale. Atunci cînd există *in potentia*, **intimitatea** se manifestă deodată, fulgerător şi şocant, ca şi cum corpurile s-ar fi cunoscut dintotdeauna. Uneori, chiar îndrăgostiții sînt surprinşi de intensitatea complicității, inclusiv corporale, ce se instaurează între ei, vorba lui San Antonio, „prodigioasa complicitate a corpurilor”. Ei „se înțeleg” de la bun început, trăiesc o stranie senzație de *déjà vu*, mai exact de *déjà vécu*. Este interesant că aceste trăiri nu au nimic în comun cu obişnuința, cu evenimentele rutiniere. În **iubirea mistică**, corpurile „se înțeleg” instantaneu, iar **intimitatea**, mai degrabă, exclude obişnuința care, adesea, conduce la degradarea şi moartea iubirii. Ea reuşeşte să introducă mereu prospețime şi spontaneitate, chiar şi atunci cînd este vorba de repetarea infinită a unor gesturi „inaugurate de alții” (Eliade). În fond, nimic nu este nou în iubire, dar totul este nou, totul este **altfel** într-o iubire autentică. Totul este nou, adică totul este de fiecare dată nou, totul este nou în toate evenimentele pe care o asemenea iubire le parcurge. O asemenea iubire este constant intensă, arzătoare aproape în sensul propriu al termenului, însă **intimitatea** face **intensitatea** suportabilă, o îmblînzeşte fără a-i diminua forța, o „umanizează”.

Criticii literari obişnuiesc să încadreze literatura de spionaj, chiar dacă practicată de un scriitor veritabil precum John Le Carré, în aşa numita „literatură de consum”, ca şi cum ar exista şi una pentru abstinenți! Ar fi suficient o astfel de surprindere fulgurantă a intimității pentru a nu mai produce asemenea neghiobii: „Cînd ieşeau împreună din apă, strălucind, păreau să

... ...

aparțină unei rase aparte, iar expresiile lor **aprige** (s.m.L.A.) îți spuneau că sînt conştienți de acest lucru. Cînd porneau brusc spre fermă, mînă în mînă, nevorbind cu nimeni, simțeai impetuozitatea dorinței lor ca pe o durere pe care ai mai suportat-o, însă rareori ai împărtăşit-o”. Am citat din ***Mica toboşăreasă,*** dar de oriunde, din acest autor de „romane de spionaj", ca din oricare alt scriitor adevărat, aş putea excerpta asemenea fragmente privind dragostea. Am subliniat cuvîntul **aprige** în textul lui Le Carré pentru că, la prima lectură, am avut senzația că este o concesie făcută gustului popular. Transcriind de-abia, am realizat că autorul nu voia să lase pe dinafară **intensitatea,** cea care separă cuplul într-adevăr îndrăgostit de restul lumii. Îndrăgostiții nu intră în entropie, nu ard şi nu explodează cu adevărat, numai întrucît **intimitatea** şi-a instaurat regatul. Este, iarăşi, foarte interesant modul în care **intimitatea** şi **intensitatea** par să se stimuleze, să se provoace, chiar să se genereze reciproc. În absența perfectei intimități, este imposibil să atingi astfel de intensități ale sentimentului, asemenea adevărate cutremure în trăirile tale, iar fuziunea completă a ființelor îndrăgostite rămîne o vană aspirație, o speranță deşartă, un vis mult prea îndepărtat şi inaccesibil. Dar, în acelaşi timp, nu poți gîndi la intimitatea instantaneu instalată dacă, măcar în virtualitate, intensitatea nu-şi face simțită prezența. Ca un fel de **ouroboros**, ele se consumă şi se nasc necontenit, fără odihnă, fără pauze, una pe cealaltă, una din cealaltă. Scurt şi puțin vulgar spus, nu e capabil de **intensitate** acela care nu e în stare să se deschidă total **intimității**, reciproca fiind la fel de valabilă. Nu sînt chiar un adept fără obiecții al **noii gnoze ştiințifice**, mă deranjează probabil chiar „modestia” ei datorată tocmai perspectivei epistemologice adoptate. Cu toate acestea, nu pot să nu recunosc că, în ***Gnoza de la Princeton***, Raymond Ruyer reuşeşte, fără îndoială, cel mai reuşit tablou al **intimității** din cîte mi-au fost date să citesc pînă acum. Decît să-mi încerc inutil puterile, prefer să reiau un pasaj ceva mai extins din autorul francez: „Satisfacțiile unei intimități cu Celălalt, despuiate de orice fel de joc, sunt atît de mari, încît pînă şi personalitățile fragile, după ce le-au gustat, dacă au avut norocul de a întîlni un partener adecvat, pot renunța fără teamă, şi cu deplină bucurie, la jocurile lor. Intimitatea este sinceritatea spontană, descătuşarea copilului din noi, lipsit de orice calcul fraudulos, a copilului naiv, iubitor, a cărui sinceritate mobilizează cele mai pozitive sentimente în el şi în Celălalt”. Ce-ar mai fi de spus? Nu mare lucru. Atît doar că, deosebit de Ruyer, eu cred că intimitatea cu universul este mai accesibilă decît intimitatea cu oamenii, îndeosebi cînd este vorba de această intimitate ciudată şi absolută ce nu poate fi întîlnită decît în dragostea autentică. Şi, pe deasupra, jocul nu dispare niciodată între parteneri, devine doar conştient

de calitatea sa de joc. În afara unora dintre copii, în afara Zeului, îndrăgostiţii sînt cei mai mari jucători din această lume. Este suficient să pronunţăm formula „jocurile dragostei” pentru ca, imediat, toată lumea să creadă că a şi înţeles despre ce este vorba. Nu are importanţă că lucrurile nu stau chiar aşa, că foarte puţini ştiu într-adevăr cîte ceva esenţial despre aceste jocuri, am amintit formula doar pentru a confirma continuitatea jocului la îndrăgostiţii adevăraţi, cei capabili de **intimitate**. Şi, poate, chiar din acest motiv atunci cînd **intimitatea** este prezentă în splendida şi perfecta sa reciprocitate, ea este nesfîrşită, atoatecuprinzătoare, imbatabilă, într-un anume sens chiar nemuritoare. Adică în sensul în care şi iubirea este nemuritoare chiar şi în clipa în care este pe cale să dispară, chiar şi în întreg intervalul de timp ce urmează dispariţiei sale. Se petrece, cu adevărat, ceva straniu şi tulburător cu această **intimitate**. Ea are şi rolul unui fel de pompier care împiedică îndrăgostiţii să ardă de tot, întreţinînd, în acelaşi timp, o combustie infinită, un fel de flacără veşnică spre gloria şi onoarea **iubirii mistice**. Probabil, din acest motiv, această singură formă de iubire veritabilă, fără urmă de gablonz în ea, poate fi, în acelaşi timp, atît de intensă şi atît de calmă, atît de sigură pe ea însăşi, atît de împăcată cu sine, atît de autosuficientă sieşi, dar şi atît de fragilă, de vulnerabilă. Ei, da, aceasta este **iubirea-altfel**, iubirea atît de rară, atinsă doar de acele elite ale sentimentului despre care am vorbit deja. Restul sînt, pînă la urmă, simple vorbe, vorbărie goală, pălăvrăgeală. Fără **intimitate**, adică fără complicitatea absolută a corpurilor celor doi îndrăgostiţi, ne situăm în plină demagogie. Aşa cum există demagogie politică, din nefericire, poate fiinţa şi una afectivă. Din fericire, însă, pentru a o demasca nu este necesar să aştepţi să vină alegerile. Probabil, cea mai interesantă senzaţie provocată de intimitatea este aceea de **căldură**, căldura corpului, căldura vocii, căldura din privire, căldura ce emană dinlăuntru, parcă prin toţi porii fiinţei. Nu este, totuşi, o senzaţie pur şi simplu corporală, ci una care infuzează întreaga relaţie dintre parteneri, producînd o barieră protejantă faţă de răceala lumii. Cei mai mulţi dintre cei care au acces la misterul iubirii percep lumea ca fiind îngheţată, îngrozitor de rece, aproape mortală în răceala ei, chiar şi cînd temperatura atmosferei trece de patruzeci de grade Celsius, însă **căldura** provocată de **intimitatea completă** face perceperea acestei răceli universale suportabilă. Căldura despre care vorbesc alină, reconfortează, ţese un fel de cocon în care se adăpostesc îndrăgostiţii. Dacă dragostea poate avea vreo finalitate „practică”, chiar aceasta mi se pare a fi. Alta nu reuşesc să întrevăd. Şi mai este un mic semn regal al **intimităţii**, cel legat de **somnul împreună**. În general, în somn, ne simţim, pentru că şi sîntem de altfel, vulnerabili şi am prefera să dormim singuri, adesea în poziţia fœtusului

pentru că ni se pare mai securizantă. Cînd nu e posibilă singurătatea somnului, ne ia oarece timp să ne obişnuim cu prezenţa celuilalt corp. Totul se schimbă atunci cînd **intimitatea** există. Nu doar că somnul împreună ni se pare cel mai firesc lucru, dar nici nu mai putem să ne dispensăm de el. Din acest motiv, unul din semnele cele mai sigure ale absenţei iubirii, ale disoluţiei acesteia este cel al „separării paturilor”, al dispariţiei somnului comun. Chiar dacă cuplul mai „face dragoste” înainte de a pleca la culcare, nu trebuie să ne lăsăm înşelaţi, obişnuinţa are partea sa de vină. Şi, de fapt, cuvintele sînt foarte exacte – acele cupluri pur şi simplu „fac dragoste", cum ar face orice altceva, dar ele nu mai sînt situate în teritoriul iubirii, dacă vor fi fost vreodată. Însă **intimitatea** nu are în structura sa nimic premeditat, nimic construit. Dacă ea nu se manifestă spontan de la bun început, dacă complicitatea corporală nu explodează instantaneu, este bine ca „îndrăgostiţii” să nu-şi mai piardă vremea şi să treacă nepăsători unul pe lîngă celălalt. Poate altădată vor fi mai norocoşi. Niciodată nu este totul pierdut. Dar niciodată nu este totul cîştigat. Pentru că, chiar dacă **intimitatea** este spontan prezentă, ea trebuie şi prezervată, întreţinută, îngrijită precum o floare exotică, sensibilă şi rară. Şi, poate, chiar acesta este farmecul iubirii, iar iubirea este, în cele din urmă, dar şi în primul rînd, ceea ce ne defineşte viaţa în chipul cel mai substanţial cu putinţă. Dincolo de împlinirile şi eşecurile noastre profesionale, dincolo de bunurile acumulate, dincolo de urmaşii sau de operele pe care le lăsăm în urmă, dincolo de faima ori gloria publică. Reiau spusa Eclesiastului: „Dacă dragoste nu e, nimic nu e”. Prin urmare, nici noi nu existăm cu adevărat. Rămînem existenţe incomplete, palide, spectrale, holograme ce poartă imaginea fiinţei, dar sînt lipsite de substanţă, de corporalitate.

~

...

Corpul şi dragostea

...

~

Dragostea este una dintre puținele noastre trăiri complete, alături de participarea mistică la relația cu divinitatea şi de agonia finală. Oricît ar părea de ciudat, moartea nu face mai puțin parte din viață decît iubirea. Aşa cum nu mori parțial, cum nu te identifici cu divinitatea *en miettes*, aşa nu participi la misterul iubirii în chip fragmentar. E o trăire totală, la care corpul, sufletul şi spiritul, presupunînd că ar putea fi distinse, participă în plenitudine. Senzațiile se intensifică, mintea intră în ebuliție, uneori chiar în delir, în *furor eroticus*. Corpul se simte „plin" şi, în acelaşi timp, ar dori să se dilate infinit, ca să cuprindă şi mai mult. Adesea, localizezi sufletul undeva în zona plexului solar, pentru că acolo simți ființa iubită. Într-o curioasă antropofagie, uneori ai pornirea s-o înghiți pur şi simplu, s-o introduci *de facto* acolo. Din fericire, rămîi în stadiul de tendință. Corpul se simte bine, e în formă, sufletul se simte la fel de bine în corpul tău. În corpul vostru comun. Păşeşti altfel pe stradă. În dans cu „jumătatea", evoluezi cu o virtuozitate de maestru coregraf, în intimitate deplină, în fuziune, fără nimic vulgar sau obscen. Un cuplu de îndrăgostiți dansînd se distinge imediat în massa pur şi simplu mondenă. În ***Sexus,*** Henry dansînd cu Mara – Mona. Sau, aiurea, în cărți şi memorie, Sissy îndrăgostită simulînd, prin dans, pînă la orgasm, împlinirea trupească. Pielea devine luminoasă, ochii capătă nuanțe aurii dincolo de culoarea din naştere. Corpurile îndrăgostite sînt frumoase, aproape indiferent de datele de plecare, de o frumusețe în care natura are prea puține de spus. Pînă şi un Quasimodo îndrăgostit pare frumos întrucît radiază, emană lumină din chiar semnele hidoşeniei lui. Percepi lumea ca fiind metamorfozată în bine, chiar dacă atenția este centrată pe partener. Poate chiar din această pricină, de altfel. Toate acestea sînt adevărate, sînt fapte de experiență curentă pentru îndrăgostiți. Dar apare şi atenția față de corpul propriu. Îndrăgostiții, de obicei, slăbesc, dar nu pentru că s-ar supune malnutriției. Dimpotrivă, cel mai adesea devoră totul cu o poftă demnă de invidiat. „Mîncăm tot, apoi facem dragoste", cum se spunea într-un film, poate în ***Anonimul venețian***. Dar trăirile sînt mai intense, energia necesară menținerii focului nu pare niciodată suficientă. Toaleta, neglijată poate în vremea din urmă, devine iar importantă. Se poate întîmpla să nu faci duş după ceasuri petrecute cu iubitul sau iubita, ca să-i păstreze mireasma, ca să nu uiți fuziunea, dar niciodată înainte. Hainele încep să se asorteze, şi chiar să se aşeze mai bine pe corp. Dacă iubitului îi place un parfum anume, de pildă cu aromă marină, acela va rămîne de-a pururi parfumul folosit. La fel se întîmplă şi cu *after shave*-ul preferat de iubită. Desigur, grija față de corpul propriu este o formă de autorespect. Trupul nu trebuie disprețuit, cum au crezut unii interpreți retrograzi ai ***Scripturilor*** de la începutul

evului de mijloc. Pentru că sîntem după chipul Domnului, şi Domnul a coborît cîndva în trup de om. Dar nu e doar asta. Este mai mult decît atît, pentru că îndrăgostitul nu este închis înlăuntru-i, ci în deschidere deplină față de celălalt. Grija față de corpul propriu nu este o probă de egoism sau de egolatrie, nici o cochetărie de demimondenă, ci dovada supremă a **ospitalității**. Francezii au dreptate atunci cînd folosesc acelaşi cuvînt şi pentru oaspete şi pentru gazdă. Pentru că, în dragoste mai ales, nu se ştie niciodată cine este unul şi cine celălalt. Sau sînt amîndoi şi una şi alta. Ori, poate, locul dragostei este un fel aparte de spațiu, situat cumva în extrateritorialitate, în intermundiu, într-un ciudat *no man's land*. Pe de o parte, corpul se dilată, se extinde, doreşte să absoarbă întreaga imensitate a lumii, trecută prin filtrul unui sentiment de intensitate supremă. Pe de alta, experiența nu se poate petrece decît în **complicitate** cu un alt corp, deci în concentrare extremă. Totul se desfăşoară într-un regim de **dublă suveranitate**, în vreme ce, de bunăvoie, se renunță la o parte din suveranitatea proprie. Limitarea **suveranității personale** nu se referă doar la dimensiunile raționale şi, eventual, afective ale ființei, ci ea are o netulburată componentă corporală. Altfel nici nu se poate, pentru că iubirea e, cum spuneam, o trăire completă. Acest corp **al meu** este, de fapt, **al tău**. Şi asta într-o **reciprocitate deplină**, sub amenințarea fisurii, a dezechilibrului. Cele două trupuri sînt **corpul nostru**. De aceea, nici nu există, de fapt, infidelitate pur corporală. Corpul nu este niciodată doar un „biet corp”. Infidelitatea nu are, pur şi simplu, condiții de existență în corporalitatea izolată. Atunci cînd înşeli pe celălalt, îl înşeli cu toți zeii săi. Acolo unde se petrece ceva, iubirea nu mai există ori a fost suspendată. Ceea ce s-a petrecut, dacă s-a petrecut, nu s-a putut întîmpla în **corpul nostru**, ci altundeva, într-o palidă rătăcire, într-o altfel de lume, într-un corp străin. Din acest motiv, regretul, disperarea, melancolia, nostalgia, chiar abulia deplină sînt trăiri legitime. Nu însă şi gelozia. Cum poți să porți pică partenerului pentru ceva care nu mai există, care poate nici n-a existat? Pentru ceva petrecut în afara **relației androgine**. Care, prin infidelitatea însăşi, se dovedeşte a nu fi fost ceea ce-ai crezut cu atîta tărie, ori s-a epuizat înainte de vreme.

Istoria artelor plastice este plină de „femei la oglindă", de „Suzane în baie”, de „Maja desnuda”, de o mulțime de opere, de variate calibre, ce ilustrează grija urmaşelor Evei pentru propriul lor corp, pe care-l îmbăiază, îl ung cu balsamuri, îl frăgezesc şi-l înmiresmează. Pielea devine mătăsoasă, mîngîietoare, coafura savant aranjată ori, dimpotrivă, cade într-o parură sălbatecă. Oricum, aşa va arăta la sfîrşitul întîlnirii amoroase. Din păcate, acum, nu reuşesc să-mi amintesc nici un tablou cu un bărbat surprins într-o asemenea postură intimă. Mi-e teamă că nici nu există

– de la frescele egiptene şi pînă la cei mai recenţi hiperrealişti. Deşi bărbaţii, de la Renaştere încoace, au reînceput şi ei să se îngrijească, după aproape un mileniu de odihnă. Iar cei vechi, precum grecii sau romanii, şi chiar cei foarte vechi, egiptenii de pildă, nu doar că inventaseră termele, dar aveau un acut simţ al podoabei, iar trusa de „farduri” a bărbatului nu era cu nimic mai prejos decît cea a unei femei. A fost preferată însă o altă imagine a virilităţii, crezînd-se că îngrijirea propriului corp i-ar moleşi bărbatului calităţile de luptător şi războinic. De fapt, Imperiul Roman, de pildă, nu s-a prăbuşit din cauza termelor sau a luxului, ci din pricina unei moleşeli interioare, mult mai profundă decît un mod mai plăcut de a trece prin viaţă. Şi, desigur, pentru că e în logica imperiilor să treacă prin „creştere şi descreştere”, pentru a ajunge la fireasca prăbuşire. Această ocultare a bărbatului în intimitate, a corpului gol masculin supus cosmeticii, mi se pare cu totul îngrijorătoare. Cu atît mai nefastă cu cît pare să aibă adesea, la vîrstele fragede mai ales, deşi nici ceilalţi nu sînt dispensaţi de asemenea efecte, stranii virtuţi modelatoare. Eram foarte mic cînd, într-un roman sinistru despre naşterea bombei atomice, citisem o replică ce m-a urmărit multă vreme : „Un bărbat adevărat trebuie să miroasă a pipi de iapă”. Nu trăiam în Texas, precum eroul cărţii, aşa că m-am decis pentru mirosul produsului propriu. Nu cred că eram, la vîrsta aceea, cu mult mai bărbat decît înainte de această nefericită opţiune. Ba dimpotrivă, pentru că am început să fiu ocolit de tinerele mele colege, cu care, înainte, izbuteam unele mici complicităţi, mai mult sau mai puţin nevinovate. Nu am dat acest exemplu doar dintr-un fel de dorinţă de epatare pe invers, nici dintr-un fel de histrionism al ororii, ci cu o uşoară intenţie pedagogică. Dacă nu este suficient de convingător, propun un scurt exerciţiu de imaginaţie. Să „privim”, **în dragoste**, două corpuri. Un corp feminin de o splendidă perfecţiune, proaspăt îmbăiat, masat cu *body cream* şi parfumat cu **Dune** sau **Contradiction**. Şi, înlănţuindu-l, un corp de bărbat de vreo sută de kilograme, transpirat şi roşu de efort, dinspre care adie un inubliabil parfum de ceapă şi ţuică, amestecat cu savorile unui birou neaerisit. Bineînţeles că înţelegem, acum, ce-nseamnă „animalul cu două spinări”, chiar dacă animal este doar unul. Nu despre dragoste este vorba aici, cu atît mai puţin despre **iubirea androgină**, ci despre o căsnicie cu o anume vechime, căzută în banalitate şi rutină, sau despre un comerţ pur sexual. Dar asta nu are nici o importanţă. Un **bărbat adevărat** nu are mai multă îndreptăţire să oculteze **legile ospitalităţii** decît o **femeie adevărată**. Iar dacă o prostituată, în felul ei un fel de chintesenţă a feminităţii corporale, ştie acest lucru, de ce-ar trebui să-l uite cel ce-i solicită serviciile?

Cine vorbeşte despre dragoste platonică, despre „înalta iubire spirituală” dintre un bărbat şi o femeie,

acela, cu siguranță nu ştie despre ce vorbeşte. Nimic şi nimeni nu rezistă atracției corporale. Exemplul lui Tristan şi-al Isoldei este cum nu se poate mai lămuritor. Corpul nu este mai puțin necesar iubirii decît banalei împreunări trupeşti, iar **iubirea platonică** este la fel de odioasă ca şi **sexualitatea pură**. Cum ne-am putea iubi pe bucăți, pe fragmente, uitînd întregi dimensiuni ale ființei iubite? Angoasa absenței, frustrarea, senzația de incompletitudine ar distruge iubirea chiar înainte de a se fi întîmplat. Una este aşteptarea, oricît de lungă, plină de promisiunea împlinirii şi cu totul altceva un viitor fără speranța fuziunii totale. Cum se întîlnesc corpurile după lunga lor aşteptare? Voi cita polemic nu dintr-un clasic, ci iarăşi din ***Mica toboşăreasă*** de John Le Carré : „Îi dădu mîna la o parte şi o trase la pieptul lui, îi sărută buzele, iar ea îi răspunse cast, aşteptînd ca el să aprindă scînteia pasiunii despre care vorbiseră de atîtea ori. Îi iubea mîinile cu încheieturi cu tot. Nici un fel de mîini nu fuseseră mai înțelepte. El îi mîngîia obrazul, gîtul, sînii, iar ea se abținu să-i răspundă la săruturi pentru a savura fiecare plăcere în parte: acum mă sărută, acum mă mîngîie, acum mă dezbracă, se întinde în brațele mele, sîntem goi, sîntem din nou pe plajă, pe nisipul aspru de la Mykonos, sîntem temple pîngărite de soarele ce ardea dedesupt. Din toate nopțile de amor pe care le trăise nu văzuse nimic mai frumos ca acest trup aplecat peste acea lumină roşie incandescentă, focul fiind şi mai luminos pe pielea pîrjolită. Apoi reveni lîngă ea, îngenunchie şi o luă din nou de la început temîndu-se ca ea să nu fi pierdut şirul poveştii, sărutînd şi mîngîind totul cu un **simț al posesiunii** din ce în ce mai sigur, dar se întorcea mereu la chipul ei pentru că avea nevoie să se vadă, să se savureze neîncetat unul pe altul, să se asigure că erau într-adevăr cei care susțineau că erau. A fost mai bun, chiar înainte de a o penetra, amantul unic, incomparabil, pe care nu l-a avut niciodată, steaua îndepărtată pe care o urmărise de-a lungul şi de-a latul acestei țări putrede. Dacă ar fi fost oarbă, l-ar fi recunoscut după mîngîieri; dacă ar fi fost muribundă, l-ar fi recunoscut după surîsul trist şi victorios care învingea teroarea şi neîncrederea prin simpla sa prezență înaintea ei; după puterea instinctivă de a o cunoaşte, de a-i spori propria ei cunoaştere de sine”. Ce-ar fi adăugat Stendhal ori contele Tolstoi acestui tablou? Nimic, desigur, cum nu ar fi găsit nimic demn de suprimat. Chiar dacă cuvintele ar fi fost altele, chiar dacă ar fi diferit stilul, **viziunea** ar fi fost aceeaşi, cea inaugurată, acum mai bine de două mii de ani, de cele trei cuvinte greceşti. Totul există aici – pasiunea şi tandrețea, aşteptarea, nebunia fantasmelor. Am subliniat în text formula **simț al posesiunii**. Într-adevăr, îndrăgostitul se simte proprietar al corpului iubitei, pe care ar dori să-l posede neîntrerupt pînă la capătul lumii. Şi, în acelaşi timp, oferă propriul său corp. Astfel apare **corpul unic,** corpul comun, ca un fel de

„societate pe acțiuni” în care partenerii au drepturi, privilegii şi obligații egale. Nu există, deci, dragoste fără corp, dar acolo unde numai corpurile vorbesc nu despre dragoste va fi vorba. În fond, diferența dintre **sexualitate** şi **erotism** este chiar **erotismul,** adică aşteptarea fuziunii, intimitatea totală, tot ceea ce se petrece pe deasupra şi înlăuntrul întîlnirii carnale. Încă o dată, între **sexualitate** şi **erotism** distanța consistă în pasul făcut de la fizică la metafizică, nerenunțînd însă la cea dintîi. Să repet că există un zeu, supus şi complice al zeiței iubirii. „Am avut un vis”, un vis erotic, în care, de undeva de sus, priveam corpurile noastre în desăvîrşita fuziune, eram aici, dar eram şi acolo. Dragostea se petrece, în acelaşi timp, pe deasupra şi înlăuntrul corpului. Corpul fiecăruia. Corpul comun, în impecabilă comuniune, într-o strălucire de flăcări prin fibrele unui cristal de sînge, limfă, spermă şi carne. Iar cine de trupul său nu se îngrijeşte, acela nu are mai multă grijă nici de corpul altuia, nici de celelalte dimensiuni ale ființei comune. Un corp neglijat este semnul implacabil al unui suflet precar, al unui spirit plecat în vagabondaj, scufundat în derivă. Cu disprețul, oroarea sau dezinteresul față de corpul propriu începe dezastrul. Pentru că, în dragoste, ființele se privesc, se ating, se miros, se ascultă, se gustă, se explorează, atenți la cele mai infinitezimale detalii, cu simțurile în expansiune, cu funcția fantasmatică dilatată pînă la delir, ca nişte lacome caracatițe apucînd prada mării, ca marele Shiva cel cu membre multiple. Cine n-a trăit asta, acela n-a cunoscut mare lucru din trecerea sa pe pămînt. Şi nici de dincolo nu va înțelege mai mult.

...

Despre pasiune şi tandreţe

...

~

În general, există tendința de a lega pasiunea de *eros*, de energia dezlănțuită în *furor eroticus*, şi tandrețea de *agapé*, de senzația comuniunii sufleteşti dintre ființe, uneori de *philia*, tratînd sentimentul ca pe un obiect, nu ca pe un proces de o infinită dinamică. Procedînd astfel, dovedim că n-am înțeles mare lucru din misterul dragostei. În realitate, în iubirea autentică, nu putem distinge între dimensiunile sentimentului, aşa cum nu putem distinge între dimensiunile ființei şi cum, de fapt, nu putem să mai deosebim cele două persoane care trăiesc acest mister. Aceasta este, de fapt, **fuziunea perfectă**, un amestec impecabil de **pasiune** şi **tandrețe**, de ardere corporală şi generozitate sufletească, manifestate fie succesiv, fie, în momentele de grație, concomitent. Absența uneia o aruncă în precaritate pe cealaltă, determinînd o formă sau pe cealaltă de infirmitate a ființei. Pentru că ființa este întreagă doar în deplinătatea exersării dimensiunilor şi funcțiilor sale sau, cel puțin, aspirînd către această împlinire. De altfel, momentele în care trăieşti nostalgia clipelor de împlinire sau proiectezi asemenea momente sînt, adesea, de o intensitate dureroasă la fel de puternică precum în înseşi acele clipe. Sînt momentele „lirice” *par excellence*, cele în care oamenii de rînd se simt aidoma unor artişti, iar artiştii îşi produc cele mai intense creații ale lor. Nici un poet nu scrie versuri de dragoste atunci cînd este în miezul iubirii, ci în momentele de gol al trăirii, atunci cînd nostalgia, melancolia, regretul şi entuziasmul reamintite, retrăite îl bîntuie cu obstinație. Poetul nu relatează, pentru că el nu este un reporter, ci îşi aduce aminte, îşi imaginează, dezlănțuie forța fantasmatică din ființa sa. În astfel de clipe, pînă şi ființele cele mai prozaice ajung să scrie înduioşătoare versuri de album, sau, cel puțin, să le vorbească, să le gîndească, să le contemple, fie şi în versiunea oferită de romanele roz sau de telenovele.

Avea dreptate Al. Paleologu, într-o discuție radiofonică pe care am avut-o acum aproape doi ani: la bătrînețe, îți aminteşti cu duioşie, cu infinită tandrețe, momentele de pasiune corporală, priveşti corpul uzat al „jumătății” tale şi-ți revine în minte corpul admirabil de altădată, în cuvintele eseistului, „asta mai rămîne cînd nimic nu mai este”. Dar, pînă ce ajungi la acea vîrstă, pasiunea şi tandrețea, elanul şi controlul acestuia, trebuie să existe împreună. Rămîne destulă vreme pentru separarea lor, rămîne destul timp pentru nostalgie şi regret. În fond, ca şi talentul, **tandrețea** nu trebuie să aştepte să se numere anii. Chiar şi persoanele care nu sînt tandre structural, pot deveni prin autocontrol şi educație. În ciuda prejudecăților privind „natura masculină a ființei”, nu e nimic ruşinos în asta. Nu e semnul vreunui deficit de virilitate dacă, în vreme ce iei în posesie corpul iubitei, pronunți cuvinte

...

...

tandre, constaţi verbal că ochii săi capătă reflexe aurii, că pielea nu devine doar mai mătăsoasă, ci de-a dreptul luminescentă, radioasă. Obişnuim să rîdem de formula caragialeeană, dar în dragoste chiar asta devine iubita, un „angel radios”. De asemenea, nu e nici un atentat la feminitate dacă, în furoarea corporală, femeia pronunţă cuvinte „obscene”, participă cu toată fiinţa, declară că-i place. Pentru că trebuie să-i placă, altfel actul în sine nu ar avea nici un sens, ar fi pură „datorie” conjugală, obligaţie, comerţ, nu dăruirea deplină ce face farmecul dragostei. Ce altceva este iubirea dacă nu acest amestec alchimic de pasiune şi calm? Să te dărui cu totul şi să primeşti cu întreaga fiinţă, **să participi** fără oprelişti, fără reţineri mentale sau corporale, fără rest. În dragoste, nu eşti niciodată spectator, ci întotdeauna actorul ce-şi investeşte în întregime talentul. Pe deasupra, în deplină **intimitate**, fără spectatori, fără vreun puseu histrionic. Un spectacol cu doi actori ce şi-l oferă cu generozitate deplină unul celuilalt. Este aberant să-ţi imaginezi că poţi consuma în separare interioară şi egoism actul dragostei. Doar dacă ai sufletul mutilat, dar atunci nu mai este vorba de dragoste. Doar dacă, egotist perfect, suferi de un fel de pasiune autoerotică exersată prin intermediar, care devine obiect şi nu subiect al exerciţiului tău.

Pentru gîndirea comună, existenţa tandreţei în pre-ludiu şi post-ludiu ar fi în cele din urmă acceptabilă; desigur, e cazul persoanelor cît de cît cultivate, majoritatea, crezînd că vremea nu trebuie pierdută cu futilităţi, abordează celălalt corp ca pe un simplu obiect, dacă nu chiar ca pe o marfă ca oricare alta. Ei nu acced la **erotism,** rămîn în sexualitatea goală, în animalitate. Şi încă, de la cocoşii de munte la delfini, o sumedenie de vieţuitoare, chiar dacă instinctual, practică o sumedenie de „ritualuri” ale împreunării, în vreme ce o mulţime de oameni se dispensează pînă şi de aceste exigenţe elementare. Din fericire, există **elita iubirii**, cei care iubesc cu adevărat, care reabilitează acuplarea chiar prin felul în care împacă **pasiunea** şi **tandreţea** în cel mai intim mod cu putinţă, în însuşi **actul total**. Mai întîi, ei reuşesc să împace propriile lor dimensiuni existenţiale şi, după aceea, de fapt în acelaşi timp!, le împacă cu trupul, sufletul şi spiritul celuilalt, producînd miraculoasa **fuziune completă,** fiinţa unică, androginul perfect. Cine doreşte să constate diferenţa dintre **sexualitate** şi **erotism**, dintre banalul coit şi dragoste nu are decît să citească descrierea unei „scene” dintr-un roman de consum, să spunem dintr-un ***SAS***, prin comparaţie cu alta, dintr-un scriitor adevărat, precum Miller sau chiar sumbrul Bataille. Diferenţa este, cum scriam şi altădată, de **viziune artistică**. Aceasta din urmă salvează şi „pornografia” lui Miller, şi puseele sado-masochiste din Bataille, şi înscenările fantasmatic adulterine din

Maurice Blanchot. Mecanica trupească din romanele populare sau din filmele de ***serie X*** se transmută alchimic în artă, se populează cu magie şi mister. Se vede încă o dată că nu „materialul” în sine marchează existența sau inexistența artei, ci tratarea acestuia, prin urmare **viziunea**, aceasta nefiind o problemă de pură tehnică, ci de metafizică, şi ține de felul în care privirea artistului se apleacă asupra lumii, mai ales a părții obscure, „blestemate” cum ar spune Bataille, a acesteia. Iar salvarea artistică este la fel de valabilă ca orice altă manieră de salvare. Ca şi salvarea prin iubire, pentru că nu toți putem fi sfinți sau artişti. E adevărat că nu reuşim, cu toții, nici în calitatea de îndrăgostiți.

...

Iarăşi împotriva simțului comun, va trebui să precizez că rolul **tandreței** nu este acela de a elimina, de a diminua sau de a suplini **pasiunea**, ci de a o însoți pentru a o „îmblînzi”, a o face suportabilă, a o împiedica să se transforme în **exercițiu al violenței** față de celălalt şi chiar față de sine. Nu contest că ceea ce-şi imaginează Sade se întîmplă destul de frecvent şi în realitate, chiar dacă nu la proporțiile din opera acestuia, dar nu de dragoste este vorba, ci de ființe mutilate, care au nevoie de astfel de „întăritoare” tocmai pentru că nu mai pot iubi, pentru că şi-au epuizat resursele **fuziunii adevărate**, spirite golite, trupuri epuizate înainte de vreme, suflete aseptizate, ființe clinice. Nu altceva se petrece cu simțurile tocite, uzate ale unui Sacher-Masoch, care trăieşte, totuşi, o tragică şi tulburătoare experiență limită. Şi încă e foarte interesant, în cazul masochismului, cum lipsa de tandrețe față de propria persoană pare să fie compensată de instalarea unei ciudat de sporite, de intensificate tandreți față de celălalt, față de cel care exercită violența dorită asupra sinelui propriu. Cred că cele mai frumoase pagini, literar dar şi psihologic vorbind, din ***Venus în blănuri*** sînt tocmai cele dedicate acestei foarte complicate „tandreți recunoscătoare”, prin nimic inferioare celor în care Tolstoi, de pildă, în ***Anna Karenina***, evocă fenomenul similar din dragostea normală, din iubirea autentică.

...

Însă, probabil, manifestările cele mai sesizante ale **tandreții**, pentru că mai fragile, mai fulgurante, mai trecătoare în aparență, sînt cele din „micile gesturi” ale iubirii, deci ale vieții, cînd mîngîi ființa iubită, în deplină castitate, pe creştet, cînd o săruți pe frunte pentru a-i mulțumi sau a o felicita pentru micul său succes, cînd îi inventezi, cu o imaginație debordantă, dar în fond atît de repetitivă, o puzderie de *sobriquets*. Îi spui, veveriță, broscuță, broască țestoasă, chiar „dulceața mea” deşi suferi de diabet!, şi nu e nimic ridicol în asta, nimic diminuant, ci chiar dimpotrivă. Formulele de adresare din corespondența lui Eminescu cu Veronica Micle ar putea provoca ilaritatea dar, cu siguranță, doar pe a acelora care n-au cunoscut niciodată misterul iubirii,

alintul copilăros în care te aruncă dragostea cîteodată. Şi nu absența, ci tocmai prezența geniului, a geniului trăirii, face posibilă existența acestor situații delicioase. Sau – inubliabila stare de după ceasuri întregi de dragoste cînd, retraşi într-o cafenea sau un **pub**, în vreme ce bei berea neagră, cu muzica la fel de neagră, pentru că erau **bluesuri** în difuzoare, o priveşti, pur şi simplu o priveşti, aproape fără să articulezi vreun cuvînt. Îi priveşti lumina rămasă pe chip, reflexele aurii din privire, şi nu-ți mai trebuie nimic ca argument suprem al iubirii, din cînd în cînd, o blîndă atingere a mîinilor, poate un sărut furişat. Apoi poți să pleci o vreme. Cred că nimeni n-a reuşit mai bine decît Vladimir Volkoff, în splendida poveste de dragoste dintre Beaujeux şi Solange, din ***Les Humeurs de la Mer***, să surprindă micile gesturi non-coitale, dar atît de senzuale, în care pasiunea şi tandrețea se îngemănează: „Coapsele sale grele şi rotunde şi torsul larg proporționat pe care-l susțineau păreau închise în cuşca suplă şi plină din benzi orizontale a rochiei. Beaujeux avu o violentă mişcare de tandrețe şi dorință amestecate. Scriind în continuare, văzu chipul plin de bunătate mărindu-se în cîmpul său vizual şi umplîndu-l pe jumătate. Întinse mîna şi obrazul coborî către al său. Solange se aşeză lîngă el şi mîinile lor se împreunară pe masă...”. Sau: „Trecînd pe lîngă el, ea se presă de el cu întreg corpul său, doar pentru o clipă. Primi această apăsare cu sufletul plin de tandrețe şi-şi ridică chipul către cel ce se apleca către al său. Ea îl sărută pe frunte, la rădăcina părului, şi cu mîna uşoară îi mîngîie capul. Apoi plecă spre scara ce ducea la etaj”. Şi, de fapt, aşa, din asemenea mici gesturi, începe să se nască **mitologia cuplului îndrăgostit** – din locul unde s-au văzut prima oară, din micile formule inocent oraculare, din momentul primului sărut ori acela în care „s-au iubit” prima oară, din micile gesturi, din spațiile ocrotitoare, din momentele inaugurale. O mitologie elementară şi, în acelaşi timp, foarte complexă, alcătuită din miteme cunoscute de toți şi frecventate, într-o exclusivitate orgolioasă, de fiecare cuplu în felul său, pre limba sa de nimeni altul cunoscută. În cele din urmă, instalarea acestei **mitologii**, banală în aparență, dar în realitate fundamentală, chiar fundamentalistă, este semnul cel mai sigur, cel mai elocvent că **dragostea există**. Gîndurile, sentimentele, imaginile, fantasmele capătă, ele însele, corp, intră în zona de vizibilitate. Iar acest lucru nu este posibil fără îngemănarea perfectă dintre **pasiune** şi **tandrețe**. Doar fuziunea te aruncă, te introduce în acel *in illo tempore*, doar dragostea întreagă conferă existență la ceea ce exista doar în virtualitate, *in potentia*. Doar actul integral actualizează. În cele din urmă, **intimitatea**, **pasiunea** şi **tandrețea** alcătuiesc treimea atitudinală care marchează iubirea autentică, care o separă de trăirile aparent similare – însă, toate trei, laolaltă, în acea împletitură, în acea urzeală în care nu ştii, nu mai poți

...

şti care e un fir şi care celălalt. La Nietzsche, calmul apolinic şi fervorile dionisiace se împacă, în cele din urmă, prin „naşterea tragediei”. Nu altfel stau lucrurile în dragoste care, din **pasiune** şi **tandreţe**, reuşeşte să ne provoace cele mai tulburătoare trăiri din cîte ne sînt date. Şi este vorba despre trăiri directe, nu despre **katharsis**-ul provocat de receptarea operei de artă. Nu contest prin nimic rolul fundamental al artei, dar mă solicită un scrupul de precizie, pentru că îmi plac noţiunile clare şi distincte. Marile opere despre iubire mă impresionează, adesea, pînă la lacrimi dar, oricînd, aş lăsa din mînă ***Anna Karenina*** pentru o clipă de vertij al iubirii. Oricine ar proceda, de altfel, aidoma mie. Cît de mult aş fi adeptul unei „ontologii totale”, în cuprinsul căreia un „obiect” din zisa realitate are aceeaşi îndreptăţire şi consistenţă existenţiale cu unul artistic, îmi este imposibil să nu aleg, să nu-mi manifest preferinţele. De altfel, chiar între doi arbori, două poezii sau două tablouri, sînt liber/obligat să procedez la fel. Şi, în cele din urmă, nu sîntem deschişi la ceea ce spun artiştii şi operele lor despre dragoste decît din două, singure, motive – fie că dorim să ne confirmăm trăirile prin recursul la autoritate, fie pentru că dragostea, pur şi simplu, ne lipseşte, iar absenţa sa ni se pare de nesuportat. În amîndouă situaţiile, recurgem la un medicament, la un drog. Nu exclud plăcerea „pur estetică”, presupunînd că aşa ceva chiar există, dar aceasta apare indiferent de zona tematică a operei – dacă, într-adevăr, operă este. Din acest punct de vedere, un roman istoric, chiar „fără dragoste”, sau un poem filosofic îţi pot provoca satisfacţii la fel de puternice, o „eliberare” la fel de intensă. Cum poţi obţine plăceri pur şi simplu estetice admirînd un corp nud – nu gol! – în splendida perfecţiune a geometriei sale. Nu e deloc necesar să-l şi doreşti, dacă dragoste nu e, e suficient să-l contempli. În fond, ca şi dragostea, frumuseţea există şi dintre privilegiile sale face parte şi acela de a fi admirată. Poţi iubi, în schimb, un corp imperfect şi e foarte posibil ca ***pasiunea*** şi ***tandreţea*** să fie stimulate, chiar provocate, tocmai de asimetriile sau imperfecţiunile sale. Adesea, de altfel, perfecţiunea are ceva rece şi distant ce te îndeamnă, mai degrabă la contemplaţie decît la participare entuziastă. Un sîn ceva mai mic sau puţin lăsat, cîteva riduri discrete, fesele uşor disproporţionate este foarte posibil să te înduioşeze infinit mai mult decît un corp ce-ar rivaliza cu cel al lui Venus dintr-o cunoscută, antică statuie. Care, de altfel, a devenit mai interesantă tocmai prin urmele lăsate de vremuri, prin ceea ce i-a tulburat perfecţiunea.

...

...

Ultimul interludiu. Caseta cu chinezării[2]

...

[2] Această secțiune este o selecție tematică din **Jurnalul unui îndrăgostit dezinteresat.** O altă selecție, netematică, a apărut în volumul **Semnele timpului**, editura **Junimea**, 1988.

Celălalt corp

*În romanul **Capul vinovat** de Romain Gary, găsesc acest scurt fragment despre împlinirea prin corp, despre mişcările ca şi autonome ale acestuia: „Ea suspină. Cu corpul pe care îl avea, suspinele sale nu se vedeau doar pe țîțe: fesele înseşi se puseră în mişcare. Îşi puse mîinile pe bunul său pămîntesc. Era cea mai frumoasă pereche de buci din cîte iubise vreodată. Cînd le simțea sub mîna sa, ştia că a reuşit în viață”. Într-adevăr, sentimentul de împlinire, nu vine niciodată dinspre „trăirile abstracte”, ci din asemenea întîlniri cu viața cea mai concretă, chiar elementară: un corp, o parte a acestuia, un sunet muzical, un peisaj tulburător. Este greu de crezut că te simți împlinit pentru că l-ai înțeles pe Kant, dar e posibil să ți se întîmple asta pentru că l-ai ascultat pe Bach, care se adresează şi simțurilor. Poți compara corpul gol, sînii, fesele iubitei cu o „simfonie”, dar nu cu un eseu filosofic. Poți, iarăşi, compara curul femeii cu un apus de soare, nu însă şi cu teorema lui Pitagora, cel puțin nu fără riscul de a cădea în ridicol. Este vorba despre tipuri diferite de „perfecțiune” - una din acestea este, în principiu, trecătoare şi, poate, chiar acest caracter efemer face întregul său farmec. Frumoasele fese se vor lăsa cîndva, se vor deforma, vor fi maltratate de celulită dar, atunci, în clipă, senzația provocată de ele este uluitoare şi aşa vor şi rămîne ele în memoria care salvează clipele extazului.*

A iubi în tahitiană

*În limba locuitorilor din Tahiti, care ştiu destule despre splendoarea corpului în solaritate, **te iubesc** se spune **té héré néi au**, dar asta vine de la o altă expresie care înseamnă „a captura, a prinde în capcană”. Tahitiana pare să identifice dragostea cu seducția, deci cu un eventual moment al acesteia, cînd nu este doar un substitut. Nu ştiu dacă există şi o formulă pentru **iubirea-fuziune**, în fond, singura adevărată care, în termenii seducției, ar fi un fel capcană reciprocă, o plasă de păianjen împletită în comun.*

Dragostea şi cunoaşterea

Cunoaşterea, în sensul înțelegerii a ceea ce este într-adevăr semnificativ în lume, este un exercițiu incert, problematic. Nu degeaba a fost preocuparea de căpetenie de la Stagirit şi pînă la Kant şi post-kantieni. Dragostea, trăirea mistică a relației cu divinitatea şi gîndirea analogică – aceea a poetului, de pildă – mi se par a fi singurele mijloace ne-mediate de a pătrunde în insondabil.

De unde provine şi necesitatea revenirii – paradoxală într-un veac scientist şi tehnocrat – la tehnicile extatice? Nu ştiu. Priveşti cîteodată un obiect sau o persoană, pe care crezi că le ştii foarte bine, şi îți dai seama că-ți sînt complet străine, că-ți sînt complet

inabordabile. Dacă atunci, pe deasupra, ar avea şi o reacție paradoxală, ai putea pur şi simplu să înnebuneşti. De aceea, fiecare îşi creează un instrument spiritual propriu, o tehnică a cunoaşterii de folosință personală. Există un „adevăr” intim şi există o „metodă” – în sensul clasic, „cale spre...” – de a accede la acesta. În general, nu ştii aproape nimic despre primul şi nici nu-ți dai seama dacă metoda este bine aleasă. Există, atunci, căutarea şi chiar căutarea acestei căutări. Nu e nici o glumă, nu e un joc de cuvinte, ci doar încercarea de exprimare a imprecisului, poate a inexprimabilului. Şi vine apoi durerea de a sesiza că limbajul în care vrei să-ți clarifici problemele nu are metalimbaj, că explicatul şi explicația se întrepătrund indiscernabil, clarificînd şi obscurizînd, deconstruind şi construind, într-un fel de labirint în care ai fost prins pentru totdeauna. Există în fiecare om un fel de polaritate, de ruptură, între o dimensiune ascetică şi opusul ei, şi ea se manifestă la toate nivelele ființei, în toate dimensiunile acesteia – corporal, lingvistic, stilistic etc. Importantă este nu ruptura, ci comuniunea, deci realizarea unei coincidentia oppositorum *– deci, ambele, dar nu pe rînd, ci deodată, în simultaneitate. Iar asta se petrece doar pe cale mistică, în dragoste ori în travaliul misterios al poetului. Doar aşa atenția se intensifică şi se poate orienta asupra esențialului. Numai aşa este posibil ceva nou, altfel totul se repetă, totul se imită, totul reîncepe, totul a fost făcut, totul a fost deja spus. Pentru că trebuie să-ți trasezi urma, trupul trebuie să-şi găsească locul în autenticitate, spiritul trebuie să vorbească de undeva. Doar aşa poate să existe pentru tine umbra din oglindă, sunetul de după marea tăcere, chipul in-aparent al nenumitului.*

Despre prostituție

În acelaşi roman al lui Gary, Cohn, personajul principal, un fel de dublu al lui Gauguin, abordează chestiunea prostituției: „Cohn avea de altfel o slăbiciune pentru prostituate: de milenii, ele erau victimele unei jonglerii ce constă în a situa criteriul Binelui şi Răului la nivelul curului, scoțînd astfel capul din joc”. Cu siguranță că aşa stau lucrurile, numai că prostituatele sînt doar victimele predilecte, nu şi exclusive. Întreaga umanitate a trăit – şi trăieşte încă – această ciudată schizofrenie, întreruptă doar în cîteva noduri astrale ale istoriei sale: Egiptul, Grecia veche, Gnoza şi travestirile ulterioare ale acesteia. Nici măcar psihanaliza, care a încercat să facă sexualitatea acceptabilă şi în afara înmulțirii, nici mişcările de „eliberare sexuală” din anii '60, nu au reuşit să regăsească ***unitatea pierdută*** *a ființei umane. Probabil, doar regăsirea integrală a Gnozei ar putea fi soluția, dar presimt continuarea „persecuției” vreme de secole. Înțelepciunea adevărată va rămîne în continuare ca şi clandestină. Şi, mai departe, din Gary: „Fata de la* ***Blue Cat****, o negresă ce se numea Lamartine Jones, se ocupa de Cohn cu acea speță de*

comprehensiune intuitivă pe care tîrfele au avut-o întotdeauna pentru puritate”. Singura problemă este aceea de a sesiza unde se situează puritatea, pentru că Dostoievski ne-a relevat coexistența ***purității*** *şi a* ***impurității*** *în chiar trup-sufletul prostituatei. S-ar putea ca prostituatele, care, uneori, sînt mai aproape de Gnoză decît majoritatea oamenilor, să fie infinit mai pure decît cel mai aparent cast dintre călugări. Sigur că prostituția este detestabilă, dar nu neapărat şi prostituatele care, adesea, sînt mult mai capabile decît noi să-şi depăşească mediocritatea. Ar trebui să vedem dacă, măcar în această chestiune, unde este atît de nuanțat şi de subtil, pravoslavnicul Dostoievski n-ar putea fi recuperat pentru tradiția secretă a Gnozei.*

Cuceritor şi Nomothet

De cîte ori am descoperit o femeie – cu o singură excepție asupra căreia voi reveni –, de cîte ori m-am îndrăgostit, am şi numit-o, i-am dat un nou nume, schimbîndu-l pe al său. Nu-mi dau seama cum se întîmplă asta, nu ştiu de ce, dar pot aproxima că este vorba despre un impuls creator, mai degrabă re-creator. Mutația în cuvinte este, de fapt, o mutație ontologică. Nu este vorba despre afirmarea spiritului conquistei, pentru că între cucerirea pură şi re-crearea distanța este enormă. A da un nume, a da un ***nume nou****, înseamnă a te comporta după chipul Creatorului, nu al cuceritorului. Eşti, mai degrabă un Pygmalion decît un Barbă Albastră. Don Juan mi se pare, totuşi, o ființă foarte tristă, de o tristețe nevindecabilă. El bănuia că numărul – oricît de mare ar fi – nu poate însemna totul, dar nu mai putea ieşi din joc, nu putea scăpa mecanismului pe care-l pusese în mişcare. A da însă nume – fie Americii, fie unei femei – înseamnă a acționa ontologic de la bun început şi a schimba regula jocului, înseamnă a fi stăpînul unei lumi ce se va lăsa descoperită, dar după numele dat de tine. Nu e nici o autoiluzionare aici, nici vană juisare, ci chiar sentimentul întemeierii. În ciuda aparențelor, spiritul pur al conquistei este unul risipitor şi destructiv, cum ne arată şi mitul donjuanic, dar şi spaniolii în America, în vreme ce spiritul nomothetic este – fie şi inutil – constructiv. De ce, oare, o singură dată nu am avut această dorință de a schimba numele? Pentru că era potrivit? Nu cred. În fond, toate numele sînt potrivite din momentul în care sînt purtate de cineva. Despre altceva trebuie să fie vorba. Poate că era „jumătatea” şi, atunci, nu mai era nevoie de nici un fel de „ajustări”, nici măcar onomastice. Poate.*

Madlena mea

Într-o după-amiază cracoviană, după ce-am dormit puțin, am băut o cafea. Cînd ajunsesem la jumătatea ceştii, mi s-a făcut o poftă teribilă de gustul de banană. Am luat una, am curățat-o şi cînd i-am muşcat vîrful, deodată, ca într-un fel de tunel al

... ...

timpului, eram parcă în altă parte, muşcînd dintr-o altă banană, simțind alt gust, deşi atît de apropiat. Pentru că, ca şi la Proust, similitudinea gustului a pus în mişcare transferul temporal, a declanşat teleportarea, punînd în mişcare mecanismul memoriei. Năzdrăvanul Bill păţeşte, probabil, acelaşi lucru de cîte ori îşi aprinde un trabuc! Pare foarte simplu ceea ce-a descoperit Proust, dar este atît de fundamental încît cineva trebuia neapărat să o facă. Interesant este că, deşi ființe simbolice cum sîntem, mecanismul nu este pus aproape niciodată în mişcare pe cale intelectuală, ci fără greş pe cea senzitivă. Pentru că nu evoci conştient o experiență anterioară, ci eşti retrimis către aceasta de un stimul senzorial asemănător. Gustul bananei prezente şi cel al bananei din urmă cu o săptămînă, de pildă, un miros de crengi umede amestecat cu pişcătura gerului din zonele nordice de acum vreo doi ani. O bună parte din viața noastră este făcută din doruri, amintiri, nostalgii ce țin de senzorialitate. Din ele, artiştii fac opere, artiştii foarte mari capodopere, iar noi, oamenii obişnuiți, putem face o viață mai mult sau mai puțin reuşită.

Femeia universală, acuplarea cosmică

Din nou din **Capul vinovat**: *„Iar atunci cînd Cohn o penetră, în sfîrşit, pe Meeva, aşezată pe fondul înstelat pe care corpul său acoperea cîteva miliarde de ani lumină, avu impresia că a penetrat Calea Lactee, iar după ce a dat ce-i mai bun din el însuşi şi-a ridicat mîndru nasul spre firmament în căutarea cîtorva miliarde de stele noi, cu care el semănase, desigur, în acest fel, cerul”. Minunată imagine – miliarde de stele, miliarde de spermatozoizi, universul mare şi cel mic nu doar* ***în omologie****, ci în* ***întrepătrundere****. Orgasmul universal, ca un fel de* big bang *mereu reiterat. Dar asta nu se întîmplă la bordel, ci doar în iubirea autentică. Doar acolo îmbrăţişarea femeii poate deveni îmbrăţişarea întregii lumi, risipa se metamorfozează în creație, explozie finală creatoare de lumi. Mentale, e adevărat, fantasmatice, dar atît de reale! Încep să înțeleg mai bine şi fantasma femeii gigantice ce-l bîntuia pe Baudelaire.*

Yeats şi chestiunea androgină

Mă tot întreb de ce mă obsedează atît de mult un vers din Yeats, pe care l-am tradus de mai multe ori, dar niciodată n-am fost mulțumit de traducere. Odată, suna aşa: „Îl caut pe cel ce-am fost/ înaintea începutului lumii”. Altădată, am crezut că traducerea următoare surprinde mai bine dinamica: „Îl caut pe cel ce eram/ înaintea începutului lumii”. Dar nu chestiunea traducerii este importantă, de fapt, ci obsesia pe care mi-o provoacă versurile, obsesie pe care o leg, acum, de o trimitere discretă, difuză, imperceptibilă spre **androginism**. *Iar dacă aşa stau lucrurile, atunci ar trebuie să traduc, modificînd complet gîndul vizibil al lui*

Yeats, astfel: „Îl caut pe cel ce eram/ înaintea începutului lumii/ pe ea o caut”. Pentru că, atunci, înaintea începutului, existam în ne-separare, în indistincție, în fuziunea dinaintea căutatei fuziuni, în „vremurile” în care şansele noastre încă erau neatinse, intacte.

Pacea corpurilor adormite

„Se aruncă pe pat, Meeva se strînse în el şi-i adormi imediat în brațe. Culcat pe spate, îi simțea gamba pe abdomen şi respirația sînilor pe pieptul său, iar toate aparițiile fulgurante ale lumii din fereastră se pierdeau în coafura pe care o mîngîia tandru”. Probabil nimic nu se compară cu senzația de protecție, de protecție reciprocă pe care ți-o dă ***somnul împreună****, corpurile în pacea lor complice – cea mai puternică senzație provocată de iubire, în afara orgasmului, poate chiar cu tot cu orgasm. În fond, oamenii nu se mai iubesc cînd nu mai pot trăi acest fel de complicitate liniştită, cînd fac* ***chambres à part****, cînd îşi separă somnul, deşi mai pot „comite” orgasme împreună în virtutea obişnuinței.*

Iubire şi cunoaştere

Un personaj din nu mai ştiu ce carte spune că un bărbat şi o femeie se pot iubi doar dacă nu se cunosc, dar dacă se cunosc cu adevărat, sentimentul nu mai este posibil. Eu sînt de părerea riguros inversă – fără cunoaştere, poate exista, în cel mai bun caz, o intersecție, dar nu o întîlnire veritabilă, poate să se petreacă chiar şi acel coup de foudre *inițial, dar iubirea autentică nu e posibilă decît prin* ***cunoaşterea*** *ce succede* ***re-cunoaşterii****. De altfel, proba iubirii, apa sa regală mi se pare a fi chiar proba cunoaşterii. Necunoscutul oricum atrage, chiar şi atunci cînd provoacă spaima, dar dacă atracția rămîne la fel de puternică şi după* ***cunoaştere****, atunci avem unele garanții privind soliditatea sentimentului, atunci totul e posibil, poate inevitabil.*

Diferența face existența

În ***Poneii sălbateci****, foarte frumos roman, de altfel, de M. Déon, un personaj face constatarea de-a dreptul imbecilă: „Toate femeile sfîrşesc în cele din urmă prin a semăna una cu alta şi, fără îndoială, nu există mare diferență între ele”. Dar bărbații nu sfîrşesc, din punctul de vedere al femeilor, prin „a semăna”? De fapt, nu asta este problema, pentru că e vorba de o eroare grosolană. În cazul oricărei persoane, importante nu sînt asemănările, ci deosebirile, pentru că „a exista înseamnă a fi diferit", după cum observase Rémy de Gourmont. Cu atît mai mult sînt importante diferențele în dragoste, altfel n-ar mai avea nici un sens căutarea „jumătății”. Iar Don Juan nu ar mai avea nici măcar această scuză, pentru că ar intra în pură repetiție. Dacă lucrurile ar sta cum spune personajul, de*

ce am rătăci atît de mult în căutarea „iubirii perfecte”? De ce am rata atît de multe iubiri, iar cei mai mulți dintre noi chiar pe toate?

Despre ură

Am vorbit într-o emisiune radiofonică despre dragoste şi în următoarea despre ***ură****, un sentiment care mă perplexează, pe care nu-l înțeleg, pe care nu cred să-l fi trăit vreodată. Interesant este că aproape niciodată iubirea nu se metamorfozează într-un sentiment diminuat, precum prietenia, nici nu devine neutralitate afectivă ci, odată dispărută, se transformă în contrariul său. Ca şi cum fostul îndrăgostit ar dori să anuleze, prin această mutație, întregul interval în care dragostea îl locuise. Deosebit de iubire,* ***ura*** *nu mi se pare nici firească, nici naturală. Dar ea există! De ce? Greu de răspuns, poate pentru că omul nu e nici bun, nici rău de la natură, ci egal deschis în ambele direcții. Înzestrat cu* ***liber arbitru****, el poate „evolua” într-o parte ori în cealaltă. Desigur, atingem aici problema redutabilă a existenței răului în lume, cu care s-au chinuit atîția filosofi, teologi şi moralişti, dar pe care o văd cel mai adecvat explicabilă doar pe cale gnostică – „demiurgul cel rău”, „creatorul imperfect”, care tulbură creația ori căruia îi aparține creația* ***acestei*** *lumi. De altfel, gnosticii îl şi numeau „Prințul* ***acestei*** *lumi”. Mă chinui să înțeleg ceea ce n-au putut înțelege şi explica satisfăcător legiuni întregi de gînditori. Ce facem, apoi, cu răul involuntar, cu răul mic preferabil răului mare, cu efectele perverse, pentru că rele, ale binelui ş.a.m.d. În cele din urmă, nici nu cred că problema poate fi rezolvată „în general”, pentru că nu există o unică şi atoatecuprinzătoare formă de rău, ci doar individual şi circumstanțiat. Desigur, nu e o rezolvare „filosofică”, dar nici problema nu e doar filosofică – din nefericire, aş spune.*

Întotdeauna floare, niciodată fruct

Acelaşi personaj al lui Déon crede că „iubirea există doar atunci cînd fructul nu ajunge să se coacă, doar atunci cînd el rămîne plin de speranțe şi nu cade la pămînt pentru a putrezi, pentru a fi mîncat de viermi şi de furnici”. Frumoasă formulă fără îndoială, foarte poetică, dar mă întreb dacă nu am putea face un pas mai departe, întrebîndu-ne dacă promisiunile nu sînt chiar şi mai mari în floare decît în fruct. Pe de altă parte, savoarea întreagă nu există decît în fructul bine pîrguit, doar el emană toate parfumurile, doar el are gustul desăvîrşit şi culorile împlinite. Dar dacă, în cele din urmă, farmecul iubirii stă tocmai în modul indiscernabil în care floarea, fructul în coacere şi fructul copt reuşesc să co-existe? Şi, probabil, n-ar trebui să uităm arborele pe care stă atîrnat fructul, cu crengile sale puternice, mlădițele fragile, frunzele tremurătoare şi rădăcinile bine înfipte în solul existenței.

Nostalgia țărmurilor mediteraneene

Există în mine o nostalgie nevindecabilă a teritoriilor sudice, din jurul Mediteranei. Egiptul m-a fascinat ca nici un alt loc. Grecia, pe care nu am văzut-o decît „cultural”, mă atrage ca un magnet. Țara Sfîntă la fel. Cînd găsesc cîte un pasaj precum cel ce urmează, am senzația că aş fi putut, că ar fi trebuit să-l scriu eu: „M-au dus pe o plajă admirabilă, strălucind de praful marmurei, pustie, unde ne-am scăldat goi, multă vreme, în apa foarte rece. Delia a suferit o transformare foarte specială, care altădată nu se arăta decît în pudice costume de baie. O atribuiam Greciei şi Mării Egee unde totul este atît de frumos încît simți pornirea să te despuiezi, să regăseşti nuditatea antică, astfel încît întregul corp să guste viața. Delia nu-şi acorda, de altfel, această libertate decît de puțină vreme, pentru că pielea ei nu prinsese încă acea culoare uniformă precum al Sarahei. Cîmpiile abdomenului şi ale coapselor adăposteau un sex bombat şi mătăsos ce reținea în coafura sa mii de picături multicolore, strălucind ca perlele, atunci cînd am văzut-o ieşind din apă, lungancă strălucind în lumina acestui sfîrşit de după-amiază”. Ei da, corpul feminin gol, strălucind în solaritatea mediteraneeană. Nu-mi dau seama ce-ar putea fi mai frumos.

Pasiunea, iubirea, tandrețea

*Un, cred, ultim recurs la **Poneii sălbateci**: „Pasiunea restrînge viața pentru că o devoră. Ea amestecă orele şi zilele, umple visele şi momentele noastre de veghe, ea şterge realitatea molcomă, sfînta îmbătrînire a ființelor şi a lucrurilor. Dar dacă, epuizată, pasiunea cedează locul dragostei ori pur şi simplu tandreței, timpul îşi schimbă măsura şi nisipul fin cade fir cu fir din mîinile noastre deschise. Pasiunea rămîne singura dinamică a vieții. Trebuie să-i fim recunoscători pentru ocheadele ce ni le face, pentru încăpățînarea sa, pentru nebuniile sale şi pentru starea de veghe extralucidă în care ea ne menține”. Aş fi cu totul de acord, dacă nu aş crede că, în iubirea adevărată, androgină, în **fuziune**, pasiunea, dragostea şi tandrețea nu se substituie una celeilalte, ci, cu mai multă încăpățînare decît ne putem imagina, se completează reciproc, se asociază. Dragostea nici nu este altceva decît un remarcabil compromis între **pasiune** şi **tandrețe**, între explozie şi calm, între corporal şi metacorporal, între exterioritate şi interioritate, între acum, atunci şi cîndva.*

Iisus şi dragostea

Sînt convins că Domnul Iisus a cunoscut dragostea în deplinul înțeles al cuvîntului. În primul rînd, pentru că „Dumnezeu este iubire” şi pentru că omul este făcut după chipul Domnului. În al doilea, pentru că Fiul Omului nu putea urca pe cruce, în numele nostru, decît ca un om întreg, care a cunoscut,

... ...

deci, toate trăirile pe care un om le poate cunoaşte, toate bucuriile şi toate pătimirile. E absurd să credem că ar fi evitat tocmai cea mai importantă dintre trăiri, sentimentul uman cel mai complet. În ***Ultima ispitire a lui Christos****, Kazantzakis sugerează doar o ezitare a Mîntuitorului, la ieşirea din casa Mariei Magdalena, în drumul său spre mînăstire, şi era cît pe ce să fie excomunicat, ca şi cum ar fi comis o blasfemie gîndindu-se la Iisus-omul ca la un om întreg. Interesant este că Merejkovski care, în* ***Iisus necunoscut****, citînd textele aramaice necanonice, spune aproape explicit că Mîntuitorul a cunoscut dragostea trupească, nu a avut de suferit o asemenea ameninţare. Deşi era autorul unui eseu teologic şi nu al unui roman. Cred că, acum, spiritul public a început să se obişnuiască cu completitudinea omenească a trecerii Domnului pe pămîntul nostru devreme ce o carte precum* ***Sfîntul Graal şi sîngele lui Iisus*** *care, între altele, vorbeşte despre originea christică a dinastiei merovingiene, este discutată serios, fără patimi excesive, pînă şi de teologii de la Vatican. În fond, de ce ar fi trebuit să rămînă pe dinafară misterul iubirii, taina căsătoriei?*

O stare ciudată

După despărţirea de fiinţa iubită, chiar dacă e o despărţire temporară, provizorie, datorată logicii pragmatice a vieţii, ori vreunei tensiuni temporare, se instalează o stare foarte ciudată pe care nu aş numi-o disperare, ci **détresse***, pentru că francezii au avut inspiraţia să o distingă de* **désespoir***. Foarte potrivit cuvînt, pentru că reuşeşte să cuprindă şi durerea, şi disperarea, şi un fel de sentiment al vidului, al lumii pustiite. Nu-mi dau seama care ar fi cel mai bun echivalent românesc, nu după dicţionar, ci din punct de vedere psihologic. Poate unul care să trimită la „dorul fără saţiu” amestecat cu jalea? Am întîlnit descrierea unei stări asemănătoare în* **Longtemps***, excelent roman al „iubirii intermitente”, o stare instalată după prima întîlnire „reală”, nu epistolară, dintre protagonişti, după prima şi sofisticata fuziune corporală din Grădina Botanică. Adevărul este că doar cine a cunoscut la intensitatea maximă fuziunea şi despărţirea de după, poate înţelege şi diferenţa dintre disperarea propriu-zisă şi* **détresse.**

Maioneza şi sfîrşitul cuplului

Ironia sorţii*, romanul lui Paul Grimord, este interesant – patru versiuni posibile asupra evenimentelor în funcţie de o imponderabilă, porneşte sau nu porneşte motorul maşinii lui Hans –, dar destul de schematic, excesiv de calculat. În cele din urmă, se salvează prin comparaţia finală dintre cupluri şi maioneză: „Este, oare, explicabil că un cuplu se dezleagă? Recursul la refrenele clasice (a fost o greşeală... el – sau ea – s-a schimbat prea mult...) nu este satisfăcător. Căsătoria noastră n-a fost o greşeală*

şi nici Marie-Anne, nici eu nu ne-am schimbat în natura noastră profundă; dar, la un moment dat, adunarea Marie-Anne plus Antoine a încetat să mai fie egală cu un cuplu. Într-o maioneză reuşită, ca şi în una ratată, există întotdeauna gălbenuş de ou şi ulei; într-un cuplu reuşit, ca şi într-un cuplu ratat, există întotdeauna un bărbat şi o femeie; fiecare element poate să fie excelent, dar depinde de imponderabile ca amestecul să fie strălucit sau detestabil. O maioneză înseamnă mai mult decît gălbenuş de ou şi ulei: este chiar o maioneză, o operă de artă, instabilă şi ameninţată. Nu trebuie niciodată să acuzi oul sau uleiul pentru eşec. În rest, există cupluri şi maioneze care pornesc bine şi care, fără vreun motiv, într-o clipă, se îndreaptă spre dezastru". Dezastrul nu este, totuşi, chiar inexplicabil. În cazul unui cuplu, este vorba despre dezarticularea a ceea ce făcea din el o pereche, deci despre dispariţia iubirii. Iar aceasta dispare, mai ales, de acolo de unde nu a existat niciodată cu adevărat ori din motive ce ţin de intervenţia catastrofei în biografie. În general, de acolo de unde lipsea „predestinarea", adică acel proces prin care o întîlnire absolut întîmplătoare capătă amprenta fatalităţii. Sînt cupluri care „supravieţuiesc" dereglării mecanismului, dar ele nu mai sînt perechi cu adevărat şi, tocmai de aceea, sînt mereu în pericol, nu doar în faţa unei posibile întîlniri adevărate, ci şi a unei biete intersecţii de destine, dacă pare mai „interesantă" decît relaţia în exerciţiu de supravieţuire. Nici în acest caz, nu există vreun vinovat dacă maioneza „nu se leagă". O ***întîlnire autentică*** *se distinge prin aceea că, întîmplătoare fiind, capătă un implacabil aer de inevitabilitate. Desigur, pentru ambii parteneri. Pe deasupra, în aceste cupluri, atît de rare totuşi, este imposibil să sesizezi cine este „oul" şi cine „uleiul", pentru că ambii parteneri* ***dau sens*** *nu doar relaţiei, ci şi unul celuilalt, îşi ordonează împreună „dezordinea" interioară. O asemenea „maioneză" nu se strică niciodată, devine pe zi ce trece, tot mai mult, o operă de artă a trăirii.*

Sexul şi mîna

Este interesant că, adesea, în romane şi chiar în filme, creează mai multă tulburare, sînt mai sesizante, nu scenele propriu-zis de sexualitate directă, ci cele în care intră în joc alte părţi ale corpului, de pildă cele în care intervine mîna unuia dintre parteneri. Cum am întîlnit cîteva într-un roman de M. Aymé, ori ca aceasta din ***Casa asasinată*** *de Pierre Magnou: „Simţi că ea îi pune mîna încet pe centură şi că o alunecă lent de-a lungul abdomenului. Începu să-l mîngîie prin stofă (...) În această obscuritate în care se închidea, de obicei singur, cu ochii larg deschişi, era o stranie senzaţie să simtă cum sexul său se trezea sub mîngîierea acestei mîini delicate...". De unde provine tulburarea? Din faptul că femeia este activă, că îi aparţine iniţiativa? Este posibil, dar explicaţia nu mi se pare suficientă.*

...

...

Literar vorbind, cred că efectul provine din introducerea cîtorva cuvinte ale delicateții, ce țin de tandrețe, într-un context pasional. De pildă, acel „lent” care sugerează o conduită activă, însă neagresivă, ce-i lasă bărbatului posibilitatea de a se sustrage sau a se activa şi el, de a nu se retrage oripilat. Sau „delicatețea mîinii” asociată îndrăznelii gestului pe care îl execută. Autorului îi „iese” de altfel, o sută de pagini mai departe, pentru că nu face exces de erotism, şi o frumoasă scenă de masturbare feminină: „Mîna sa lungă de pianistă survola cu degetele triunghiul negru ca o țesătură de doliu ce sublinia închizătoarea pîntecului său în bucle strînse şi regulate...”. Interesant este că pasajul imediat anterior, în care ea-i povesteşte ce face, îi spune că-i place ce(-şi) face, nu reuşeşte să strice imaginea citată. Cum nu reuşeşte nici măcar relativa convenționalitate a descrierii gestului, cu ponciful „o țesătură de doliu” cu tot. Şi aceasta pentru că, în realitate, misterul efectului de lectură nu este propriu-zis literar, ci unul care ține de ***ordinea fantasmatică****. Totul se petrece în locul de întîlnire dintre scenele respective, ce acționează ca nişte catalizatori, şi fantasmele cititorului. Iar în realitatea iubirii, erotismul atinge intensitățile cele mai fulminante atunci cînd fantasmele partenerilor găsesc un teren comun de exercitare, un spațiu de joc construit prin reuniunea sau, cel puțin, intersecția filoanelor fantasmatice proprii. În cazurile cele mai imaginative, partenerii îşi ghicesc reciproc fantasmele, le pun în operă, construiesc fantasme comune. Cînd nu se întîmplă aşa, nu se accede la erotism, ci se rămîne în zona gri a sexualității goale, ca la bordel, ca în intersecțiile întîmplătoare. Chiar şi dacă, sufleteşte vorbind, „se iubesc”? Cu siguranță, pentru că dragostea este completă sau nu e deloc. Ea transmută* ***sexualitatea*** *în* ***erotism*** *şi chiar din clipa aceea nu se mai poate dispensa de acesta, nu mai poate pune corpul între paranteze.*

Răsturnarea valorilor personale

Orice persoană are un anume sistem de valori, chiar o „filosofie” de folosință personală prin intermediul căreia gîndeşte lumea, îşi proiectează acțiunile, judecă ceea ce i se întîmplă, ceea ce se întîmplă. În dragoste, adesea, întreg acest sistem se perturbă, suferă modificări incredibile, se răstoarnă cu totul. Este interesant cum spirite sceptice ori de-a dreptul pesimiste încep să evalueze invers decît o făceau anumite valori şi trăiri. Ei credeau cu toată tăria că bucuria sau fericirea sînt valori mediocre, că doar suferința dă sens unei vieți. Iată-i îndrăgostiți! Vor deveni susținătorii valorilor pozitive ale trăirii cu o obstinație pe care nu o vei găsi la optimiştii incurabili şi absurzi. Spre deosebire de cei din urmă, optimişti la modul spontan, nepremeditat şi chiar nemeditat, ei vor fi în stare să construiască adevărate sisteme centrate pe valorile fericirii, ba chiar vor reuşi, pe intervale

variabile, să şi trăiască fericirea mult mai intens decît ceilalţi. Bineînţeles că la prima adiere de vînt vor reveni la vechile lor valori, dar atîta vreme cît vîntul nu bate, va fi dificil pentru optimiştii structurali să concureze cu ei – atît în „teorie”, cît şi, mai cu seamă, în trăirile propriu-zise. Interesant este că vor fi la fel de autentici în ambele planuri ale trăirii, în frecventarea ambilor poli. Mai mult decît pentru optimiştii structurali, pentru ei, de pildă, sfîrşitul iubirii va însemna intervenţia catastrofei în istoria personală, instalarea nu atît a suferinţei, pe care o cunosc deja mult prea bine, cît a unei melancolii incurabile, de o intensitate aproape de nesuportat, dacă nu chiar insuportabilă. Sinucigaşii autentici, deci nu cei accidentali, nu se selectează dintre optimişti sau dintre pesimiştii care n-au cunoscut vreodată fericirea iubirii, ci dintre cei care au cunoscut această răsturnare temporară de valori. Pentru că doar ei, dintre toţi, au trăit ambele seturi valorice la intensitate extremă, avînd prin urmare cu adevărat termenii de comparaţie.

Dragostea şi viitorul

Nu există iubire acolo unde nu se proiectează imagini ale viitorului. Şi nu e vorba doar de aproximaţii, de imagini vagi şi neclare, ci de veritabile „scenarii”, gîndite pînă în cele mai mici amănunte şi pînă la „sfîrşitul timpului”, pentru că îndrăgostiţii nu pot gîndi pe termen scurt, nici nu-şi pot imagina că iubirea lor se va termina vreodată. „Realismul” acestor scenarii nu are nici o însemnătate – cu cît un astfel de scenariu este mai puţin realist, cu atît el pare să aibă virtuţi normative mai puternice. A gîndi viitorul înseamnă, pentru cei cu adevărat îndrăgostiţi, a gîndi ***viitorul împreună****, pentru că un viitor al separării nu poate fi imaginat. Tocmai din acest motiv, sfîrşitul dragostei îi lasă fără sens, dezorientaţi şi vulnerabili, ca o biată frunză gata să se lase smulsă de vînt. Sfîrşitul iubirii este asociat de ei sfîrşitului timpului, deci unei fel de apocalipse personale care, în virtutea infuzării întregii lumi cu dragostea lor nesfîrşită, echivalează dispariţiei întregii lumi.*

Inventarea trecutului

Jocurile temporale ale îndrăgostiţilor nu se opresc însă la producerea scenariilor despre viitor. Ei desfăşoară la fel de multe resurse imaginative şi în ceea ce priveşte re-scrierea trecutului, inventarea unui trecut comun dincolo de termenul întîlnirii lor reale. În fond, o iubire care e nesfîrşită înspre viitor trebuie să aibă un trecut echivalent în dimensiunile sale. Evenimentele dinaintea întîlnirii reale devin semne prevestitoare ale acesteia, între trăirile separate se găsesc punţi de comunicare secrete, pe care doar imaginaţia debordantă a îndrăgostiţilor le-ar putea bănui. Se recapitulează gesturile de iubire adolescentine şi chiar preadolescentine ca şi cum s-ar fi petrecut împreună, deşi întîlnirea reală s-a petrecut mult mai tîrziu, poate la maturitatea deplină. Nu se

sfiiesc să-i imite pe cei mult mai tineri, sărutîndu-se pe stradă, mîngîindu-se în semiobscuritatea sălilor de cinematograf, alintîndu-se cu sobriquets *copilăreşti, de o infantilitate înduioşătoare. Tot ceea ce nu s-a putut petrece din considerente temporale se va petrece în cele din urmă. Întreg timpul, în toate dimensiunile sale convenționale, va fi recuperat. Totul se întîmplă nu dintr-un fel de „tendință regresivă” demnă de a fi psihanalizată, ci pentru că aşa trebuie să se întîmple – e vorba despre refacerea unui trecut ce nu le-a aparținut cu adevărat, dar la care aveau principial dreptul din chiar momentul întîlnirii. Nu e vorba despre vindecarea vreunor frustrări, ci de un preaplin al trăirii căruia nu-i ajunge un timp limitat pentru a se manifesta. Din acest motiv trebuie recuperat* ***întreg timpul****. Trăind astfel iubirea, nesesizînd vreun sfîrşit al acesteia, dispare şi începutul, se accede la un fel de eternitate care este* ***un prezent*** *dilatat infinit, dilatat tocmai prin intensitatea trăirii.*

Explorator şi exploatator

Se întîmplă adesea ca atenția să ți se fixeze asupra celuilalt, ca ea să-ți fie mai întîi atrasă de tristețea de pe chipul acestuia, de melancolia neagră de care pare să fie bîntuit. Şi apare dorința de a elimina această stare de lucruri, mai degrabă ca un fel de terapeut decît ca un îndrăgostit propriu-zis. Începînd vindecarea, descoperi resursele enorme de bucurie şi fericire ce se ascund în spatele tristeții şi devii, mai întîi un fel de explorator şi, apoi, un exploatator al acestui filon bogat în minereu prețios, un fel miner ce nu se poate abține să nu-l scoată la suprafață. Doar că, pe măsură ce se întîmplă asta, filonul în loc să scadă pare să sporească. Tu însuți începi să te simți mai bogat, în vreme ce partenerul nu sărăceşte. În termeni economici, aş spune că „fuziunea capitalului” face bine „afacerii”. E aproape imposibil de crezut că, în spatele a două tristeți solitare, pot exista atîtea resurse pentru bucurii comune, chiar pentru fericirea în comun.

Nostalgia şi prezentificarea

Cred că Jankélélevitch are dreptate, că nostalgia este intim legată de sentimentul ireversibilității timpului. Poți să te sustragi, poți scăpa nostalgiei doar dacă nu eşti înzestrat cu sentimentul trecerii vremii, ceea ce greu de crezut că este posibil, chiar şi la firile primare, şi de-a dreptul imposibil la cele secundare. Mai interesant este însă cazul celor înzestrați cu o puternică forță de ***prezentificare****. Înțeleg prin aceasta capacitatea, foarte rară, de a face amintirile şi imaginile despre viitor la fel de intense, de „reale” ca şi evenimentele în curs de a se întîmpla. Nu spun, pur şi simplu, „prezente”, întrucît un prezent ca atare nici nu există. Prezentul nu este un moment al timpului, care e pură dinamică, ci, mai degrabă un proces. Cei care preferă o viziune statică nu recunosc de fapt timpul,*

*pentru că au o teamă viscerală de instalarea nostalgiei. **Prezentificarea** este cea care reuşeşte să diminueze tristețea grea din **nostalgie**, o face suportabilă, adăugîndu-i uneori bucuria, alteori fericirea, cîteodată chiar jubilația. În momentul în care reuşeşti să fii „jubilant nostalgic”, ei bine, în acel moment ai reuşit să învingi timpul, ai reuşit să metamorfozezi ireversibilul în reversibil, dispărutul în re-apărut, virtualul într-o realitate secundă, dar care este, totuşi, o realitate. De ce sentimentele, de pildă, n-ar fi la fel de reale ca şi obiectele? Cred că, de fapt, sînt încă şi „mai reale”, întrucît ne mobilizează mai aprig decît cele din urmă. Iar culmile **prezentificării** sînt atinse în sentimentul cel mai intens, mai total, în dragoste.*

...

Importanța momentului

*Oricît ar părea de ciudat, pentru o dragoste androgină nu e suficientă întîlnirea partenerilor, mai trebuie şi ca aceasta să se petreacă la **momentul potrivit**. Dacă momentul nu e cel potrivit, nu are loc re-cunoaşterea, prin urmare nici convertirea întîmplătorului în fatal. Există persoane ce se cunosc de ani întregi şi nu se petrece nimic semnificativ între ele. Dar, deodată, nu se ştie cum, nici de ce, are loc un fel de declic – este semnul că s-au nimerit unul în proximitatea celuilalt atunci cînd trebuia, la momentul potrivit. În absența acestuia, chiar dacă persoanele ar fi menite unei asemenea întîlniri, ea nu se petrece, poate fi o simplă intersecție, adesea nici măcar atît. Desigur, tot ceea ce s-a întîmplat în viața lor separată a pregătit în mod misterios întîlnirea, dar nimeni n-ar putea analiza satisfăcător această alchimie. În cele din urmă, cel mai trist lucru ce se poate petrece între doi îndrăgostiți „predestinați” ar fi acela ca unul din ei să nu-l recunoască pe celălalt – din întîmplare, dintr-o ciudată încăpățînare, din teamă, din neatenție etc –, pentru că asta ar conduce ireparabil la „ratarea momentului”, deci şi a relației privilegiate. Şi nimeni nu ştie, oricum nimeni nu poate garanta că o asemenea ocazie se poate bucura de şansa repetiției. De aceea, atunci cînd te încearcă dragostea, cînd bîntuie în preajma ta, trebuie să fii cu toată ființa în alertă, cu simțurile deschise, cu mintea în ebuliție, cu imaginația dezlănțuită – în deschidere totală. Dacă nu ai ratat momentul, toată viața ta se transmută alchimic, filosofia ta personală devine o variantă de existențialism, de trăirism. Cel mai important fapt devine trăirea, trăirea dragostei desigur, iar gîndirea mai are oarece importanță doar în măsura în care reuşeşte să se muleze celei dintîi, să o înfăşoare, aşa cum un corp îl înfăşoară pe celălalt. De altfel, este imposibil de imaginat un creier care să nu fie irigat de sînge, oxigenat, stimulat de hormoni. În fond, oamenii sînt unități existențiale, nu asamblări de paliere diferite ale ființei. Iar, prin întîlnirea esențială pe care o numim dragoste, se obține o unitate existențială de al doilea*

...

grad, cel mai înalt posibil în ordinea umanului. Dacă nu cumva ar trebui să credem că unitatea individuală este, de fapt, incompletă şi că doar iubirea conduce la unitatea completă. Şi cînd te gîndeşti că toată această poveste este strict dependentă de sesizarea **momentului potrivit**!

O felaţie după San Antonio

Iată o reuşită felatio în relatarea lui Mathias: „Ea m-a supt magnific, îmi declară el cu o vivacitate strălucitoare. Mai întîi, o imperceptibilă gîdilare a glandului cu lungile sale gene. Efect garantat. Apoi, limba urcătoare şi coborîtoare pe prepuţ – o adevărată raritate. Şi atunci cînd membrul şi-a atins plenitudinea dilatatorie, începu felaţia. De o lentoare suavă care te face să te clatini. A fost punctul culminant al vieţii mele senzoriale; nu spun sexuale, pentru că ar fi restrictiv, ci senzoriale pentru că TOTUL participa...”. Ş.a.m.d. pe încă o jumătate de pagină. De ce, oare, în ciuda tehnicii, se pare, impecabile a partenerei lui Mathias, scena pare să aibă ceva mecanic şi inautentic? Din mai multe motive. Mai întîi, pentru că, drogat de parteneră, Mathias este mai degrabă victima unui viol, decît coparticipant liber la act. În al doilea rînd, pentru că Mathias, povestind scena lui San A, încalcă regula discreţiei, tulbură intimitatea. În fond, San A ar fi trebuit să se poarte în narator omniscient, cum o şi face de obicei, şi scena şi-ar fi sporit autenticitatea. În sfîrşit, pentru că totul se petrece în afara dragostei, iar invocarea TOTULUI de către povestitor este pur retorică, dacă nu demagogică. Pentru că, în cele din urmă, tehnica este aproape indiferentă, importantă fiind participarea efectivă CU TOTUL. Cînd această participare există, o parteneră maladroite obţine efecte infinit mai tulburătoare decît cea mai infailibilă dintre tehniciene, dintre vestalele emerite ale amorului trupesc.

Metamorfoza Afroditei

Prin intermediul eruditului Sir Harry Luke, în ***Lămîii amari ai Ciprului,*** Lawrence Durrell îmi aminteşte că, înainte de a fi fost zeiţa dragostei la greci, Afrodita fusese un fel de zeiţă a iubirii androgine, în chiar sensul pe care-l preia Platon în mitul său. În cultul originar, Afrodita era o zeitate de ambele sexe, cu preoţi purtînd lungi bărbi şi cu adoratori care-şi schimbau hainele între ei. Luke şi Durrell ajung chiar să se întrebe dacă nu cumva numărul foarte mare de hermafrodiţi din Cipru – mult peste media din orice populaţie normală – nu s-ar putea datora descendenţei dintr-o rasă pierdută, menită cîndva să slujească în templul Afroditei bi-sexuate originare. Pe de altă parte, cred că mitul „modern” al Afroditei este legat de instaurarea tradiţiei celor trei cuvinte care desemnează dragostea la vechii greci, de fuziunea lor ulterioară în tradiţia pe care ne consolăm că am reuşit să o

moştenim şi noi. Între timp, a apărut şi Eros. O coincidență absolut tulburătoare face ca, cîteva zeci de pagini mai încolo, o elevă a lui Durrell, pe numele său, cum altfel?, Afrodita, să-l întrebe pe acesta: „de ce engleza are un singur verb pentru ***a iubi****, cînd greaca avea cîteva?”. Probabil, pentru că noi, modernii, am moştenit doar sinteza finală a tradiției, nu şi sursele primare din care aceasta s-a născut.*

Despre delirul fantasmatic

Un roman remarcabil, cu totul fabulos în ceea ce priveşte funcționarea ***delirului fantasmatic*** *este* ***Un beau soir sans pudeur*** *de Paul Verguin, al şaptelea roman al acestuia, dar primul ce-mi cade în mînă. Două zile de sexualitate neîntreruptă, petrecute pe ideea realizării efective a celor mai îndrăznețe fantasme. Dar, în ciuda faptului că romanul nu este altceva decît o înşiruire neîntreruptă de jocuri sexuale, nu este nici plicticos, nici vulgar. El este „întrerupt” periodic fie de inserturi de o mare poeticitate, fie de expunerea „filosofiei” ce controlează experiența personajelor. Această filosofie este cel mai bine concentrată în fragmentul ce urmează: „- Secretul pe care vreau să ți-l împărtăşesc atît de mult, Muriel, este că, uneori, fără să o fac intenționat, cînd mă gîndesc la tine, încep să fantasmez (...) Ai fi foarte uimită să vezi ce faci cu mine, în capul meu (...) Şi, cînd încep, nu mă mai pot opri, ador asta! / - Aş vrea să-mi povesteşti totul în detaliu... dacă vrei... vreau să ştiu totul... te rog... nu voi spune nimănui nimic... pe cuvînt de femeie... pe cuvînt de femeie excitată... pe cuvînt de femeie care face tot ceea ce vrei tu în capul tău... pe cuvînt de femeie care va face tot ce vei dori...”. Această „filosofie” este reluată de cîteva ori, în diferite formule expresive, pe parcursul romanului, şi e mai tulburătoare decît scenele propriu-zis erotice, oricît de* hard *ar fi acestea – şi chiar sînt! Cred că efectul provine din soluția literară aplicată de Verguin – vocile celor două personaje alternează şi, dacă n-ar fi referințele de gen, aproape nu ai şti cînd vorbeşte unul şi cînd cealaltă. Se construieşte, astfel, un* ***spațiu fantasmatic comun****, în care practic forța fantasmatică a fiecăruia se potențează nelimitat. Ori, această* ***fantasmare împreună*** *are un efect extraordinar asupra cititorului, cel puțin asupra aceluia înzestrat cu o anumită sensibilitate şi capacitate de proiecție – îl transformă în co-participant la fantasme. Încerc să-mi imaginez care ar fi efectul unei lecturi în doi, atunci cînd ar fi vorba de o pereche de îndrăgostiți autentici!*

Predestinare şi liber arbitru

Recitesc cartea lui Culianu despre Gnoză şi-mi dau seama că este foarte greu, dacă nu imposibil, să împac ***ideea predestinării*** *cu cea a* ***liberului arbitru,*** *aşa cum, din motive similare, o bună parte din gnostici, ca şi maniheenii, respingeau astrologia şi citirea în*

zodii. Sigur, „teoria” mea, a întîlnirii întîmplătoare ce capătă un aer de fatalitate imediat după ce are loc, dacă s-a petrecut la momentul potrivit şi între persoanele potrivite, încearcă să dea o soluție, nu ştiu însă cît de consistentă. Nu ştiu dacă ar trece un test de falsificabilitate. Noroc că nu i se poate aplica un asemenea test, noroc că nici nu mă interesează s-o testez astfel. Pe de altă parte, în gnoze, ideea cuplului, fie el şi arhontic, mascul şi femelă într-un singur corp, înzestrat cu matrice şi falus, care se autoîmpreunează, trimite spre androgin, spre jumătățile ce se vor căuta spre a se regăsi, îmi toarnă un pic de apă la moara teoretică. În acest context, e mai simplu să „anulezi” timpul, să constați că întîlnirea „fizică” dintre jumătăți nu e decît o ipostază a întîlnirii „metafizice” ce s-a petrecut in illo tempore.

Fuziunea şi sado-masochismul

Citesc un amplu „caiet” dedicat de **Polirom** *lui Sacher-Masoch şi constat că foarte mulți dintre interpreți deduc masochismul din ideea complementarității, uneori chiar a* ***fuziunii****, a simbiozei dintre sadic şi masochist, dintre „stăpîn” şi „sclav”. Ce distinge, oare,* ***iubirea androgină*** *de o asemenea manifestare patologică? Paleologu spunea cîndva că androginismul este o manifestare a complexului sado-masochist neîmpins pînă la patologic, ceea ce ar fi acceptabil, dacă nu ți-ar lăsa senzația că respectivul complex ar fi, într-un fel, ținta, maximul relației. De aceea, aş prefera să pot stabili o diferență de esență între cele două trăiri, o deosebire de natură, nu doar una de formă de manifestare, graduală. Aş spune că, în masochism, totul e construit pe dialectica dezechilibrată a „stăpînului” şi „sclavului”, în vreme ce în dragoste relația e egală, pentru că ambii parteneri au renunțat la anumite prerogative ale* ***suveranității personale****, pentru a zămisli sentimentul şi ființa duală, deci ei rămîn liberi, egali şi îndrăgostiți. Ei îşi desăvîrşesc masculinitatea şi feminitatea,* **animus** *şi* **anima***, împreună, în această splendidă relație. Complexul sado-masochist este întemeiat pe* ***ierarhia*** *partenerilor, dragostea pe* ***diferența*** *dintre cei doi, care nu se transformă în ierarhie. Bărbatul şi femeia care se iubesc „la nebunie” sînt ființe diferite, nu şi inegale. În vreme ce sado-masochismul este, în realitate un* ***dezechilibru,*** *o relație de o asimetrie maximă, dragostea reprezintă tendința către* ***echilibrul perfect****, poate niciodată atins în deplinătatea sa, dar mereu sperat, mereu urmărit, ca un fel de ac al busolei ce indică în permanență nordul sentimentului, ajutînd îndrăgostiții să nu se rătăcească în pură patologie.* ***Iubirea androgină****, dincolo de intensitățile absolute pe care le trăiesc partenerii, este în fond o relație „normală”. Am pus ghilimele pentru că lipseşte ceva din această normalitate, şi anume mediocritatea. Ea este normală, în ciuda tuturor intensităților, pentru simplul*

motiv că nu are nevoie de exercitarea sau de suportarea durerii pentru a se împlini „la vîrf”. Din acest punct de vedere, s-ar putea spune că „normalitatea” este un fenomen foarte rar. Desigur, dar n-am susținut niciodată că ***iubirea androgină*** *este un eveniment neapărat democratic. Ea este „pentru aleşi”, însă nimeni nu este exclus* à priori. *Depinde de fiecare cuplu să devină o adevărată* ***pereche*** *sau să trăiască doar o simplă intersecție a destinelor.*

Micile semne ale iubirii

Într-un film, de altfel destul de prost, pe care l-am văzut la televizor, o scenă absolut tulburătoare. Un cuplu foarte proaspăt este despărțit temporar de plecarea lui în războiul din Golf. Cînd războiul se sfîrşeşte, el îşi trimite lucrurile acasă. Şi, acum, scena care m-a mişcat – ea desface pachetele, ia un tricou de-al lui, îl îmbracă şi, apoi, se culcă. Iată unul din ***micile semne ale iubirii***. *O scenă care te face să nu-ți pară rău nici pentru banii cheltuiți pe un film mediocru, nici pentru timpul pierdut vizionîndu-l. De ce, oare, cine a putut gîndi o asemenea scenă n-a putut gîndi şi întregul astfel? Nu ştiu, nici nu este important. Important este altceva - că nu există dragoste acolo unde nu există astfel de mici, „banale” şi foarte concrete semne de acest fel, care o scoate din zona declarativului, a vagului, chiar a abstractului pur sentimental. Şi chiar trupesc pentru că, fără asemenea semne, chiar corporalitatea rămîne într-o anume solemnitate uscată.*

Despre complicitate

Dragostea este, într-adevăr, o ***complicitate absolută*** *între parteneri – de la comuniunea sentimentală pînă la cea corporală, totul se petrece „în comun”. E probabil singura formă de „viață în comun” pe care o poate suporta un exaltat al libertății, aşa cum mă simt. Dar, probabil, cea mai intensă complicitate rămîne cea a imaginarului, a zonei fantasmatice a ființelor – de la visele erotice de un „realism” care perturbă, care relativizează complet granița convențională dintre „real” şi „imaginar” şi pînă la procesul de generare – şi realizare, desigur – a cîmpului fantasmatic comun. Cînd acest lucru se petrece, atunci ştii că întîlnirea a avut loc, că, în ciuda caracterului său întîmplător, ea trebuia să aibă loc cu aceeaşi fatalitate cu care trebuie să respiri ca să nu te sufoci. Vorbesc, poate, uşor apodictic, dar unde nu există complicitate totală, nu există nici dragoste autentică. Sărutul disperat de participant, de pildă, sau iubirea corporală, în care şi fluidele ajung să se amestece atît de mult încît nu mai pot fi separate nici măcar în cele mai bine înzestrate laboratoare.*

Pielea, desigur

Cum vine vorba despre ***piele***, *cum apare*

*tulburarea, forța fantasmatică se dezlănțuie. În **Poneii sălbateci**, acest pasaj despre corpul-în-solaritatea mediteraneeană: „Pielea Sarahei a prins o culoare caramel, iar reflexe acaju i-au apărut în coama neagră. Soarele, marea şi chiar vîntul au fost inventate pentru ea. Nu era o femeie deja atinsă de vîrstă, ci un fruct în eclatanta sa maturitate". Splendid fragment în care, cum spuneam, evocarea pielii este cea care mă tulbură. Pielea, acest mister al corpului feminin, mată şi strălucitoare, fermă şi foarte catifelată, corp, dar nu doar corp, pentru că, de fapt, chiar la acest nivel al suprafeței, vom găsi locul magic în care **exterioritatea** este infuzată de **interioritate.** Strălucirea, luminescența epidermei în dragoste, căldura interioară, profundă, declanşată de aceasta – iată un mister la fel de mare ca şi cel al extazului propriu-zis, uneori chiar mai mare.*

Chestiune duratei

*În cele din urmă, diferența dintre intersecție şi întîlnire, dintre corporalitate pură sau simpla viețuire în doi şi dragoste ține de **chestiunea duratei.** Şi nu în primul rînd de durata reală - o imensă iubire autentică nu durează neapărat o eternitate efectivă –, ci de **durata imaginată**, de sentimentul de neînlăturat că totul este menit să țină veşnic. Şi chiar ține „veşnic", pentru că trăirea timpului, în dragoste, are cîteva particularități pe care le-am subliniat deja. Găsesc, cînd îmi propusesem să nu mai citez din **Poneii sălbateci,** această replică ce-mi serveşte excelent gîndul: „Totul se revendică de la durată. Ia un bărbat într-o noapte, autorizează-l să facă orice vrea, să-şi satisfacă cele mai joase instincte, lasă-l să creadă că te-a umilit, că a umilit toate femeile în patul tău, însă, odată sosită dimineața, dă-l pe uşă afară, şi atunci sărmanul său orgoliu va căpăta o lovitură mortală. L-ai şters pur şi simplu, el nu va mai exista. Nici pentru el însuşi, nici pentru tine. Eu niciodată n-am făcut nimic altceva. **Dar nu cu tine, tu eşti durata**". (s.m.L.A. – o subliniere care înlocuieşte comentariile).*

Despre predarea completă

*M-a obsedat chestiunea dacă răsfățul, alintul la care accezi în unele momente din iubirea autentică nu e o probă de infantilism, manifestarea unei tendințe regresive, oricum ceva de care trebuie să te ruşinezi, dacă nu e posibil să te abții cu totul, atunci măcar să procedezi cu multă parcimonie. Nimic mai eronat, pentru că asta te împiedică, de fapt, să fii pe deplin natural, să-ți dai drumul. În fond, acest alint reciproc, manifestat în gesturi, în limbaj, în atingeri face parte din „micile acte" esențiale care întrețin normalitatea iubirii. Pe de altă parte, e semnul cel mai sigur că ți-ai deschis „carapacea", că te-ai oferit cu întreaga ta vulnerabilitate, cum spunea cineva, odată, e semnul **predării complete**. Precum cea a cîinelui ce se tolăneşte cu burta în sus, acceptînd mîngîierea. Şi,*

poate, tocmai din acest motiv, atunci cînd iubirea nu mai este, din toate cele ce s-au întîmplat, de nimic nu-ţi este mai ruşine, nimic nu regreţi mai mult decît semnele jucăuşe ale acestei totale predări, în care nu mai reuşeşti să vezi decît nişte prosteli infantile.

Bluesul şi dragostea

Martinez Estrada supune, în ***Radiografia pampei,*** *unei veritabile execuţii* ***tangoul****, în cele din urmă un fel de dans naţional al argentinienilor. I se reproşează acestuia că este lipsit de suflet, mecanic, complet despiritualizat, cu alte cuvinte că este un dans pentru „cornute”. De altfel, nici cu adevărat senzual nu ar fi, pentru că pune în mişcare doar jumătatea de jos a corpurilor. Dans venit din mahalale, cu un popas în bordeluri, dansul şi-a fi pierdut, odată cu intrarea în saloane, şi puţinul farmec oarecum exotic ce-l avusese la început. I se pare a simboliza, mai degrabă, concubinajul social acceptat decît dragostea sau logodna. Uneori, crede că ar fi un fel de* ***act solitar****, chiar dacă există parteneri. Sînt în mare parte de acord cu observaţiile lui Estrada, ba chiar dispreţul meu este ceva mai larg, adresîndu-se mai tuturor dansurilor în care „se numără paşii”, poate cu excepţia* ***valsului,*** *căruia nu pot să nu-i recunosc eleganţa şi în care privesc, mai degrabă, un preludiu decît o simulare a iubirii. Nu cred însă că e de reproşat* ***tangoului*** *egalitatea de principiu a partenerilor în dans. Însă această egalitate deplină este de regăsit, mai intensă, în* ***blues,*** *dansul care poate simboliza infinit mai bine dragostea decît oricare altul. Faţă de* ***tango*** *are şi avantajul participării întregului corp, într-o fuziune aproape erotică, într-o mişcare aproape imperceptibilă, într-o complicitate desăvîrşită. Nu doar că o simbolizează dar, adesea, pare să o simuleze. E cu totul fermecător să priveşti o pereche de îndrăgostiţi scufundaţi în* ***blues*** *– nimic trivial, nimic obscen oricît de îndrăzneţe ar fi gesturile lor reciproce, oricît de totală atingerea. Nimic vulgar, nimic revoltător, dar totul provocator, contaminant. Îmi pot imagina un cuplu ce se destramă cuprins de magia unui* ***blues*** *melancolic – în fond, au trăit atîtea împreună –, dar nu pot să nu-mi închipui stînjeneala unui cuplu provizoriu nimerit din întîmplare, dintr-o cumplită eroare, într-un astfel de dans. Martinez Estrada are dreptate, în ceea ce priveşte* ***tangoul****: „Odată dansul sfîrşit, femeia nu poate uita acest act rece, prin care a fost posedată ca o moluscă...”. E şi firesc, asta se întîmplă în adulter, la bordel sau în actul solitar, e cum nu se poate mai normal să se simtă aşa. Nici bărbatul nu cred că se va simţi mai bine. Doar dacă ei se iubesc atît de mult încît nu tipul dansului contează, ci dansul însuşi, mişcarea împreună. Din fericire, pentru* ***blues****, problema nici nu se pune – este dansul îndrăgostiţilor şi, de bună seamă, ceilalţi vor şti să rămînă pe marginea ringului. Iar dacă nu, atunci va fi spre întreg ridicolul lor!*

O frază din Scott Fitzgerald

*Dintotdeauna, mi-a plăcut Fitzgerald, chiar din adolescența în vremea căreia am citit **Marele Gatsby**, spre sfîrşitul ei avînd şi şansa de a viziona filmul, cu Redford în rolul titular. Totuşi, nu despre **Gatsby** vreau să vorbesc, în ciuda iubirii de acolo – o iubire fracturată de timp, regăsită melancolic şi pierdută prin intervenția absurdă a catastrofei în biografiile personajelor. De ce, în ciuda prezenței tuturor ingredientelor necesare, nu a ieşit o biată melodramă, asta numai geniul lui Fitzgerald ar putea s-o explice. Dar nu vreau să vorbesc, aici, despre **Gatsby,** nici despre fascinația pe care o exercită asupra mea de decenii. Întîmplarea a făcut ca, exact atunci cînd îmi încheiam cărticica, să nimeresc, în paginile **Dilemei**, peste articolul **Noi, scottfitzgeraldienii...** de Radu Cosaşu, pe care l-am citit cu pasiune extremă şi, apoi, l-am recitit, membru al confreriei, cum m-am simțit fără vreo umbră de ezitare. La un moment dat, Cosaşu comentează „acea nuvelă inegalabilă” care este **The Crack up**, pe care o pierdusem undeva în uitare, din care citează cîteva fragmente. Scurta nuvelă e excepțională în întregul său, însă un pasaj m-a tulburat peste măsură: „...marca unei inteligențe deosebite este putința de a se fixa asupra a două idei contradictorii fără a pierde posibilitatea de a funcționa... trebuie, de exemplu, să înțelegi că lucrurile sînt fără speranță şi, totuşi, să fii hotărît să le schimbi”. Fraza m-a tulburat chiar de la începutul său, pentru că trimite la acea* coincidentia oppositorum*, atît de dragă mie, dar finalul mi-a dublat tulburarea. În fond, chiar aşa procedează îndrăgostiții. Ei ştiu prea bine că toate iubirile, de la naşterea lor, îşi asumă riscul degradării, erodării, morții, dar se comportă ca şi cum aceasta ar fi destinată eternității. Şi nici nu se poate altfel, în afara acestei **credințe oarbe**, în afara acestei încrederi nemăsurate în invincibilitatea dragostei, nimeni nu s-ar arunca în acest sentiment, ca într-un* maelstrom*, pînă la „dispariția” propriei persoane. Fără această deschidere deplină, nu ar exista riscul sfîrşitului iubirii, pentru simplul motiv că ea nici nu ar începe vreodată. Bineînțeles că la altceva se referea Scott Fitzgerald acolo, şi anume la pariul său de artist dar, acum, nu reuşesc să văd nici o diferență între riscul artistului şi cel pe care şi-l asumă cei foarte puțini, care încă mai cred în iubire.*

Artiştii şi exercițiile corpului

*Am răsfoit cîteva ore **Dicționarul gay** de la Nemira şi, mărturisesc cu toată sinceritatea că noi, artiştii încă oarecum normali, avem toate motivele să ne simțim complexați. Numele sînt atît de numeroase, unele atît de ilustre, şi nu doar de artişti, ci şi de savanți ori filosofi, încît te întrebi dacă, în zona creativității, mai este loc şi pentru sexualitatea normală. Dacă-i adăugăm şi pe „afemeiații” impenitenți ori pe cei iertați de Domnul, de la bun început ori înainte de vreme, pe*

sadici şi masochişti, îți dai seama că nu prea mai este un asemenea loc. Şi, într-un anume sens, e normal ca lucrurile să stea aşa, ca artiştii să se scalde într-o formă ori alta de anormalitate. Creativitatea însăşi nu este normală, ea te scoate din aşa-zisul ***normal statistic****. Există, din acest motiv, în creatori un fel de surplus energetic, ce se manifestă, fie prin consum biologic, fie prin ceea ce psihanaliza numeşte* ***sublimare****. Există, fără îndoială o presiune a pulsiunii şi aceasta trebuie să se elibereze într-un fel sau altul. Ce se întîmplă, însă, cu impotenții? Dacă îmi amintesc bine, e vorba de un fenomen compensatoriu. În diversele „devianțe”, atunci cînd nu este o cauză pur biologică, ce ține de jocul cromozomilor, funcționează cu toate puterile imaginația, funcția fantasmatică. De altfel, ceea ce distinge sexualitatea* ***personalităților accentuate*** *de banala sexualitate cotidiană este tocmai modul de funcționare a imaginarului, calitatea şi intensitatea funcției fantasmatice, nu ştiu cît de legate de vreun elan vital de natură biologică. De altfel, în opinia mea, e şi imposibil să distingi între diferitele dimensiuni ale persoanei, în interdependență cum se află ele. Uneori, prin pură fantasmă, sînt mobilizate energiile vitale. Alteori, energia corporală ca atare provoacă fantasmele, pune în mişcare imaginarul. De cele mai multe ori, probabil, e absolut imposibil să distingi vreun punct de plecare şi trebuie să te mulțumeşti cu înregistrarea evenimentelor în curgerea lor, cu inventarierea rezultatelor – simbolice ori pur corporale, cel mai adesea mixte. Mă gîndesc la scrisorile lui Joyce către Nana, de pildă, şi încep să înțeleg mai bine unele pagini din* ***Ulysses****. Nu însă în funcție de o cauzalitate simplistă, pentru că aceasta e complet falsă, ci ca produse aflate în complicitate, în corespondențe ascunse, în co-evoluție, aparținînd unei ființe de coerență deplină, cu adevărat împlinită. Cum, desigur, fraza somptuoasă a lui Proust trebuie să datoreze ceva subtilității sufletelor travestite. Ce să fac, oare, cu Kierkegaard pe care, în ciuda faptului că ne situăm la antipozi din acest punct de vedere, nu mă pot opri să-l ador pur şi simplu. Un fel de atracție a diferitului? Probabil. De altfel, acelaşi sentiment îl am şi pentru operele diferiților pederaşti ori pentru heterosexualii „puri şi duri”, precum Miller ori Durrell. De fapt, în artă, în creație, nu originea contează, nici calea, ci, în cele din urmă, pur şi simplu rezultatul, opera ca atare. S-ar putea distinge, probabil între anumite* ***tipuri de creativitate*** *plecînd de la relația cu sexualitatea, ar fi o interesantă îndeletnicire academică, nu-mi dau însă seama cu ce folos – în ordine pur artistică, vreau să spun. Probabil, ca în orice* ***psihocritică,*** *am putea explora cu mai mult succes structurile imaginarului, construcția mitului personal ş.a.m.d. Dar nu plecînd de la Freud, totuşi foarte rudimentar în această privință, ci de la Jung mai degrabă, ca Gilbert Durand, ori chiar de la Adler, cum n-a făcut-o, după cîte ştiu, încă nimeni.*

~

Interesant este că ***Securitatea*** *ştia ceva despre legăturile artiştilor cu sexualitatea, despre importanța acesteia în biografia lor. Altfel, e greu să-mi explic înverşunarea cu care arunca zvonuri de această natură despre unul sau altul. Îmi amintesc, că, la un moment dat, cînd începusem „să mă defectez”, eram, în acelaşi timp, ceea ce e riguros imposibil, şi afemeiat, şi impotent, şi homosexual. Două cîte două ar mai merge, dar toate trei deodată chiar nu se poate. Nici măcar afemeiat nu eram, din moment ce niciodată n-am făcut pur şi simplu „sex”, ci întotdeauna „dragoste”, poate cu o singură excepție, într-un moment de suferință şi rătăcire, datorat morții unei iubiri. Dar, şi atunci, totul s-a petrecut „între artişti", partenerele rezonînd, mai degrabă, din pură compasiune colegială decît dintr-o pasiune de nestăvilit. În ce mă priveşte, eu eram în derivă şi procedam, artistic, în conformitate cu versurile lui Khayam: „alege-ți o femeie, cu sînii albi, de nufăr/ să n-o iubeşti, nici ea să nu poată iubi”. Probabil că* ***Securitatea*** *a nimerit informativ tocmai peste acest interludiu pe care eu însumi l-am resimțit ca fiind penibil. Dar celelalte zvonuri de unde, oare, le-a scos? Din cultură, desigur! Şi încă, pe atunci, nu se editase vreun dicționar* ***gay****, iar Freud de-abia începuse să fie tradus cu infinită timiditate. Cum funcția mea fantasmatică se desfăşoară în toate direcțiile, mi-i imaginez, acum, pe „băieți”, ajunşi la binemeritata pensie, întîlnindu-se la o bere pentru a rememora „faptele de arme”. Între timp, au avut ce citi, astfel încît conversația este împănată cu* ***pulsiuni, eros şi thanatos, refulare şi defulare, travestire, stadiu al sexualității*** *ş.a.m.d. Cum stau artiştii cu dragostea, cu erotismul şi sexualitatea, am încercat să surprind în paginile acestei cărțulii. Am rămas însă cu o curiozitate nevindecată – cum stăteau/ stau agenții secreți? Dacă e să mă iau după John Le Carré ori San Antonio, aş putea crede că nu stau nici mai rău, nici mai bine decît majoritatea oamenilor. Şi, totuşi, o problemă rămîne.* ***Dragostea*** *se clădeşte întotdeauna pe încredere, iar ei sînt crescuți în suspiciune neîntreruptă. Ce poate să iasă din asta? Nu ştiu, chiar nu ştiu.*

... ...

...

Sfîrşitul iubirii, începutul melancoliei

...

~

Iată un capitol pe care n-o să-l puteți/putem citi. Nu pentru că aş fi obosit sau m-aş fi plictisit brusc de această temă, despre care am scris cu plăcere, chiar cu voluptate, **cu dragoste**, pentru că e absurd să crezi că s-ar putea scrie despre asta, ca despre oricare alt subiect, cu detaşare ori indiferență. Cînd scrii despre iubire, sentimentul te invadează, toate iubirile tale pierdute tresar, se trezesc, revin în memorie, se infiltrează în spiritul, în inima, chiar în trupul tău. Deci, nu am obosit, nu m-a cuprins plictisul, nici nu am dorit să păstrez secrete gîndurile mele despre sfîrşitul acestui *par excellence* sentiment omenesc. Pentru că aveam/am şi asemenea gînduri. Cine a trăit dragostea, de cîteva ori într-o viață, a trăit şi cîteva sfîrşituri. Mi-am scris, prin urmare, eseul, dar el nu mai există. Pentru că s-a opus **ea**. Şi nu numesc prin acest pronume o persoană, iubita sau o fostă iubită, o femeie ultragiată, o romantică incurabilă, ci mă refer la **Nikita**, la computerul meu cu nume feminin, ce s-a dovedit neaşteptat de sensibil, de sensibilă. De altfel, nu sînt deloc sigur că, dacă l-aş fi botezat **Birkoff,** nu s-ar fi întîmplat acelaşi lucru. Va trebui să ne împăcăm cu gîndul că şi computerele simt, manifestă idiosincrazii, pot avea inițiative. Chiar acum mi-a transmis un mesaj pe care nu-l cerusem, probabil ca semn de mulțumire că i-am amintit numele şi faptele de arme.

Scrisesem, prin urmare, despre sfîşierea infinită în care te aruncă moartea iubirii, despre cine e de vină, despre melancolia ce se întinde în întreaga ființă, despre suferința din dragoste care se vindecă numai prin dragoste, despre insomnie şi abulie, despre mineralizarea ființei, despre chipul ei ce-ți apare în cele mai neaşteptate momente şi despre multe altele. Dar Nikita s-a opus iarăşi, a şters totul, sau m-a făcut să şterg capitolul printr-un şiretlic de-a dreptul feminin. Nu m-am descurajat pentru atît lucru şi am încercat să rescriu textul, deşi nu aveam un manuscris la îndemînă, ci doar cîteva notații fugare. Trecusem de prima treime, cînd experiența s-a repetat. Inițiativa Nikitei, un gest neatent în viteza recuperării textului/timpului pierdut – şi s-a dus din nou în neant totul. Ca şi cum aş fi scris doar pentru mine şi, eventual, pentru ea. Sau pentru divinitatea ale cărei preferințe literare nu le cunosc. Nici nu ştiu dacă undeva, în măruntaiele hardului ei – sau în soft? – textul, totuşi, nu mai există. S-au dacă nu l-a expediat în rețea. Ceea ce este sigur e faptul că nu mai putea fi vorba de o biată întîmplare nefericită, de un simplu accident, ci de un semn. Un semn divin, o revoltă a femeii Nikita, un mesaj din cyberspațiu? Nu ştiu, dar nu proveniența mesajului importă, ci sensul acestuia. Iar acesta mi s-a părut simplu şi clar. L-am receptat ca atare. Chiar dacă atîtea iubiri minunate se pierd, dragostea în fond nu moare niciodată, nu moare

... ... ~

nicicînd în întregime şi este, prin urmare, indecent, nerecomandabil, cumva histrionic să vorbeşti despre sfîrşitul său. Cum spunea Wittgenstein, „despre ceea ce nu se poate vorbi, trebuie să se tacă”. Şi, în acest fel, m-am decis să tac sfîrşitul. Aşa cum, desigur, aş face-o şi dacă ar fi vorba despre moarte. Am oprit construcția înaintea sfîrşitului. Avea dreptate Blanchot – la început, a fost reînceputul. Literalmente şi în toate sensurile. Din acest punct, lectura poate continua cu **Epilogul** sau putem reveni la **Prefață**. Deşi, ingenioşi cum îmi ştiu cititorii, bănuiesc că vor face şi una şi alta. Şi, poate, la o nouă lectură, vor găsi strecurat discret şi ceva despre sfîrşit, despre sfîrşitul iubirii. Poate am reuşit să înşel vigilența Nikitei. Poate nu e atît de infailibilă precum personajul – trăind o ciudată, o complicată poveste de dragoste – de la care i-am împrumutat numele. Probabil, singurul tip de femeie blondă de care mi s-ar putea întîmpla să mă îndrăgostesc vreodată. Din fericire, din păcate, locuieşte tocmai la antipozi! Am scăpat, aşa cred acum, dar niciodată nu poți prevedea cum şi cînd se poate întîmpla întîlnirea. Cum, nici măcar cu o clipă înainte, nu poți bănui că va veni sfîrşitul. Iar, fără această neştiință totală, dragostea nici n-ar fi ceea ce este – absența misterului ar metamorfoza-o într-o „trăire” obişnuită, fadă, de o cutremurătoare banalitate, de prost gust sau, oricum, de un gust îndoielnic.

...

...

~

Epilog. O discuție despre dragoste cu Al. Paleologu

...

...

~

...

Liviu Antonesei: Domnule Paleologu, v-am sunat ca să vă invit la o discuție despre dragoste. Nu o discuție privată, ci una care va fi ascultată, în direct, de tinerii ascultători ai emisiunii şi pe care apoi o voi publica. Ca să încep prin a vă cita, dragostea este unul din „lucrurile cu adevărat importante”. Ea a fost analizată de scriitori, nu a scăpat filosofilor, psihologilor, eseiştilor, teoreticienilor din cele mai neaşteptate domenii. Recent e teren de încercare pentru etologi şi chiar pentru medicii ce-au descoperit feromonii, un fel de hormoni ai iubirii. Lista analiştilor dragostei este atît de lungă încît nu voi încerca s-o refac aici, ca să nu comit nedreptăți flagrante. O să încep altfel: dumneavoastră pe cine mizați ca fiind cel mai bun analist al fenomenului?

Al. Paleologu: Dragul meu, lecturile mele nu sînt chiar atît de mari pe cît îți închipui. Am citit, de-a lungul vieții mele, pe unul sau pe altul, uneori i-am recitit. Am şi trăit, desigur, dragostea, cîteodată din plin. Totuşi, acum, pot să constat că reflecțiile cele mai satisfăcătoare pe care le-am întîlnit provin de la Ortega y Gasset, din celebrul său eseu asupra dragostei. Poate să te surprindă asta dar, acolo, din nişte remarci absolut empirice, se încheagă o foarte frumoasă viziune integratoare. Înaintea interviului, l-ai amintit pe Stendhal. El ştie să umple, la fel de bine, romanele sale de parfumul şi de sentimentul iubirii, însă e clar că el a avut mai puțină experiență proprie, sau a avut experiențe, mai degrabă, ratate...

LA: Este vorba, deci, de pură ficțiune, de un fel proiecție compensatorie, în personaje, a unor trăiri de care nu a avut parte?

AP: Da, aşa cred. El reuşeşte să se transpună excelent în romanele sale, îşi imaginează foarte bine, dar n-a reuşit la fel de bine în viața lui. De altfel, chiar în romane, este cînd remarcabil, cînd foarte sofisticat, oarecum artificial. Teoria aceea a lui, a naşterii lui Eros, de care Noica făcea mare caz, mi se pare o simplă speculație. Cît priveşte pe Platon, mitul androginului...

LA: Exact aici voiam să vă conduc! Pentru că, în cursul vieții mele, care nu este atît de lungă ca a Dumneavoastră, nici atît de bogată în experiențe probabil, am avut cel puțin o dată, poate chiar de două ori, această senzație...

AP: Care anume?

LA: Senzația androginismului, a regăsirii jumătății pierdute.

AP: Ai motive să fii fericit, dragul meu. În ce mă priveşte, cred că acest mit, al androginului se compune,

...

de fapt, dintr-o realitate mult mai largă, care este complexul sado-masochist neîmpins la... la...

LA: La patologic?

AP: Natural, acesta era cuvîntul care nu-mi venea. Deci, neîmpins la patologic. Pentru că eu, totuşi, mă refer la o intelectualizare a iubirii. În dragoste, dacă nu există intelectualizare, nu există nimic. Acest mit al androginului ține, ca să zic aşa, de un complex sado-masochist proporțional.

LA: Excelență, ca tot autorul care are impresia că trăieşte un sentiment, am încercat să-l şi analizez, să-l comentez şi, de pildă, nu m-a convins, nu m-a satisfăcut ideea de predestinare din mitul androginului. Mi se părea că lezează principiul liberului arbitru, ideea de alegere...

AP: Da, da, înțeleg. Nici nu te putea satisface.

LA: Am încercat, prin urmare, un fel de ameliorare a mitului. V-o supun atenției sub beneficiul de inventar. Am presupus, pînă la urmă, că întîlnirea dintre cei doi este absolut întîmplătoare dar că, din momentul în care se petrece, devine obligatorie, poate chiar fatală.

AP: Cred că ai dreptate. E întîmplătoare, dar fatală. Nu trebuie însă să omitem că şi ceea ce numim întîmplare este, de fapt, un foarte mare mister. Ar trebui analizat mai adînc ce este şi cu întîmplarea. Este de natură statistică? Sau este grația divină? Nu ştiu. Acum, nu ştiu.

LA: Asta îmi aminteşte ce-mi spuneați la Paris, în toamna lui 1990, despre revoluția noastră. Mi-ați spus atunci că a fost o revoltă spontană, dar că spontaneitatea a fost puternic stimulată. Aveți darul formulelor memorabile. Pe aceasta nu reuşesc s-o uit de aproape zece ani. Poate e cea mai potrivită pentru ce s-a petrecut atunci.

AP: Da, dragul meu, asta a fost atunci şi asta este, nu mi-am schimbat părerea. Într-un fel sau altul, poate că şi întîmplarea care naşte iubirea este stimulată. Sau, cel puțin, pregătită într-un fel sau altul. Nu ştiu exact cum.

LA: Nici eu, dar să revenim puțin la Ortega y Gasset. Spuneați că din tot ceea ce s-a scris despre dragoste, preferați eseul său dedicat temei.

AP: Da, fără nici o îndoială, pentru că eseul lui asta a adus – despre funcția observației în iubire, despre fenomenul de repetiție şi, mai ales, despre iubirea doamnei Cristine.

LA: M-aş întoarce acum la Stendhal, la fenomenul cristalizării. Vorbesc ca psiholog, ca

specialist într-o disciplină care nu ştie exact cu ce se ocupă, pentru că nu ştim încă ce este sufletul, nici spiritul. De fapt, nu stăm mai bine nici în ceea ce priveşte cunoaşterea trupului nostru, ca să nu mai vorbesc despre interferențele lor. Deci, psihologilor li se pare destul de rezonabilă explicarea sentimentului iubire prin fenomenul de cristalizare descris de Stendhal. El este citat, în mai toate tratatele despre viața afectivă, ca un fel de autoritate ştiințifică în domeniu.

AP: Despre cristalizare... Eu am citit de multe ori pasajele din ***De l'amour***, am citit şi comentariile. N-am reuşit însă să înțeleg ce vrea să spună, nici cînd am citit prima oară, şi nici pînă acum n-am reuşit să înțeleg. Se referă, evident, la faptul că atenția adormită se dilată la un moment dat, se cristalizează ca un fel de corp solid şi translucid. Cum este cristalul. Este o metaforă care îmi dă un început, dar care nu merge, nu poate să meargă pînă la capăt.

LA: Prin urmare, nu rezolvă chestiunea, dar ceva spune, sugerează ceva. Am senzația că nici psihologii mei n-au reuşit să meargă mai departe de această metaforă. Totuşi, decît nimic mai bine ceva insuficient, aproximativ.

AP: Ei bine, tocmai pentru că asemenea metaforă nu rezolvă, ar trebui să mergem la concret, ca să ne odihnim, dar nu e bună nici odihna...

LA: De altfel, atunci cînd e vorba despre dragoste, slabă nădejde!

AP: Într-adevăr, slabă nădejde!

LA: Să încercăm şi altfel, Domnule Paleologu. Credeți că poate să apară un moment în care să poți spune că această iubire este iubirea **aceea**, deci care nu este nici joc, care nu este antrenament, care nu e prima iubire, ci chiar iubirea, cu *i* mare, dacă doriți?

AP: Cum să-ți explic? În iubire, momentul care poate să rezume este, de fapt, emblematic pentru rest. La bătrînețe, de pildă, este atît de emoționantă doar ținerea de mînă şi grija nocturnă, să vezi ce se întîmplă...

LA: Să vezi dacă celălalt mai respiră...

AP: Da, dar acesta nu este totuşi decît un efect, e fundul de retortă, important este întregul proces. Este, de fapt, un fenomen procesual, care nu se poate defini stadial, nu poți surprinde momente.

LA: În legătură cu vîrsta. La sfîrşitul anilor optzeci, în acel final de epocă cutremurător, mai trăia profesorul Mangeron. Îl întîlneam în Copou, împreună cu soția lui, se țineau cu o tandrețe indescriptibilă de mînă. O foarte rară imagine luminoasă într-o epocă atît de sumbră. Cum eu însumi tocmai mă îndrăgosteam atunci, cînd ne întîlneam, ne zîmbeam cumva complice.

Era una din cele mai emoționante scene de iubire post-matură pe care le-am văzut vreodată.

AP: Cred că am mai povestit asta cîndva, dar o să reiau povestea tocmai pentru că mi s-a părut la fel de tulburătoare. Eram în Franța, într-un autobuz, împreună cu soția mea, pe un drum pe care îl făceam în fiecare an de nu ştiu cîte ori. Pe traseul acesta, într-o zi, am văzut urcînd în autobuz o doamnă mai în vîrstă, cu ochi albaştri, puțin zăpăciți, îmbrăcată într-un palton bej, cu un baston în mînă. După ea, venea un bărbat cu bască şi cu o geantă pentru cumpărături. S-a uitat în jur pînă ce a găsit un loc liber şi a aşezat-o cu infinită grijă. La o stație, el a coborît, a rezemat geanta şi bastonul de un pom, apoi a ajutat-o pe băbuța lui să coboare cu grijă. Toată privirea lui se concentra asupra ei cu o infinită atenție şi căldură. I-am spus nevestei mele : vezi, asta este ceva extraordinar. Asta ne rămîne după ce totul s-a dus. Apoi, am văzut că se duceau spre o clădire pe care scria „analize de laborator”. A fost ceva extraordinar de emoționant. Bătrînul acela, grija lui ca băbuța să stea pe scaun, apoi să coboare din autobuz fără primejdie. Asta e tot ce rămîne după ce nimic nu mai este.

LA: Înțeleg că, de fapt, această importanță a iubirii la bătrînețe se datorează întregului proces din spate, din trecut, întregii istorii a cuplului.

AP: Evident, dragul meu.

LA: Credeți însă, că la vîrsta de şaptezeci sau optzeci de ani, două persoane care se văd pentru prima oară ar putea se îndrăgostească?

AP: Asta mă întreb şi eu. Nu ştiu, îmi pun aşa o frumoasă ipoteză dezvoltată literar, să vedem dacă merită. Are Ibrăileanu un pasaj foarte frumos în care spune aşa: uită-te la nevasta ta, care are riduri pe față, are la gît nişte piele care îi atîrnă, este cuprinsă de o mare ingratitudine a trupului. Dar fiecare din aceste riduri ne face pe noi să evocăm acea ființă grațioasă, extrem de tînără, pe care am iubit-o şi am dorit-o de atîtea ori, care a fost de atît de multe ori în brațele noastre. Asta este fotografia iubirii tale de-o viață.

LA: Eu întrebasem, totuşi, dacă este posibilă îndrăgostirea la bătrînețe. Ceea ce s-a întîmplat spre sfîrşitul vieții cu Blaga ori Călinescu, care au avut anumite atracții pentru persoane mult mai tinere, este dragoste ori altceva?

AP: Ei bine, asta este întrebarea. De pildă, Sombart era căsătorit cu o romîncă din Iaşi, mai tînără decît el cu peste treizeci de ani. El era mai în vîrstă decît socrul lui cu un an, şi a avut un mariaj foarte fericit, a fost vorba de o foarte mare dragoste, iar fiul lor, Nicholaus Sombart, este un specimen foarte reuşit, ieşit din doi oameni de nivel social şi intelectual foarte înalt. Dar stau şi mă întreb: o bătrînă foarte frumoasă, ca orice bătrînă, eu bătrîn fiind, m-aş putea îndrăgosti?

Poate că da, dar nu e la fel, pentru că lipseşte elementul senzualitate, care joacă un rol atît de important în consolidarea sentimentului. Şi chiar epuizarea senzualităţii spre bătrîneţe, înlocuirea ei tot mai mult cu tandreţea este posibilă tocmai pentru că senzualitatea a existat. Dar senzualitatea, dacă mai există, amintirea ei, ar mai putea produce un declic la bătrîneţe. Nu ştiu, n-am avut experienţa lui.

LA: Credeţi că, în iubire, bărbatul şi femeia sînt egali? Sigur că sînt diferiţi, nu, nu aceasta este problema dar, în diferenţa lor, sînt ei egali?

AP: E greu de spus. Sînt egali într-o anumită privinţă, fiindcă atunci cînd se întruchipează acea fiinţă unică, nu mai contează proporţiile din care se întrupează această fiinţă unică. Dar îmi aduc aminte o formulă corectă a unui jurist francez, de la care am învăţat multe acum şaizeci şi ceva de ani la Sorbona. El spunea aşa: femeia nu este inferioară bărbatului, nu este nici superioară, şi cu atît mai puţin nu-i este egală!

LA: E o formulă foarte frumoasă, trebuie să recunosc. Eu n-o ştiam, vă mulţumesc. Voi încerca să n-o uit. Ea pare, desigur, paradoxală, dar paradoxul spune adesea mai mult decît formulările de bun simţ. Bunul simţ ca paradox, ca să vă citez. Dar dacă aţi încerca să daţi cea mai scurtă definiţie a dragostei, cum ar suna aceasta?

AP: Ar fi o definiţie, mai degrabă, negativă. Pe mine, mă impresionează foarte mult doi bătrîni. Femeia e cu cîţiva ani mai tînără decît el şi îl ceartă: iar n-ai luat fularul, iar nu te-ai încheiat la haină. Mi se par încîntători.

LA: Micile ciondăneli pe subiecte aparent neimportante, dar...

AP: Da, dragul meu, neimportante, însă fundamentale. Pentru că sînt un semn al grijii, al atenţiei şi al iubirii, aşa cum mai poate ea exista la bătrîneţe.

LA: Domnule Paleologu, impresia mea este că iubirea este subiectul cel mai frecventat de artişti, tema predilectă pentru artiştii de toată mîna. Pînă şi în filmele de doi bani, de violenţă, de pildă, sau chiar *horror*, ca să nu mai vorbesc de literatura roz sau de neverosimilele telenovele, apare în cele din urmă o „tulburătoare” poveste de dragoste. Credeţi că asta se întîmplă pentru că reţeta e bună, cu succes la coafeze, ori pentru că, pur şi simplu, pentru că autorii n-o pot evita din cauza importanţei sale reale?

A.P. : Mai întîi că n-aş dispreţui coafezele, pot fi iubite extraordinare...

LA: Nici eu n-o fac, a fost o scăpare datorată unei prejudecăţi devenită foarte populară în mediile noastre intelectuale.

AP: Trecînd peste asta, evident că iubirea este tema centrală a lumii literaturii şi artelor. Chiar atunci cînd nu e aparent aşa, vine vorba despre ea la un moment dat şi tulbură totul, orice poveste devine mai complicată şi mai interesantă. Avea dreptate Eclesiastul, pe care-l cita Preda: „dacă dragoste nu e, nimic nu e”.

LA: Credeți că, într-adevăr, aşa stau lucrurile?

AP: Da, în mod fundamental, lucrurile aşa stau. Nimic nu este mai important, în lumea noastră, decît dragostea.

LA: Excelență, vă rog să-mi iertați indiscreția, ştiu că scriitorilor nu le place să li se intre în laborator pînă cînd nu au produsul finit. Am citit, în eseurile şi în interviurile Dumneavoastră, o mulțime de lucruri extraordinare privind dragostea. Într-un interviu, mai vechi, cu Adriana Babeți, m-au tulburat cele spuse despre dragostea la maturitate şi la bătrînețe. Apoi, în alte eseuri şi interviuri, am găsit pasaje încîntătoare privind dragostea, senzualitatea sau femeia. Nu vă tentează să scrieți o carte pe această temă?

AP: Nu, hotărît nu. Mi-e teamă că, dacă aş încerca să scriu despre iubire, n-aş avea ce să scriu, pentru că lucrurile tind să se teoretizeze. Ori, eu cred că iubirea este un fenomen de experiență, de percepere. Apoi, începe să fie perseverentă şi repetitivă. Mai mult n-aş şti ce să scriu.

LA: V-ar deranja dacă altcineva, eu de pildă, ar face acest lucru? În fond, toate trăirile sînt, mai întîi, fenomene de experiență, teoria, eventual, urmează.

AP: Bineînțeles că nu, doar nu am monopol pe subiecte! De altfel, îți invidiez formula „o prostie a lui Platon”, cum am afirmat-o în public, la lansare...

LA: Recunosc că e o formulă „paleologică”!

AP: Da, dar e a ta! Tu ai găsit-o. Şi, pînă la urmă, dacă am lăsa la o parte, faptele de experiență, despre ce am mai putea teoretiza? Dacă te amuză subiectul, îți doresc succes.

LA: Nu chiar despre amuzament este vorba, ci, cum am învățat şi de la Dumneavoastră, despre oprirea la „cele esențiale”, despre „lucrurile cu adevărat importante”. Şi, apoi, cum spuneați mai înainte, ar fi vorba şi despre experiență! Cum sîntem literați, v-aş întreba care din marile poveşti de iubire pe care ni le oferă literatura vă fascinează cel mai mult?

AP: Mi se pare că cea dintre Pierre şi Nataşa...

LA: Ați mai spus asta într-un interviu şi văd că ați rămas fidel...

AP: Nu se putea altfel pentru că, după mine, iubirea profundă este o iubire de a doua etapă, de maturitate. De exemplu, iubirea dintre Pierre şi Nataşa. Este un moment extraordinar. Of, Doamne, trăsura

aceea în care este dus prințul Andrei, acolo unde va fi spitalizat, băiatul care îngenunchează pe prag şi aşteaptă s-o ierte. El o iartă, bineînțeles, aşa cum îl iertase ea pe acel băiat. Este un moment de iubire extraordinar. Umilința şi credința. Şi iubirea Nataşei.

LA: Credeți că o greşeală în iubire poate fi iertată de tot? Că este posibil să nu lase un rest „pe fundul retortei”?

AP: Cred că da. Iubirea niciodată nu se şterge, dacă este chiar iubire. Poate deveni un firicel foarte fragil, dar nu se şterge. Chiar şi o pasageră aventură, care a adus o mare plăcere, nu se uită. Iubirea? Cu atît mai puțin, imposibil.

LA: Excelență, vă mulțumesc pentru discuție, în numele meu, dar şi al foarte tinerilor noştri ascultători. Poate veți accepta să o continuăm cîndva şi în legătură cu alte lucruri „cu adevărat importante”, ştiu eu, libertatea, prietenia, moartea...

AP: Cu toată plăcerea, dragul meu. Am senzația că noi discutăm bine, că ne înțelegem în cele esențiale, că avem, dincolo de vîrstele noastre, un fel de fond aperceptiv comun. La bună vedere. Sau, cel puțin, la bună ascultare!

Mica bibliografie
(foarte puțin comentată)

...

...

~

Desigur, cum am amintit deja, această cărticică este, în primul rînd, rezultatul unei meditații în jurul propriei experiențe şi de-abia în al doilea rînd al consultării bibliografiei domeniului. Totuşi, pentru cititorul care va dori să adîncească unele teme, tratate eseistic şi/sau literar aici, o „mică bibliografie” se poate dovedi necesară, îndeosebi în ceea ce priveşte androginismul, gnoza, mistica occidentală propriu-zisă şi mistica iubirii, chestiunea ocultării şi a recuperării corpului, mitul lui Don Juan sau naşterea conceptului iubirii în care ne odihnim şi astăzi. Această „mică bibliografie” cuprinde, mai ales, lucrări teoretice de sinteză, dar voi trimite şi la cîteva volume specializate într-o temă sau în alta, atunci cînd le-am considerat mai dificile, precum şi la cîteva opere literare, cele care au marcat decisiv modul în care a evoluat înțelegerea fenomenului dragoste ori au provocat „revoluții” la nivelul viziunii artistice. În cazul clasicilor, voi indica doar autorii şi operele, fiind de altfel cu totul indiferent peste care ediție va nimeri cititorul. De altfel, majoritatea titlurilor se bucură de existența unor versiuni româneşti. Pentru lucrările specializate sau mai rare, voi indica şi locul/data apariției. Prin urmare:

- Balzac, Honoré de, ***Séraphita***, orice ediție.

- Bataille, Georges, ***Erotismul*** şi ***Partea blestemată***, dar şi operele literare, precum ***Doamna Edwarda***, ***Mama mea***, ***Abatele C***, ***Albastrul cerului*** sau ***Mortul***. O parte din ele sînt deja traduse în româneşte, precum ***Erotismul***, fundamentală pentru înțelegerea întregii opere a autorului, sau cea de-a doua citată. Recent, Polirom a editat o selecție de trei proze, în admirabila versiune românească a lui Emanoil Marcu. Oricum, toate se bucură de ediții recente la Gallimard.

- Bruckner, Pascal şi Finkelkraut, Alain, ***Noua dezordine amoroasă***, Nemira, 1995.

- Culianu, Ioan Petru, ***Gnozele dualiste ale Occidentului*** şi ***Arborele Gnozei***, ambele în seria „Opere” de la Nemira, reeditate recent în seria de „Opere” de la Polirom.

- Dante, ***Divina Comedie***, orice ediție.

- Daudet, Léon, ***La femme et l'amour***, Flammarion, 1930.

- Delcourt, Marie, ***Hermaphrodite. Mythes et rites de la bisexualité dans l'Antiquité classique***, Paris, 1958.

- Doresse, J., ***Les livres secrets des Gnostiques d'Égypte***, Paris, 1958.

- Dostoievski, Fiodor, ***Frații Karamazov***, ***Idiotul***, ***Crimă şi pedeapsă***, multiple ediții româneşti.

- Durrell, Lawrence, ***Cvartetul din Alexandria*** – există ediție românească încă din anii '80, reeditată în anii 2000 la Polirom.

- Durrell, Lawrence, ***Cvintetul din Avignon*** – editat de Univers, pe limba noastră, între 1998 – 2000.

- Eliade, Mircea, ***Mefistofel şi Androginul***, dar şi ***Naşteri mistice, Mitul reintegrării***, există acum şi ediţii româneşti.

- Evola, Julius, ***Metafizica sexului***, Humanitas, 1996.

- Flaubert, Gustave, ***Doamna Bovary***, nenumărate versiuni româneşti.

- Freud, Sigmund, ***Trei eseuri despre sexualitate.***

- Goethe, J.W., ***Suferinţele tînărului Werther***, ***Lotte la Weimar***, ***Faust.***

- Gourmont, Rémy de, ***Fizica iubirii***, ediţie românească la Institutul European, 1997.

- Ionescu, Nae, ***Metafizica I, Teoria cunoştinţei metafizice, 1. Cunoaşterea imediată*** - îndeosebi prelegerile ***Iubirea, instrument mistic de cunoaştere***, ***Ce înseamnă: „Iubeşte pe aproapele tău...”***, ***Simbolism mistic***.

- Jeudy, H. P., ***Corpul ca obiect de artă***, Eurosong and Book, 1998.

- Jung, Carl Gustav, ***Dialectica Eului şi a Inconştientului***.

- Kaufmann, Jean-Claude, ***Trupuri de femei - priviri de bărbaţi***, ***Sociologia sînilor goi***, Nemira, 1998.

- Kierkegaard, Sœren, ***Jurnalul unui seducător***.

- Klossowski, Pierre, romanele din ciclul „legilor ospitalităţii".

- Krafft-Ebing, Richard, ***Psycopathia sexualis,*** Payot, Paris, 1931.

- Kundera, Milan, ***La lenteur***, Gallimard, 1995, dar şi ***Incredibila uşurinţă a fiinţei***, ***Nemurirea***, ***Iubiri de tot rîsul***, de fapt, toate romanele, cu iubirile lor cu tot, în ediţia integrală de la aceeaşi editură. Cîteva romane au fost deja traduse la Univers într-o serie ce se anunţă completă.

- Lacarrière, J., ***Les Gnostiques***, Gallimard, 1973, cu o prefaţă de Lawrence Durrell. O prefaţă simpatetică, de altfel, cum e şi firesc la un autor care a locuit mai mulţi ani la Alexandria, căreia i-a dedicat celebrul cvartet romanesc, şi care s-a dovedit foarte deschis la ceea ce, în anii treizeci, patruzeci şi cincizeci, părea mai degrabă exotic.

- Leisegang, H., ***La Gnose***, Payot, 1951.

- Leon Evreul, ***Dialoguri despre dragoste***.

- Louis, René (autorul ediţiei în franceza modernă), ***Tristan et Iseult***, Livre de Poche, 1989.

- Maschino, Maurice T., ***Pornostroika – dragostea la sovietici***, Nemira, 1996. Foarte sprinţară, dar nu lipsită de profunzime, analiză a degradării sentimentului amoros într-un univers social anormal, anormal chiar şi în vremurile ***perestroikăi***.

- Miller, Henry, ***Tropicul racului***, ***Tropicul capricornului***, ediţii româneşti la editura Est din 1997, precum şi trilogia ***Răstignirea roz***, din care, la aceeaşi editură a apărut în 2000 ***Sexus***, iar în 2002, ***Plexus***,

ambele în excelenta traducere a Antoanetei Ralian. Să amintim, de pildă, că traducătoarea a reuşit să găsească, cîteva zeci de echivalențe româneşti doar pentru cuvintele englezeşti ce numesc sexul bărbătesc. Dar nu doar din acest motiv traducerea este remarcabilă.

- Miller, Henry / Durrell, Lawrence, ***Une correspondance privée***, Buchet/Chastel, Paris, 1963.

- Nabokov Vladimir, ***Lolita***, recent, ediție românească la Polirom.

- Nelli, René, ***Le phénomène cathare***, Paris, 1964, şi ***L'Érotique des troubadours***, Toulousse, 1963.

- Nin, Anaïs, ***Vénus Erotica***, Stock, 1969.

- Ortega y Gasset, José, ***Studii despre dragoste***, Humanitas, 1996.

- Ovidiu, ***Ars amandi***.

- Al. Paleologu, ***Despre lucrurile cu adevărat importante***, Polirom, 1997.

- Péladan, Sar, ***Androginul*** (Paris, 1891) şi ***Despre androgin*** (Paris, 1910).

- Platon, ***Symposion***, ***Lysis***.

- Rahn, Otto, ***La Croisade contre le Graal***, Paris, 1934.

- Rank, Otto, ***Dublul. Don Juan***, Institutul European, 1996.

- Reich, Wilhelm, ***Funcțiile orgasmului***, Editura Trei, 1995.

- Rivière, Patrick, ***Sfîntul Graal – istorie şi simboluri***, Artemis, 2000.

- Rousset, Jean, ***Le Mythe de Don Juan,*** Armand Colin, Paris, 1978.

- Rougemont, Denis de, ***Iubirea şi Occidentul***, ediție românească la Univers în 1991. Cuprinde şi bibliografia esențială pînă la nivelul anului 1971.

- Sfînta Teresa din Avila, ***Poezii***, Ars Longa, 1997.

- Sacher-Masoch, Leopold von, ***Venus în blană.*** O bună circumscriere a chestiunii masochismului în ***Sacher-Masoch, caiete***, Polirom, 1999.

- Stendhal, ***Despre dragoste***, dar şi ***Mănăstirea din Parma***, ***Roşu şi negru.***

- Tolstoi, Lev, ***Anna Karenina***, ***Război şi pace***. Ca şi nu cazul unor Dostoievski, Flaubert, Miller, Durrell etc. nu aş dispreţui nici jurnalul şi/sau culegerile de scrisori. Corespondența lui Joyce, de pildă, este fabuloasă.

- Tong Hsuan, ***Ars amatoria***, Paris, 1976.

- Vatsyayna, ***Kama Sutra*** – există deja cîteva ediții româneşti.

- Volkoff, Vladimir, tetralogia ***Les Humeurs de la Mer***, Julliard, 1980.

- Vulcănescu, Mircea, ***Iubirea, mijloc de cunoaştere*** – o extraordinară lectură a lui Dante, tipărită în anii '40 în „Izvoare de filosofie”, care ar trebui reeditată, dacă acest lucru nu s-a întîmplat deja. Este deja aproape imposibil să fii la curent cu tot ceea ce se traduce/ tipăreşte în România.